

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Hana Zasadilová

**Kulturní dědictví nehmotného charakteru na seznamu UNESCO
případová studie Mexika**

**The Intangible Cultural Heritage Safeguarded by UNESCO the
Mexican case**

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce PhDr. Simoně Binkové, CSc. za všechny rady, které mi věnovala při řešení dané problematiky.

Chtěla bych také poděkovat manželovi a rodičům za podporu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 12. 2013

.....

Hana Zasadilová

Abstrakt:

Cílem práce je zhodnotit, nakolik mexická nehmotná památka UNESCO „Den mrtvých“ (Día de Muertos) skutečně živým dědictvím. První kapitola se věnuje organizaci UNESCO, instituci nehmotné památky a přehledu mexických nehmotných památek. Druhá kapitola ve třech částech představuje analýzu současného stavu svátku „Dne mrtvých“ na pozadí jeho historického vývoje a hodnotí dosavadní dopad památkové ochrany UNESCO ve vztahu ke globalizaci a komercializaci svátku.

Klíčová slova:

Mexiko, Dušičky, UNESCO, nehmotné kulturní památky

Abstrakt:

The aim of the work is to evaluate to what degree the intangible UNESCO monument of the “Day of the Dead” (Día de Muertos) is indeed a living heritage. In the first chapter, it deals with UNESCO and the institution of intangible heritage and with an overview of the Mexican monuments thereof. The second chapter presents in its three parts analyses the present state of the “Day of the Dead” on the background of its historical development, and it evaluates the current impact of the UNESCO world heritage protection in relation to globalization and commercialization of the holiday.

Keywords:

Mexico, Day of the Dead, UNESCO, intangible cultural heritage

Obsah

Obsah	6
Seznam použitých zkratk:	8
Úvod.....	9
Metodika	11
1. Světové dědictví.....	12
1.1 UNESCO	12
1.2 Nehmotné kulturní památky kulturního dědictví.....	13
1.3 Cestovní ruch a rozvojové země	14
1.4 Světové nehmotné kulturní dědictví v Mexiku.....	15
1.4.1 Mexické instituce zastupující UNESCO.....	16
1.4.2 Mexické nehmotné památky lokálního významu	19
1.4.21 Rituální obřad létajících mužů	19
1.4.22 Pamětní místa a živé tradice Otomí-Chichimecas z Tolimánu: hora Peña de Bernal, stážce posvátného území	23
1.4.23 Parachicos na tradiční lednové oslavě v Chiapa de Corzo	26
1.4.24 Pirekua, tradiční zpěv kmene P'urhepechas	28
1.4.3 Mexické nehmotné památky mezinárodního významu	29
1.4.31 Tradiční mexická kuchyně, starobylá a stále živá kultura – michoakánské paradigma.....	30
1.4.32 Mariachi, hudba strunných nástrojů, zpěvu a trubek	32
1.4.4 Zvláštní položka.....	34
1.4.41 Xtaxkgakget Makgkaxtlawana: Centrum pro domorodé umění a jeho přínos pro zachování nehmotného kulturního dědictví kmene Totonaků, oblast Veraruzu, Mexiko	35
2. Día de Muertos.....	37

2.1. Fenomén smrti před příchodem španělských dobyvatelů.....	37
2.2. Día de Muertos dnes	44
I. Ilustrativní názorový průzkum mezi obyvateli Mexika.....	58
I. Ilustrativní názorový průzkum mezi Mexičany pobývajícími v Praze.....	63
2.3 Nejasné postavení Día de Muertos	66
2.2.1 Chronologie vývoje synkretického svátku.....	66
2.2.2 Počátky komercializace	67
2.2.3 <i>Halloween</i> jako schéma globalizace svátku.....	69
2.2.4 Současná podoba.....	72
2.2.5 Potenciální rizika	72
2.2.6 Vliv nehmotného dědictví na turistiku v Mexiku	75
2.2.7 Počátky mezinárodního svátku: Oslava Día de Muertos v České republice	79
Závěr	81
Seznam použité literatury	86
Seznam grafů:	92
Seznam tabulek:	93
Přílohy:.....	94
1. Seznam obrázků.....	95
1. Obrázky.....	96
1. Dotazníky ilustrativního názorového průzkumu – Mexiko	100
1. Dotazníky ilustrativního názorového průzkumu – Praha	101

Seznam použitých zkratk:

CAI Centrum domorodého umění

CCGM Gastronomická konzervatoř mexické kuchyně

CDI Národní komise pro rozvoj domorodých národů

COLMICH Instituce výzkumu a vzdělání v oblasti sociálních a humanitních věd

CONACULTA Národní rada pro kulturu a umění

DGCP Nejvyšší úřad pro lidové kultury

INAH Národní institut antropologie a historie

INALI Národní institut domorodých jazyků

INBA Národní institut múzických umění

INEGI Národní institut statistiky a geografie

OEM Mexická tisková organizace

UNAM Mexická národní autonomní univerzita

UNESCO Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

USI Organizace Mezinárodní odborová solidarita

WDL Světová digitální knihovna

Bibliografická poznámka:

Názvy institucí používané v této práci jsou pořízeny vlastním překladem.

Úvod

Podpora kultury a vzdělání a ochrana světového dědictví pro budoucí generace jsou některá z často diskutovaných témat slýchaných z médií a v projevech politiků. Jedná se opravdu o ochranu, nebo o dobře promyšlený reklamní tah, který sice na jednu stranu přiláká dotace a návštěvníky, ale na druhou stranu z chráněné památky či tradice vytvoří fenomén pouze pro turisty, který ztrácí svůj původní význam?

Téma diplomové práce *Kulturní dědictví nehmotného charakteru na seznamu UNESCO – případová studie Mexika* jsem si vybrala zejména proto, abych si odpověděla na otázku, zda začleněním na seznam této významné nadnárodní organizace se opravdu udržuje a zachovává původní hodnota svátku a tradice pro budoucí generace, nebo se jedná pouze o atrakci a fenomén tvořený pro turisty? Jak moc je možné udržet oslavy tradic v rovině intimní a kde už spíše oslava představuje výkladní skříň, do které se dá nahlížet z úplně jiné roviny, než bylo původně v úmyslu? Jedná se stále tedy ještě o zachování původního významu tradic?

Jako hlavní téma jsem si vybrala oslavu Dušiček, *Día de Muertos*. Jak je tento svátek prezentován laické veřejnosti různými subjekty, například právě nadnárodní organizací UNESCO, cestovateli, samotným Mexikem? Může zájemce vůbec vypátrat původní význam svátku, když není zběhlý v odborné literatuře a je odkázán pouze na moderní média?

Pro vytvoření si alespoň malé představy bych ráda prezentovala názory dvou skupin mexických obyvatel žijících v Praze a v Mexiku. Nejedná se však o výzkum, nýbrž pouze o zajímavé zpestření těchto mých úvah.

Mé dosavadní přesvědčení je takové, že památky zapsané na Seznamu světového dědictví organizace UNESCO jsou pro turisty opravdu velikým lákadlem. UNESCO zaručuje svým významným postavením ve světě kvalitní zážitek na úrovni. Finance dostupné z dotací udržují památku ve stavu, který zajistí v rámci možností to, že budoucí generace získá povědomí o její historii a vzniku nejen ze vzdělávací literatury. Výčet kladů by mohl pokračovat již zmíněným rozvojem turistického potenciálu.

V úvodní kapitole bych se ráda věnovala představení organizace UNESCO a nemateriálních památek. Na téma navážu Nemateriálními památkami UNESCO v Mexiku, kde se budu věnovat popisu vládních organizací, tvořících dohromady Národní komisi nemateriálního kulturního dědictví. Následuje prezentace mexických nehmotných památek, ve kterých se

úmyslně neobjeví oslava Día de Muertos, které je věnován zbytek diplomové práce. V druhé kapitole bych se ráda věnovala pouze představení památky Día de Muertos z pohledu chronologického vývoje. Domnívám se, že představení svátku je nutné uvést vztahem původních obyvatel ke smrti v období před příchodem Španělů. Z tohoto důvodu bych na úvod kapitoly ráda představila fenomén smrti v domorodých kulturách a ilustrativně představila pojetí podsvětí. V druhé podkapitole bych ráda popsala postupnou synkrezi domorodých náboženství a křesťanství, jejímž výsledkem je současná podoba svátku a oslav, na které se zaměřím v závěru této části. Třetí podkapitola by se měla věnovat nejasnému postavení svátku v současnosti, kde bych ráda zmínila postavu *catriny*, která se v dnešní době objevuje jako jeden z hlavních prvků oslav, a blíže se věnovala komercializaci svátku. Domnívám se, že tradiční oslava je ovlivněná globalizací a tedy i prvky oslav *Halloweenu*, proto bych se v této kapitole chtěla zaměřit také na představení tohoto svátku a ráda bych našla styčné plochy, které by mohly svátek Día de Muertos s tímto spojovat. V závěru kapitoly bych ráda nastínila budoucí hrozby pro tuto tradiční oslavu a ráda bych s pomocí dat mexického Národního statistického a geografického ústavu ilustrativně zhodnotila vliv zápisu Día de Muertos na seznam UNESCO na turismus.

Cílem práce je tedy zejména zhodnotit vývoj a současný stav nehmotného kulturního dědictví v Mexiku, s důrazem na Día de Muertos jako památku, která je v současnosti unikátní svou pozicí na přechodu z lokálních úrovní na národní a mezinárodní status.

Metodika

Základními zdroji pro vypracování diplomové práce byla analýza odborné literatury zabývající se tématem nativních kultur Mezoameriky a jejich předkolumbovských kultů, dále literatury věnující se původu a symbolice mexického svátku Dne mrtvých, odborných článků, cestopisů, internetových studií, turistických internetových portálů a dále dokumentů a zdrojů organizace UNESCO a mexických institucí, které s ní spolupracují.

Kapitola věnovaná mexickým památkám zapsaným na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví UNESCO byla vypracována převážně na základě oficiálních dokumentů UNESCO a odborné literatury. Komparací dvou skupin svátků a jejich současných podob se vymezuje prostor pro hlavní analýzu současného stavu Día de Muertos.

Kapitoly věnované vývoji svátku Día de Muertos se zakládají na odborné literatuře a kulturologických článcích, jejichž analýzou sledují definici památkové složky živého dědictví Día de Muertos.

V hodnocení aktuálního statusu svátku Día de Muertos je svátek definován v kontextu komparace jeho historického vývoje s jeho současnou podobou. Ta je dále přiblížena pomocí ilustrativního dotazníkového průzkumu mezi mexickými občany.

Tabulky a grafy, které se objevují v poslední části práce, byly zpracovány podle údajů poskytnutých mexickým Národním institutem statistiky a geografie.

Použité obrázky byly převzaty z veřejně dostupných internetových zdrojů volných děl.

Vzhledem k faktu, že zpracovávané téma je poměrně aktuální a neexistují monografie, které by se mu přímo věnovaly, spoléhá se práce ve značné míře na elektronické zdroje.

1. Světové dědictví

1.1 UNESCO

Organizace UNESCO, založena 16. 11. 1945 a ustavena následujícího roku, patří mezi nejznámější a nejvýznamnější nadnárodní organizace, které napomáhají zachovávat kulturní hodnoty budoucím generacím. Kulturní památky jsou nezbytnou součástí národní identity a jejich ochrana je velice důležitá nejen pro rozvoj, ale také pro udržení turismu v zemích, které se nemohou spolehnout na svůj vlastní průmysl nebo ekonomiku a finance z příjezdové turistiky pro ně představují velmi důležitou ekonomickou pomoc. Seznam kulturního a přírodního dědictví začal existovat oficiálně po schválení *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* v roce 1972.

UNESCO podporuje ochranu památek světového dědictví, které mohou mít přírodní nebo kulturní charakter, pro budoucí generace. Kromě pomoci v již zmíněných oblastech dochází ke stále podpoře rozvoje obyvatelstva v zainteresovaných lokalitách. Prezentace dané země na světové úrovni navíc pomáhá alespoň z části překonávat národnostní předsudky a stereotypy, které dodnes kolují světem. Díky podpoře turismu je možné zajistit aktivnější kulturní výměnu a docílit tak přátelských vztahů mezi jednotlivými národy.

Právě díky organizacím, jako UNESCO, a díky dnešním mediálním si lze během několika minut obohatit kulturní rozhled díky profesionálně zpracovaným materiálům dostupným na oficiálních internetových stránkách nebo se zapojit do propracovaných vzdělávacích programů v zemi, ve které žijeme.

Jak už zmiňuji dříve, velice důležitá je podpora kultury v zemích, ve kterých je turismus klíčový z hlediska ekonomického přínosu. Sama organizace si je této své role vědoma a snaží se svými projekty a finanční pomocí alespoň částečně zlepšit životní úroveň v chudobou zasažených oblastech, např. zemích Třetího světa. Vytváří podmínky pro to, aby komunity a národy měly možnost spolupracovat se zbytkem světa a právě náhledem do dané společnosti, zejména v rozvojových zemích, je možné alespoň částečně vysledovat nutné potřeby. V rámci možností tak podporovat dostupnost vzdělání pro všechny, financovat výzkumy, které by byly přínosem pro ochranu životního prostředí a chránit přírodní i kulturní dědictví, které je nutné pro uvědomění si národního sebepojetí.

UNESCO se nevěnuje pouze záchraně památek světového dědictví materiálního, ale zaměřilo svůj zájem také na oblast nehmotnou, neméně důležitou pro budoucí generace. Obě zmíněné

oblasti zájmu jsou velmi propojeny a navzájem vytváří celek, který je nutný pro pochopení kultury dané oblasti.

O zápis do seznamu UNESCO se každoročně uchází desítky památek, avšak otázkou zůstává, zda kulturní památka, hmotná či nehmotná, pod hlavičkou UNESCO spíš získá nebo ztratí ze svého původního dědictví? Jsou lidé v dnešní uspěchané době vůbec ještě schopní zaměřit svůj zájem na historii svého národa a ocenit ji, hlásit se k ní? Domnívám se, že jedním z nejsilnějších, opakujícím se, resp. vždy aktuálním trendem postmoderní společnosti je návrat ke kořenům. Je tedy možné, že se jedná alespoň zčásti o návrat hodnot našich předků?

Je nepříjemné, že do chodu organizace UNESCO zasahuje mezistátní nevraživost, která dle mého názoru narušuje původní myšlenku zakladatelů, a to snahu rozvinout mírovou spolupráci mezi státy po Druhé světové válce v oblastech jiných než politických. Jednalo se například o reakci na přijetí Palestiny mezi členské státy v roce 2011, kdy USA zastavily dotace, které pro UNESCO představovaly 20 % z celkového ročního příjmu.

1.2 Nehmotné kulturní památky kulturního dědictví

Na rozdíl od již vcelku zavedených hmotných památek, jsou nehmotné kulturní památky světového dědictví novinkou, kterou schválily členské státy *Úmluvou o zachování nemateriálního kulturního dědictví* v roce 2003. V letošním roce tedy slaví své první větší výročí, díky kterému organizace UNESCO začíná postupně analyzovat fungování této významné oblasti svého zájmu.

Kulturní památky spadající do této kategorie rozšiřují seznam mistrovských děl ústního a nehmotného charakteru, která byla shromažďována již od roku 2001. Od roku 2008 jsou památky zapisovány do dvou nových seznamů: *Reprezentativního seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva* a *Seznamu nehmotného kulturního dědictví vyžadujícího naléhavé zachování*.

Nehmotné památky mají opravdu nevyčíslitelnou hodnotu, jelikož v dnešním globálním světě dokážou uchovat rozmanitost světových kultur. Jedná se především o divadelní umění, zvyky a obřady konané při slavnostních příležitostech nebo o tradiční řemesla předávaná z generace na generaci. Oproti hmotným památkám ze seznamu Světového dědictví UNESCO, bývají ty nehmotné každou generací mírně obměňovány. Nemůžeme tedy nikdy s jistotou říci, že se jedná úplně o původní představení tradice. Je třeba také počítat s faktem, že mnozí obyvatelé

museli své tradice přizpůsobit svým novým domovům, daleko od rodného kraje. Avšak seznamování s kulturními kořeny příchozích menšin je dle mého názoru opravdu důležitým prvkem v překonávání již zmíněných národnostních předsudků.

Z pohledu turismu nejsou nehmotné památky zatím příliš známé. V prvních letech jejich existence není k dispozici příliš mnoho dat, lze se však domnívat, že jen nepatrná část lidské populace si představí všechny oblasti zájmu, které sem spadají. Bajky, legendy, divadelní hry, národní a regionální tance nebo charakteristické hudební styly, bývají právě z tohoto důvodu podporovány žánrovými festivaly.

1.3 Cestovní ruch a rozvojové země

Odvětví cestovního ruchu představuje jednu z hlavních hnacích sil rozvoje světové ekonomiky. Příliv turistů se v posledních letech rozšiřuje z tradičních evropských destinací do oblastí vzdálenějších a exotičtějších, kde se, oproti Evropě, naskytuje více možností poznání tradic původních obyvatel, které svou dosavadní autenticitou zážitky z cest umocňují.

Zvýšený zájem o rozvojové země dává příležitost k vytvoření nových pracovních příležitostí, a to zejména v nejmladším, terciárním sektoru, který v současnosti dosahuje podle odhadu americké CIA dvou třetin globálního HDP. (CIA 2012) Rozmach kvality v oblasti služeb a příliv nových investic zlepšuje celkovou životní úroveň společnosti a řídí národní rozvoj.

Stále oblíbenějším trendem v oblasti cestování je zažívat na dovolené něco neobvyklého a nového. Tato skutečnost, podle mého názoru, je právě pro země s malými zkušenostmi v oblasti cestovního ruchu ideální. Mají možnost najít svou klientelu na trhu a nabízet tento typ dovolené, při které není třeba stavět hotely světoznámých značek, ale právě naopak vyzdvihovat původní způsob života spojený s poznáním neokoukané kultury.

Každý masivní nárůst přílivu turistů má kromě kladných stránek i své zápory. Je třeba si uvědomit, že země, která se v ekonomice spoléhá pouze na příjmy z cestovního ruchu, je ve velkém nebezpečí při vypuknutí světové hospodářské krize. Proto je důležité vytvořit si i jiné pilíře ekonomiky.

V oblasti rozvoje cestovního ruchu se také často objevuje pojem „*udržitelný cestovní ruch*“. Agentura Czech Tourism jej definuje jako „*takový, který zabezpečuje zajištění současných potřeb účastníků cestovního ruchu a přitom pomáhá rozvoji území. S přihlédnutím k šetrnému využívání přírodních a kulturních hodnot vede k dlouhodobé prosperitě dané oblasti.*“

Světová turistická organizace (UNWTO) dodává, že „*řídící praktiky rozvoje udržitelného turismu jsou aplikovatelné na všechny formy cestování ve všech typech destinací, a to včetně masového cestovního ruchu a různých specifických segmentů. Principy udržitelnosti se vztahují k ekonomickým, sociálně kulturním a environmentálním hlediskům rozvoje cestovního ruchu. Nezbytností je dosažení vyváženého poměru všech těchto tří rozměrů tak, aby bylo dosaženo dlouhodobého účinku.*“ (UNWTO 2013)

1.4 Světové nehmotné kulturní dědictví v Mexiku

Na *Reprezentativním seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva* se Mexiko podílí osmi nehmotnými památkami. Mezi nimi můžeme vysledovat na jedné straně památky, které mají v dnešní době mezinárodní dosah a jsou značně komercializované, např. mexická kuchyně, na druhé straně památky, které si prozatím do jisté míry zachovávají regionální charakter, např. tradiční lednové oslavy v Chiapa de Corzo. (*Los parachicos en la fiesta tradicional de enero de Chiapa de Corzo*).

V této kapitole bych ráda nabídla zhodnocení toho, jak zápis do seznamu nehmotného kulturního dědictví ovlivňuje charakter jednotlivých nehmotných památek. Za tímto účelem je na prvním místě třeba stručně představit původ a význam jednotlivých památek a jejich podobu před zápisem do seznamu UNESCO, přičemž bude kladen důraz na charakteristiky, kterými jednotlivé památky odpovídají kritériím výběru této organizace. Následnou analýzou měnící se podoby nehmotných památek v době po zápisu do seznamu UNESCO na základě autentických zdrojů a statistických dat z oblasti turistiky se pokusím ukázat, do jaké míry zápis památce pomohl udržet si svůj původní význam a charakter a do jaké míry naopak přispěl k její komercializaci.

Takto bude na jedné straně zhodnoceno pět doposud relativně lokálně zakotvených nehmotných památek a na druhé straně dvě památky, které již do značné míry podlehly globalizaci a vešly v široké povědomí ve formách, které se různými způsoby vzdalují jejich původním podobám a významům. Díky tomuto širšímu zpracování problematiky mexických nehmotných památek UNESCO budou v této kapitole získány nástroje k hlubšímu pojednání o památce, která, zdá se, v současnosti začíná přecházet z místní, mexické, do mezinárodní, globalizované podoby, tj. Día de Muertos (Dne mrtvých), které bude věnována hlavní části práce.

1.4.1 Mexické instituce zastupující UNESCO

Každá země určuje a zřizuje příslušné orgány, které se ochraně nehmotného kulturního dědictví věnují. Takto se nehmotnému kulturnímu dědictví věnuje několik státem spravovaných orgánů. Ve Zprávě o implementaci mexických nehmotných památek zapsaných na Reprezentativním seznamu UNESCO (dále jako Zpráva o implementaci) se uvádí, že v roce 2005, po ratifikaci Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví UNESCO, bylo v Mexiku pověřeno správou hned několik institucí, které společně vytvářejí Národní komisi nemateriálního kulturního dědictví v Mexiku. Krátké charakteristiky těchto jednotlivých institucí odhalí rozsah podpory, které se v Mexiku nemateriálnímu kulturnímu dědictví dostává.

Národní rada pro kulturu a umění (CONACULTA¹)

Byla založena již v roce 1988. Jedná se o vládní instituci, pod kterou spadají další specializované subjekty, věnující se podpoře umění a kultury v zemi. Národní rada se věnuje zejména propagaci a šíření kulturního a uměleckého dědictví pro rozvoj národní identity.

Národní institut antropologie a historie (INAH²)

Je institucí, která má za úkol spravovat a regulovat ochranu a zachování nehmotného dědictví. Od roku 1939 z jejích řad vyšlo mnoho profesionálů z oblasti vědy a výzkumu. Kromě toho, že se podílí na rozhodování o zachování a šíření povědomí kulturního nemateriálního dědictví, stará se o výzkum a ochranu dědictví z různých odvětví, např. archeologie, paleontologie a sociologické antropologie. INAH mimo jiné napomáhá ke shromažďování historických publikací v Národní knihovně antropologie a historie, také je třeba zmínit soustavu fotoarchívů rozmístěných po celém Mexiku, která spolu se zvukovým archivem uchovává pro budoucí generace další důležité svědectví o původních tradicích.

Národní institut múzických umění (INBA³)

Jedná se o instituci, která podporuje výzkum a vzdělání v umělecké oblasti. Šíří národní umělecké povědomí a podporuje svými projekty ochranu hmotného i nehmotného

---

1 Consejo Nacional para la Cultura y las Artes

2 Instituto Nacional de Antropología e Historia

3 Instituto Nacional de Bellas Artes

kulturního dědictví, zejména z 20. a 21. století. Zkoumá a podporuje veškerá umělecká odvětví (výtvarné umění, hudba, tanec, literatura, architektura) klasických i novějších směrů, které se v Mexiku za poslední století objevily. Institut podporuje zařazení uměleckého vzdělání do oblasti všeobecného vzdělání, a to již v předškolní výuce.

Nejvyšší úřad pro lidové kultury (DGCP⁴)

Instituce více než 30 let podporuje rozvoj lidových a domorodých kultur v Mexiku. Snaží se o jejich zachování pro budoucí generace, ale také šíření do povědomí obyvatel. Jejím hlavním cílem je přispívat k vytvoření společenských a institucionálních podmínek, které by vedly k harmonickému dialogu mezi rozmanitými mexickými kulturami a přispěly k odstranění diskriminace. Tato vládní instituce řídí Národní muzeum lidových kultur. Dále podporuje Program celkového rozvoje kultury původních obyvatel a komunit (PRODICI). Nejvyšší úřad pro lidové kultury mimo jiné koordinuje Národní program lidového umění.

Národní komise pro rozvoj domorodých národů (CDI⁵)

Tato instituce si klade za cíl podporovat rovnoprávnost všech mexických kultur a dopomoci jim tak k plnohodnotnému životu. Komise podporuje projekty, které napomáhají k odstranění diskriminace a to nejen etnické, ale také na základě pohlaví. Hlavním prostředkem k šíření domorodé kultury jsou programy ve sdělovacích prostředcích.

Národní institut domorodých jazyků (INALI⁶)

Jedná se o institut, který podporuje využívání domorodých jazyků v různých společenských oblastech (např. ekonomika, politika, kultura). Věnuje se jazykovým výzkumům na území Mexika a spolupracuje s Národním institutem statistiky, geografie a informačních technologií, který se zabývá standardizací gramatiky domorodých jazyků. INALI podporuje práva původních obyvatel na užívání jazyka na úrovni státní správy a tím posiluje jejich rozvoj.

---

4 Dirección General de Culturas Populares

5 Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas

6 Instituto Nacional de Lenguas Indígenas

V souhrnu lze říci, že zmíněné instituce se snaží od roku 2010 spolupracovat v rámci Národní komise nemateriálního kulturního dědictví, jejíž hlavní politikou je zapojovat se do ochrany kulturního dědictví. Komise se snaží do aktivit začleňovat představitele všech sociálních skupin a zjednodušit přístup k informacím o aktivitách každému zájemci. Zdá se, že členové Národní komise si uvědomují fakt, že v mnoha oblastech země není přístup k internetu nebo jiným sdělovacím prostředkům a snaží se o to, aby informace o památkách UNESCO byly šířeny způsobem, který je pro dané představitele sociálních skupin dostupný. Programy a projekty proto musí být velmi rozmanité, aby pokryly potřeby obyvatel v rozmanitých oblastech. Velkou výhodou je zde mezinárodní charakter organizace UNESCO, díky kterému Národní komise může čerpat zkušenosti z jiných zemí s podobným sociálním rozložením obyvatelstva a uplatňovat tak už osvědčené a úspěšně aplikované modely při šíření povědomí o kulturním dědictví.

Podle Zprávy o implementaci pověřila Národní komise skupinu odborníků z výše představených vládních institucí, kteří podle UNESCO aplikovali na Mexiko pět oblastí nehmotného kulturního dědictví. „*Jedná se o jazyk a ústní tradice; umělecká představení; obřady, slavnosti a lidové zvyky; znalosti z oblasti přírody; umělecké tradiční dovednosti.*“ (UNESCO 2012:10) Při inventarizaci nehmotného kulturního dědictví by se odborníci měli věnovat co nejreprezentativnějším památkám, aby nedošlo pouze k vyčerpávajícímu výčtu zvyků a tradic země. U některých památek je třeba zohlednit již zmíněnou globalizaci, která přispívá k popularizaci daných tradic.

Je třeba znovu zmínit, že UNESCO podporovalo dědictví předků ještě před rokem 2005, kdy došlo k ratifikaci Úmluvy o zachování nehmotného kulturního dědictví. Jednalo se například o skupinu Mistrovských děl ústního a nemateriálního dědictví lidstva. Jak se uvádí ve Zprávě o implementaci, v Mexiku se této oblasti věnoval zejména Národní institut antropologie a historie spolu se zvláštními kulturními programy a projekty.

V rámci zvyšování kulturního povědomí mezi mladou generací spolupracují instituce zabývající se kulturou s odděleními, která zastupují UNESCO na poli vzdělání. Například v projektu *Vzdělání pro všechny* vznikly didaktické materiály pro žáky základních, středních a vysokých škol, které se zaměřují na šíření veškerého mexického kulturního dědictví.

Mezi aktivity pořádané za účelem podpory, šíření a zachování nemateriálního dědictví patří tematické semináře, workshopy, školení a přednášky. Je velmi důležité zajistit v zemi skupinu odborníků vyškolených speciálně v oblasti nehmotného dědictví UNESCO. Z

představených institucí, např. INAH, je patrné, že specializovaní výzkumní pracovníci v Mexiku jsou, ale je třeba vytvořit hlavně mezi mladými lidmi nejen povědomí o kulturním dědictví, ale také je motivovat k tomu, aby měli zájem se dalšímu šíření a bádání sami věnovat. Dobrým postupem se jeví v rámci vysokoškolského vzdělání nabízené obory, ze kterých by vzešli odborníci nejen na kulturu, ale také na mediální komunikaci a spolupráci s nadnárodními organizacemi. Speciální centra např. už dnes nabízejí zaškolení v oblasti gastronomie. Konzervatoř mexické gastronomické kultury ve spolupráci s antropology a s předními mexickými odborníky na stravování například předávají své znalosti širší veřejnosti a pomáhají šířit dnešní příznivý trend návratu ke kořenům. Turisté si v navštívené zemi stále častěji zajdou do typické místní restaurace než do nadnárodního stravovacího řetězce. Díky podobným projektům a aktivitám je tedy možné zvýšit ekonomický příjem v terciárním sektoru. Podobné modely v různých stádiích vývoje bude možné sledovat jak u jednotlivých lokálních, tak u mezinárodně známějších památek mexického nehmotného dědictví, jejichž představení následuje.

1.4.2 Mexické nehmotné památky lokálního významu

Mezi památky lokálního významu patří:

- *La ceremonia ritual de los voladores* (Rituální obřad létajících mužů; 2009)
- *Lugares de memoria y tradiciones vivas de los otomichichimecas de Tolimán: la Peña de Bernal, guardiana de un territorio sagrado* (Pamětní místa a živé tradice Otomí-Chichimecas z Tolimánu: hora Peña de Bernal, strážce posvátného území; 2009)
- *Los parachicos en la fiesta tradicional de enero de Chiapa de Corzo* (Parachicos na tradiční lednové oslavě v Chiapa de Corzo; 2010)
- *La pirekua, canto tradicional de los p'urhepechas* (Pirekua, tradiční zpěv kmene P'urhepechas; 2010)

1.4.21 Rituální obřad létajících mužů

Rituál *Voladores* vychází z totonacké legendy, podle které se pětice mladých mužů rozhodla poprosit boha plodnosti, *Xipe Toteca*, o úrodu a dostatek potravin, jelikož zrovna bylo období sucha a nedostatku. (México Desconocido 2012) Tento rituální obřad pochází z

oblasti Totonacapan, ve státě Veracruz. Mezi etnika, která jej vykonávala, patří kmeny Totonaca, Teenek, Nahua, Ňaňhu a Maya. Tento rituál bývá spojován s kulturním prehispanským centrem El Tajín, které zažilo největší rozmach v pozdním klasickém období, tedy přibližně mezi 8. a 12. stoletím. Postupem času se kromě Papantly ve státě Veracruz rituál začal hojně provádět i ve státě Puebla a dalších oblastech, což dokazuje jeho silící popularitu. V oblasti Totonacapan a speciálně ve městě Papantla je tento rituál velmi silně zakořeněn a dochoval se v zásadě nezměněn jak v období kolonizace, tak v pozdějším období globalizace a masivní komercializace, spojené také s migrací obyvatel, při níž mladá generace odchází do větších měst za prací. Rada starších z Totonacapanu se zasazuje o udržení původního významu rituálu například tím, že podporuje sdružení, která se věnují prezentaci památky turistům a učí mladou generaci již od dětství Rituál *Voladores* provádět. (UNESCO 2012: 31-33)

Obřad se praktikoval během významných společenských událostí, zejména tedy během rovnodennosti a slunovratu, při sklizni úrody, slavnostech spojených se Dnem mrtvých, či k počtě místním patronům. V dnešní době se však rituály předvádějí turistům během jakékoliv slavnostnější příležitosti, často tedy každou neděli na nejnavštěvovanějším hlavním prostranství. (Šmíd 2010: 64)

Rituální obřad létajících mužů (dále jen Rituál *Voladores*) se skládá z několika základních fází. Každý účastník nejprve prochází obdobím duchovní přípravy, kdy se snaží dosáhnout harmonie s přírodou. Kvůli velké náročnosti rituálu musí být účastníci, samozřejmě, ve výborné fyzické kondici.

Po duchovní fázi přichází fáze druhá, která začíná v lese ještě za svítání a upevňuje jednotu mezi přírodou, duchovním a lidským světem. Nejprve *caporal*, muž, který je při Rituálu *Voladores* vůdčí člen a mistr, mající za úkol zpívat a doprovázet na píšťalku a bubínek, vybírá správný strom, ze kterého se poté vytvoří *Palo volador*. *Palo volador* je sloup, na kterém se provádí závěrečná fáze rituálu. Než začnou strom kácet, *caporal* jej spolu se čtyřmi tanečnicemi, neboli *voladores*, prosí za odpuštění, zpívá rituální písně, společně tančí kolem stromu a nabízejí mu obětní dary. Poté se vše připraví pro jeho skácení. Strom zbavený všech větví je přemístěn na kulatinách k místu konání obřadu, kde je opatřen stupínky. Před vložením sloupu do jámy se prováděl rituál „zasévání“ (*siembra*), kdy bylo do jámy umístěno

sedm živých kuřat nebo kohout spolu s *tamales*⁷ a tabákem a vše se zalilo kořalkou. Jednalo se o oběť za záchranu života všech účastníků. (México Desconocido 2012)

Po obětním rituálu se pomocí lan sloup vztyčí a na jeho vrchol je umístěn tzv. *tecomate*. *Tecomate* je otáčivé zařízení ve tvaru čtverce, na kterém *voladores* spolu s *caporalem* udržují rovnováhu v závěrečné části rituálu. *Caporal* udává rytmus bubínkem a hraje na píšťalku, *voladores* spolu s ním tančí kolem sloupu se skloněnou hlavou a dávají tak bohům najevo svou úctu. Poté čtyři *voladores* vystoupají na vrchol asi třicetimetového sloupu a usadí se rovnoměrně na *tecomate*. V tomto okamžiku společně omotají okolo sloupu provazy, které slouží nejen k připevnění každého z nich, ale jsou spontánním pohonem *tecomate*, které se při spouštění *voladores* na zem otáčí. Jako poslední na sloup vyšplhá *caporal*, který zde opět udává rytmus pomocí bubínku a hraje na píšťalku. Část, která následuje, je velmi nebezpečná. *Caporal* se postaví, bez jakéhokoliv jištění, na vrchol sloupu, kde na kruhu o průměru asi 30 cm hraje na bubínek, píská na píšťalku a zároveň tančí ve směru všech světových stran. Poté se na sloup posadí a dokončí tanec čtyřmi záklony, opět do všech světových stran bez jakéhokoliv jištění. Následuje část spouštění se k zemi. Všichni čtyři *voladores* se synchronizovaně spouští pozadu hlavou dolů z *tecomate*, které se začne díky odmotávajícím se provazům otáčet. Provazy se odmotávají a *voladores* tak klesají k zemi, přičemž se počet vykonaných otáček vynásobený čtyřmi (počtem *voladores*) rovná číslu padesát dva, tedy symbolickému číslu pro cyklus padesáti dvou let mezoamerického indiánského kalendáře. Symboliku lze spatřovat i v počtu otáček jednotlivce, jelikož číslo třináct může představovat třináct nebi, jejichž bohy *voladores* během rituálu prosí o pomoc. *Caporal* většinou sestoupí na zem po žebříku, ale je možné vidět i efektnější varianty, ve kterých se spouští po laně jištěném ze země jedním z *voladores*.

Voladores zde představují letící ptáky, čemuž byl uzpůsoben i původní rituální úbor, zdobený pestrobarevným peřím. První vrstva oblečení je bílé barvy, symbolizující čistotu. Z pravého ramene vede šikmo přes záda k levému boku pruh červeného sametu, který je vyšitý motivy rostlin a ptáků a symbolizuje křídla. Samet zakončují trásně, které představují sluneční paprsky. Kalhoty červené barvy symbolizují sílu spalujícího slunce a také krev zemřelých *voladores*. Na hlavě mají protagonisté šátek a malý klobouček ozdobený květinami, ze kterého vychází chocholka ve tvaru vějíře, symbolizující ptačí chocholku, a nebo také sluneční paprsky. Na kloboučku je malé zrcátko, které představuje slunce, a několik stuh znázorňujících duhu. (Voladores de Papantla)

---

7 Kukuřičné těsto plněné nejčastěji masem, zeleninou a chilli zabalené v kukuřičném listu a vařené ve vodě nebo připravované v páře.

Při Rituálním obřadu létajících mužů zaznívají předkolumbovské legendy a modlitby, které se po generace šíří ústně. Základní prvky tohoto kulturní dědictví byly sepsány a prezentovány v roce 2008, kdy bylo také oficiálně registrováno více než 500 *voladores* a *caporales*. Další dopad dnešní doby je vidět i u praktikujících jedinců registrovaných v oblasti, mezi nimiž je zastoupeno pět procent žen, což by v původní podobě památky bylo nepředstavitelné. Posun k emancipaci můžeme vidět i v druhé fázi, dnes hojně vynechávané. Při přemísťování se žádné části stromu nesměla dotknout žena, v opačném případě se jednalo o špatné znamení. Velký krok kupředu v oblasti potírání diskriminace žen je patrný na dnešních rituálech, které bývají prováděny skupinami tvořenými ženami.

Provedení třetí fáze rituálu je značným lákadlem pro turisty. Kloubí v sobě odevzdanost přírodě, preciznost a obrovské nebezpečí, ale také prvky komerce a touhu předvést alespoň část své kulturní identity. Rizikem je již zmíněná komercializace, kvůli které některá představení bývají cíleně zkracována pouze na poslední fáze rituálu, které představují jen obřadní tance doprovázené hudbou a které zakončuje turisty nejžádanější část, let hlavou dolů z výšky třiceti metrů. Oblečení představitelů se také postupně změnilo. Původní zdobené peřím se již neužívá a červený samet a části kalhot byly obohaceny o další blyštivá zrcátka a kamínky pro umocnění efektu. Při nejžádanější poslední části často dochází ke smrtelným nehodám, proto se od malička žáci a příznivci tohoto rituálu snaží získat co nejvíce zkušeností a technických znalostí, aby nehodám alespoň částečně předcházeli. S dobou se mění i přístup k bezpečnosti účastníků. Z pohledu zachování charakteru památky je diskutabilní použití bezpečnějších ocelových sloupů namísto kácení stromů. Zmíněný ocelový sloup bývá umístěný trvale na veřejném prostranství, nejčastěji na náměstí nebo v blízkosti místního kostela. Zavádění co možná nejvyšších sloupů kvůli prodloužení doby efektního letu *voladores* také mění původní symbolický počet otáček. Etický problém při snaze o zachování památky pak představují programy, při nichž vláda nabízí účinkujícím životní pojištění.

Od roku 2008 některá centra specializovaná na podporu indiánských tradic přispěla v rámci školních vzdělávacích programů k výsadbě nových mladých stromů, které by sloužily právě k přípravě sloupu *Palo volador*. Rada starších z Totonacapanu organizuje množství dalších akcí, díky kterým podporuje a šíří povědomí o tomto rituálu. Jedná se o různá mezinárodní setkání, přednášky apod.

Zápis do seznamu UNESCO nejspíše nemůže výrazně změnit pocit hrdosti, se kterým je rituál předváděn. Je však pravda, že prezentace pod hlavičkou mezinárodní organizace zasazuje lokální patriotismus do mezinárodního kontextu, čímž je podtržena výjimečnost

památky a tím také podpořena kulturní hrdost dané komunity. I když se v mnohých člancích a propagačních materiálech dočteme, že UNESCO dává možnost dokázat světu, že i přes globalizaci si domorodé národy dokážou udržet svůj pohled na svět a prezentovat jej tímto kulturním dědictvím, neukazuje se to jako beze zbytku možné. Nejen, že styl provedení je pozměněn kvůli turistům, ale hlavně každý člověk je nepřímo ovlivněn novým životním stylem a rychlejším rytmem života. Zájmy mladé generace se liší od zájmů jejich rodičů a prarodičů, kteří masivní příliv turistů v zemi nezažili.

Rituál se postupem času stal jednou z nejrepresentativnějších z řad mexických tradic a dle mého názoru stojí na pomyslné hranici lokální a národní památky. Její význam, stejně jako v případě ostatních nehmotných kulturních památek, není jen v šíření kultury a tradic, ale samozřejmě je příjemnou a nenásilnou formou propagace hmotných památek, které se v dané oblasti nacházejí. V případě Rituálu *Voladores* se může jednat např. o již zmíněné kulturní centrum El Tajín ve státě Veracruz.

Od roku 2009 se každoročně dne 12. října ve 12 hodin provádí let ve všech obcích a městech, ve kterých se pravidelně tato nehmotná památka praktikuje, současně. Rada pro Rituální obřad létajících mužů si tak připomíná příležitost uvedení na seznamu UNESCO. (UNESCO 2012: 38) Tento akt sám o sobě zahrnuje celou rozporuplnost podpory nehmotných kulturních památek mezinárodními organizacemi, neboť se nekoná u žádné tradiční příležitosti, ale v den zapsání na seznam UNESCO. Navíc 12. října je výročí objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem, jehož následkem pro původní obyvatele byla často fyzická zkáza či nejméně zánik mnoha tradic. Zůstává tedy otázkou, zda provozování rituálu právě v tento den je oslavou původních nehmotných památek, oslavou multikulturního propojení původních tradic s novým evropským vlivem, nebo naopak nostalgickým ohlédnutím za Evropou zruinovanými předkolumbovskými tradicemi, jež se při vši dobré vůli *de facto* nese v podobně kolonizačním duchu svrchovaného výběru těch částí místní kultury, které budou uznány za hodny přetrvání.

1.4.22 Pamětní místa a živé tradice Otomí-Chichimecas z Tolimánu: hora Peña de Bernal, stážce posvátného území

V polopouštní oblasti státu Querétaro se nachází oblast, ve které žijí potomci kmene Otomí-Chichimeca. Jedná se o hornatou krajinu poznamenanou sopečnou činností a podléhající erozím. Obyvatelé, mluvící převážně jazykem kmene Otomí, mají silný a vřelý

vztah k přírodě a v oblasti vymezili třemi geografickými body území, které postupem času začali uctívat jako posvátné. Tradiční projevy úcty místních v průběhu roku jsou svým způsobem unikátně zahrnuty v nehmotné památce UNESCO spolu s posvátným územím.

Samotné posvátné území je vymezeno horami Peña de Bernal, Zamorano a Frontón. „*Symbolické území ohraničují tři vrcholy. Na jihu, impozantní Peña de Bernal, nezaměnitelný vstup do světa Otomí-Chichimecas a jeho strážce, který označuje začátek i konec všech časů. Na západě, Pinal de Zamorano, který přikazuje vodám, aby oživily milované předky. Na východě se nachází Cerro del Frontón, kde se zjevil sám Božský Spasitel.*“ (UNESCO 2009) V dnešní době dodává této krajině zvláštní ráz bezpočet potoků a údolí, která spolu s kapličkami a zmíněnými třemi vrcholy tvoří prvky uctívané místními obyvateli jako posvátné.

Na posvátném území se nachází přes 260 těchto rodinných kapliček, které jsou rozmístěny podél poutních tras a jsou vyzdobeny nástěnnými malbami nejen s náboženskými výjevy, ale také kresbami vyobrazujícími tanec a hudbu. Rodinné kapličky, většinou z 18. století, jsou místem uctívání památky předků a sjednocují chichimecké umění s uměním křesťanským, které do těchto míst přinesli Španělé. (CONACULTA 2012) „*Náboženské oratoře nebo kaple sestávají ze dvou částí. Venkovní část je tvořena malým atriem, ve kterém je umístěno několik výklenků nazývaných kalvárie. Druhou část tvoří samotná vnitřní kaple, které dominuje oltář zdobený náboženskými obrazy a zázračným křížem. Kapličky jsou důležitým duchovním místem setkávání.*“ (UNESCO 2009)

Zázračné kříže („*cruces milagrosas*“) jsou vyrobeny ze dřeva a většinou jsou zdobeny modrou barvou s náboženskými a květinovými výjevy. Jsou hlavní dominantou na oltářích a vyjadřují vděčnost komunity, uctívající zejména sv. Michaela, Božského Spasitele a Pannu Marii Guadalupskou.

Komunitní slavnosti probíhají během celého roku a vytvářejí tak kalendář rituálních oslav plných tanců, ohňostrojů a modliteb. Jedním z typických tanců např. za zvuku tradičně vyrobených hudebních nástrojů uctívají místní obyvatelé Archanděla Michaela, jiným zase Božského Spasitele, kdy tanec doprovázejí hrou na housle a bubínek. U této příležitosti si připomínají bitvy mezi dobyvateli a původními obyvateli. Slavnosti probíhají většinou v maskách a za doprovodu ohňostrojů. Silně zakotvena je zde také tradice Svatého týdne. Každoročně vystoupají na trojici vrcholů Peña de Bernal, Zamorano a Frontón tisíce lidí všech věkových kategorií. Nejznámější poutě, dlouhé přes 30 km, bývají na konci dubna a

poté při slavení svátku Svatého Kříže na začátku května nebo k počtě Panny Marie Guadalupské a patrona sv. Michaela.

Šíření povědomí o tomto nehmotném kulturním dědictví podporují projekty, ve kterých se turistům nabízí tradiční výletní trasy přes obce jako Ezequiel Montes nebo Tolimán. Zde mají návštěvníci možnost se seznámit s dědictvím předků kultury Otomí-Chichimecas. Často zde také dochází k propojení s další památkou nehmotného kulturního dědictví, mexickou kuchyní. Turisté se mimo jiné seznamují s tradičními indiánskými řemesly, jako je již zmíněná výroba hudebních nástrojů, zejména malých bubínků a rákosových fléten. (UNESCO 2012)

Zavedení turistických tras přes posvátná místa napomáhá ekonomice místních obyvatel, kteří i tak odcházejí za prací do větších měst. Samotná památka otevírá pracovní příležitosti kvůli nutnosti restaurovat kaple a jejich nástěnné malby. Díky podpůrným projektům vznikají další pracovní místa v oblasti rekonstrukcí silnic a výstavby ubytovacích kapacit. Příliv turistů zvyšuje i jejich nároky na služby a díky tomu vzniká u místních obyvatel potřeba školit se, aby mohli získávat obživu v oblasti turistického ruchu. Oblast Querétara, zejména Peña de Bernal, třetí nejvyšší monolit světa, který vznikl sopečnou činností a měří kolem 360 m, je také v současnosti více než díky historickému a tradičnímu kulturnímu dědictví známá mezi sportovci pro nezměrné možnosti využití v oblasti adrenalinových sportů. Mimo to se za poslední desítky let v oblasti Querétara točila řada hollywoodských filmů, které také podpořily návštěvnost této části Mexika, například film režiséra Roberta Rodrígueza *Kdysi dávno v Mexiku* (2003), v jehož hlavních rolích se objevila Salma Hayek a Antonio Banderas. (Ciudad y poder 2013)

Od 19. do 21. března si tisíce turistů a poutníků připomínají v blízkosti monolitu jarní rovnodennost. Vysoký počet vyznavačů přírodních sil přijíždí čerpat pozitivní energii, kterou podle nich tento monolit vysílá. Místní obyvatelé této příležitosti využívají k prezentaci předkolumbovských tradic a rituálů, nejčastěji tanců. Lze doufat, že zápis na Reprezentativní seznam UNESCO pomůže k rozšíření původního významu tohoto místa s takto zakořeněnými indiánskými tradicemi. Riziko plynoucí z podpory organizace UNESCO tkví v možnosti, že popularita posvátného místa a jeho udržování povede k jeho postupné degeneraci do podoby komerčního skanzenu. Na opačné straně stojí riziko, že bude popularita posvátného území stoupat pouze kvůli tvrzením podobným tomu, které uvádí mexický turistický portál México Desconocido, že totiž v okolí Peña de Bernal bylo spatřeno UFO. (México Desconocido. Explora el Corazón de México 2013: 22-24)

1.4.23 Parachicos na tradiční lednové oslavě v Chiapa de Corzo

Každoročně se v malém městečku Chiapa de Corzo na jihu Mexika odehrává Oslava *Parachicos* na tradiční lednové oslavě v Chiapa de Corzo (dále jen Oslava *Parachicos*). Chiapa de Corzo obývali pouze indiáni a Španělé měli možnost žít v nedalekém Chiapa de los Españoles. V současnosti se díky svým legendám, krajině a dochovaným památkám pyšní označením Magická vesnice.

Oslava *Parachicos* patří mezi dědictví předků sjednocující nejen rodiny, ale celou komunitu a všechny příchozí, kteří se tradičních oslav účastní. Na Oslavě *Parachicos* je klíčovou postavou Doña María de Angulo, která je podle legendy tou, která podnítila tyto oslavy. Podle redaktora novin El Heraldo de Chiapas Carlose Marroquina byla Doña María De Angulo vlivná, krásná a velmi bohatá Španělka a zapálená katolička. Žila v 18. století ve starobylém městě Guatemala, ze kterého se vypravila do Chiapa de Corzo hledat slavného místního léčitele, protože její malý synek byl již delší dobu velmi nemocný. Podle tradice vzal léčitel malého chlapce k léčivým koupelím *Cumbujuyú* a omýval v nich chlapce po dobu devíti dní, čímž se chlapec zázračně uzdravil. Krátce nato, kolem roku 1767, zasáhlo město hned několik pohrom. První pohromou byly kobyly, které zničily veškerou úrodu a zapříčinily velký hladomor. Když se Doña María dozvěděla o tom, co se přihodilo obyvatelům města, kteří tak pomohli jejímu milovanému synovi, přikázala svým služebníkům naložit připravit potraviny, peníze a rozdělit vše mezi obyvatele Chiapa. Od odpoledne až do večerních hodin pak služebníci vesele tančili, aby rozveselili děti na památku uzdravení syna Doňi Maríi. Odtud pochází slovo *Parachicos*, neboli *Pro děti*. (Marroquín 2013)

Oslavy probíhají během ledna u příležitosti uctění místních patronů, svatých Antonína a Šebestiána. Během těchto dní se obyvatelé Chiapa převlékají do pestrobarevných kostýmů a představují *parachicos* nebo Doňu Maríu de Angulo spolu s jejími společníci, kterým se říká *chuntás*. Již tři sta let asi šest tisíc lidí společně oslavuje od 8. do 23. ledna v ulicích během Velké slavnosti, jak se také tento svátek nazývá. (Gómez Poncet 2012) Jedna z nejzábavnějších částí oslav začíná 9. ledna, kdy mladíci převlečení za ženy v květovaných sukních vycházejí do ulic jako *chuntás*, společníci Doni Maríi, a tančí tzv. *Bayashando*. Skupinu vede smíšek, který rozesmívá přihlížející. První průvod *parachicos* se odehrává 15. ledna. Na první pohled postavy *parachicos* připomínají šašky. (Gómez Poncet 2012) Masky a kostýmy se vyrábějí tradičním způsobem, kdy užívané techniky jsou předávány v řemeslnických rodinách z generace na generaci. Je zajímavé, že masky mají rysy Evropanů,

tedy příchozích Španělů, tj. světlou pleť, modrozelené oči a plavé vlasy a bradku. Jak popisuje umělecký řemeslník, Antonio López Hernández, držitel Národní umělecké ceny z roku 1998, masky se začínají vyrábět alespoň půl roku před lednovými oslavami. Masky s plavými vlasy je nejvýraznější prvek celého kostýmu. Osoba představující *parachicos* obléká většinou bílou košili a černé kalhoty s třásněmi. Kalhoty bývají ozdobeny květinovou výšivkou. Bílou košili v současné době nahrazuje košile černé barvy, která dává lépe vyniknout barevným doplňkům. Na hrudníku se *parachicos* převazují dvěma pruhy barevné látky. Celkový dojem podtrhuje vlněné *sarape* a hedvábné šátky, které se uvazují kolem krku, aby zjemnily přechod viditelný na krku. Každý z *parachicos* má tzv. *chichin*, což je plechové chrastítko. (Gómez Poncet 2012)

Poslední dny Velké oslavy jsou věnovány speciálně již zmíněným patronům místa, kdy průvod putuje mezi místními kostely. Celý průvod má svou vůdčí osobnost, kterou představuje nejvýznamnější *parachico*. Tento muž má masku s rysy starého muže. Přes rameno má pověšenou kytaru a zahalen do pláště, píská na píšťalku. Většinou nese také karabáč na znamení pokání. (INAH 2013) Průvod *parachicos* doprovázejí hrou na píšťalky a bubínky. Během oslav se setkáváme i s dalšími speciálními funkcemi, které přispívají ke zdárnému průběhu oslav. Nelze opomenout tzv. *prioste*. Jedná se o jedince nebo o celou rodinu, která je na jeden rok vybrána a tak poctěna hlavními přípravami oslav, zejména dnů oslav místních patronů. Jako každou mexickou oslavu doprovází i Oslavu *Parachicos* typické místní jídlo, které připravují ženy přímo před očima přihlížejících i turistů. Většinou je to vepřové maso s rýží nebo místní specialita, *pepita con tesajo*, což je sušené maso podávané s omáčkou. (INAH 2013)

Podle Rady pro kulturní dědictví v Chiapa de Corzo přispěl zápis památky na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví UNESCO k většímu povědomí mezi turisty především díky s ním spojené prezentaci v médiích. (UNESCO 2012: 46) V současnosti lednové oslavy doprovází bohatý program, který nabízí turistům možnost vyzkoušet si tradiční výrobu částí kostýmu během workshopů v řemeslných domech rozmístěných podél tras průvodu *parachicos*. Rada pro kulturní dědictví v Chiapa de Corzo ve spolupráci s řemeslníky vypracovala projekt na výstavbu kulturního pavilonu, kde by byl turistům k dispozici kulturní program během celého roku. (UNESCO 2012: 47) Tento projekt by měl přispět k vyššímu počtu pracovních míst napříč sekundárním i terciárním sektorem a navíc by přispěl k častější návštěvnosti Chiapa, nejen v období vrcholných oslav. Po

zkušenosti s dříve popsanou památkou *Voladores* lze očekávat, že tento trend přinese částečné nahrazení hlavní Oslavy *Parachicos* menšími, komerčně využitelnými ukázkami průvodu.

1.4.24 *Pirekua*, tradiční zpěv kmene *P'urhepechas*

Pirekua je tradiční píseň, která má dva rytmy. První z nich, pomalejší, bývá označován jako *sonecito* nebo regionálně *son* a mívá tříosminový rytmus. Používá se především během rituálních oslav. Druhým typem je tzv. *son abañejo*, který je rychlejší, má šestiosminový rytmus a je vhodný především k tanci. Rodnou oblastí *Pirekua* je stát Michoacán. Hudba, kterou je doprovázen, byla postupně ovlivňována různými hudebními prvky z Afriky a Evropy. Píseň má dvě části, kdy v první se představuje hlavní téma písně, popřípadě problém, který by se měl vyřešit. Druhá část písně popisuje způsob řešení situace nebo jeho výsledek. Na konci bývá celé téma a hlavní myšlenka zopakována. Píseň bývá interpretována nejčastěji v duetech a kromě hlavního milostného tématu používá také historické a národní reálie. (UNESCO 2012: 49-50)

Mezi nejznámější milostné *pirekuas* patří ty, které opěvují ženu, nebo květinu, která ženu symbolizuje. *Pirekuas* lze vyslechnout nejčastěji na důležitých společenských akcích. Jak uvádí Zpráva o implementaci, postupně se písně rozšířily ze křtin, svateb a pohřbů i do dalších oblastí společenského života, jako jsou třeba oslavy při kolaudaci staveb. (UNESCO 2012: 50) Hudba byla velmi důležitým způsobem vyjadřování nejen pro původní obyvatele, ale také pro příchozí misionáře z Evropy. Jak popisuje Néstor Dimas Huacuz, spisovatel a profesor jazyka *p'urhepecha*, po příchodu kněží do oblasti Michoacánu, používali k evangelizaci právě hudbu, zpěv a tanec, do kterého zakomponovávali potřebné informace, které chtěli sdělit původním obyvatelům. Huacuz cituje františkánského duchovního Juana de Torquemadu⁸, podle kterého se místní obyvatelé sbližovali s duchovními právě hudbu během mší, při kterých měli možnost hrát na své domorodé nástroje a zpívat hymny přeložené do svého jazyka. Takto se začaly hudební prvky i jazyk obou skupin mísit. Huacuz dodává, že s příchodem křesťanů, kteří s sebou přinesli svou evropskou kulturu došlo k míšení jejich zpěvů s původními předkolumbovskými písněmi v jazyce *p'urhepecha*. Takto vznikaly prvních *pirekuas*, které mimo jiné často španělštinu a původní domorodý jazyk kombinují. (Huacuz 2013)

---

8 Juan de Torquemada (1557-1624) byl španělský františkánský duchovní věnující se historii, především enikům v dnešním Mexiku.

Největší rozmach zažila *pirekua* na konci 19. století, kdy do Nového Světa dorazil valčík. Od 70. let 20. století se dokonce organizují soutěže v její interpretaci. (INAH 2010) S dobou se mění i téma nápěvu *pirekua*. Objevují se v nich i novodobé sociální problémy jako migrace kvůli nedostatku pracovních míst, problémy s alkoholem a dokonce i téma životního prostředí. *Pirekuas* interpretují také hudební uskupení, pro efekt doprovázené symfonickým orchestrem. (INAH 2010)

Současně se *pirekua* díky migraci obyvatel šíří i do okolních oblastí, kde se začíná postupně obměňovat. Podle Zprávy o implementaci existují ve společenství *p'urhepecha pirekuas*, které sice mají základní společné prvky, ale každá komunita přidává k své *pirekua* určitý prvek, kterým se stane charakteristickou pro danou oblast. *Pirekuas* se pak od sebe liší například způsobem ladění nástrojů, melodickými doprovody, vokály, jazykem a nebo různým složením nástrojů. Jako doprovod slouží čistě strunné nástroje, žesťové nástroje nebo již zmíněné symfonické orchestry. Poslední zmíněné jsou ale využívány opravdu výjimečně při velkých slavnostech, například v rámci hudebních festivalů. (UNESCO 2012: 50)

Šíření *pirekuas* se věnují různé iniciativy na podporu nehmotných kulturních památek. Mladá generace se s dědictvím svých předků může setkávat nejen během školní výuky, ale také jsou pro zájemce připraveny vzdělávací semináře na hudebních konzervatořích. (INAH 2010)

1.4.3 Mexické nehmotné památky mezinárodního významu

Mezi mexické nehmotné památky mezinárodního významu patří:

- *La cocina tradicional mexicana, cultura comunitaria ancestral y viva - El paradigma de Michoacán* (Tradiční mexická kuchyně, starobylá a stále živá kultura – michoakánské paradigma; 2010)
- *El Mariachi, música de cuerdas, canto y trompeta* (*Mariachi*, hudba strunných nástrojů, zpěvu a trubek; 2011)

Mexická kuchyně a hudba *mariachi* patří mezi památky nehmotného kulturního dědictví, které jsou již v současnosti značně ovlivněné globalizací a rozšířené na mezinárodní úrovni.

Prvky obou těchto památek bývají také nejvíce používané v propagačních materiálech, kterými lákají cestovní kanceláře potenciální návštěvníky do Mexika.

1.4.31 Tradiční mexická kuchyně, starobylá a stále živá kultura – michoakánské paradigma

Mexická kuchyně se stala, stejně jako exotické a oblíbené světové kuchyně, obětí globalizace. Způsob přípravy jídla a jeho servírování je spojený s identitou národa. Je plný symboliky, která v historii hrála velkou roli během náboženských oslav, kde představovaly oběti bohům. Komunita se scházela nejen u pěstování plodin, ale samozřejmě je společně sklízeli, poté její členové jídlo připravovali a kolektivně se stravovali. *„Mezi projevy starodávných kmenů patřila zejména kultura vaření, kdy se jídlo připravovalo v kolektivu. Tradiční mexická kuchyně má typické lidové rysy, které ji odlišují od ostatních etnik. Jako součást kulturního celku měla také kuchyně svou roli i během oslav, náboženských rituálů a celkově v životě komunity. Způsob přípravy jídla se přenáší z generace na generaci a bývá součástí obřadů a rituálů, které zajišťují soudržnost komunity.“* (CCGM 2009) V Mexiku se před více než osmi tisíci lety podařilo domestikovat plodinu, ze které se časem vyvinula dnešní kukuřice, která vytvořila základ indiánské kuchyně. Spolu s kukuřicí se v tradiční kuchyni setkáváme s fazolemi a chilli. Způsob pěstování na *chinampas* (umělé ostrovy ve vodách jezer Chalco a Xochimilco) nebo použití vápna ke zvýšení výživové hodnoty je jedinečný a známý v oblasti dnešního Mexika. Po příchodu Španělů se kuchyně rozšířila o nové evropské suroviny jako například obilí.

Mexickou národní identitu posiluje kuchyně dodnes. Gastronomická vzdělávací centra nebo konzervatoře spolu se spolkem žen ze státu Michoacán učí zájemce tradiční techniky přípravy pokrmů a přispívají tak k šíření původních receptur.

Jak dodává v jedné ze svých prezentací Gastronomická konzervatoř mexické kuchyně, kuchařky michoakánské komunity představují typický model záchrany a zároveň propagace tradic. Snaží se rozšiřovat původní kulinářské umění do okolních regionů a tak chránit dědictví předků, které je zároveň motorem budoucích generací v oblasti kulturních zvyklostí. (CCGM 2009) Společenství michoakánských kuchařek tvoří tchýně, matky a starší sestry z místních rodin. Samy se prezentují jako ty, které získávají své znalosti od svých babiček, které je učily tradiční způsoby přípravy jídel již od raného dětství. Teprve když žena umí vařit a je tak schopná předat znalosti své dceři, může se vdát. Kuchařky z oblasti Michoacán předávají své znalosti výhradně ústně, ale ne jen svým dcerám, nýbrž jakékoli ženě, která se o

tyto znalosti zajímá. (Visit Michoacán 2012) Přípravou jídel v rámci komunity se, stejně jako v historii, zabývají především ženy. Muži se starají spíše o technickou stránku vaření, jako je příprava pecí, nebo o tradiční ruční výrobu alkoholických nápojů, jako *pulque* nebo *mezcal*. Podle Zprávy o integraci památek UNESCO převažuje v současnosti tradiční způsob přípravy jídel. Hlavní jídla se stále připravují v hliněných hrncích a na měděných pánvích, čokoláda a káva se podávají z tradičního džbánu, tortilly a chléb hospodyně uchovávají v pletených ošatkách. Přetrvání tradičních postupů je vysvětlováno tím, že v každé oblasti země se dodnes v rámci komunity opakuje koloběh od zasetí přes sklizeň po přípravu jídel. Tento koloběh však ovlivňuje změna klimatu doprovázená větším počtem hurikánů a nečekanými obdobími sucha. (UNESCO 2012: 57)

S jistotou je možné říci, že základ vždy tvoří trojice již zmíněných surovin, tedy kukuřice, fazole a chilli, které sjednocují nejen rozmanitost mexické kuchyně, ale také mexické společnosti. Vzhledem k této univerzalitě a popularitě vaření došlo ke globálnímu rozšíření, které z mexické kuchyně činí pravděpodobně nejznámější nehmotný kulturní otisk Mexika v mezinárodním prostoru. Jeho globalizace je však zároveň pro tradiční mexickou kuchyni značným rizikem. Komerencializace způsobuje degradaci, jejímž následkem mají připravované tzv. mexické pokrmy se svou tradiční podobou málo společného. Po celém světě se více než 70. let vyvíjejí řetězce provozující mexickou kuchyni daleko od hranic Mexika. Mezi nejznámější patří například severoamerické fast-foodové řetězce *Del Taco* nebo *Taco Bell*. *Del Taco* byl založený v roce 1964 v Kalifornii a *Taco Bell* v roce 1962 tamtéž. Každý z nich zakládá svou nabídku na různých úpravách tortill. Následky globalizace můžeme vidět například na novince řetězce *Del Taco*, tzv. *Crunchtadas*, prezentovaných jako *crunchtada pizzas*, které představují nesrolovanou křupavou („crunch“ – anglicky „křupat“) tortillu s nahoru vrstvenými dalšími ingrediencemi. (Del Taco 2013) Vystává tedy otázka, jaký má zápis této nehmotné památky na Reprezentativní seznam UNESCO za existence sedmdesátileté tradice její degradace v mezinárodním měřítku mít smysl a co se jím sleduje. Podoby, kterých se v mezinárodním prostoru dočkává, staví tradiční mexickou kuchyni do situace, ve které musí konkurovat svému popularizovanému „pláněti“. Proto se podpora zapsáním na seznam UNESCO jeví jako nezbytná v zájmu uchování povědomí o její původní podobě.

Díky zápisu mají totiž regiony možnost prezentovat se na gastronomických festivalech, organizovaných za účelem obnovení a popularizace původní přípravy jídel. Na

gastronomických seminářích a workshopech není možné představit všechna tradiční regionální jídla, určitě to však není nedostatkem snahy pořadatelů.

Toto potvrzuje přehled aktivit, který uvádí přes devadesát akcí za necelé tři roky od zápisu mexické kuchyně na Reprezentativní seznam UNESCO. Projekty se zaměřují na všechny sociální vrstvy. Mezi aktivity na podporu tradiční kuchyně se např. vydávají gastronomické slovníky pojmů a technik přípravy daného etnika. Na velký zájem o tuto oblast začínají reagovat také univerzity a vzdělávací centra. Kurzy se závěrečným osvědčením v oblasti gastronomie zavedla například Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM). Pravidelně se pořádá Konference tradiční michoakánské kuchyně spojená s výstavami. Prezentace se rychle šíří díky novým médiím, dostupným na internetu, například na sociálních sítích. Je samozřejmé, že masivní propagace zvedla příliv zahraničních turistů. Na tento trend zareagoval např. stát Sonora v červenci 2011 tím, že zavedl turistické gastronomické trasy. (UNESCO 2012: 56-57) Dodnes je tradiční mexická kuchyně předávána ústně z generace na generaci. Nejedná se ale již jen o rodinnou a komunitní tradici, neboť byli přizváni také profesionální kuchaři, kteří ve spolupráce s antropology a historiky prezentují a propagují mexickou kuchyni na různých společenských akcích.

Při šíření tohoto trendu lze také doufat v proniknutí tradiční mexické kuchyně do oblasti vysoké gastronomie. Dokladem takové možnosti je návrat k tzv. „aztéckému kaviáru“, který v mezinárodním prostoru mění vnímání kvality základních surovin mexické kuchyně. *Huitlacoche*, kukuřičný klas napadený toxickou parazitickou houbou *Ustilago maydis* známou jako sněť kukuřičná, je oblíbenou luxusní surovinou používanou renomovanými kuchaři po celém světě. I zde však bude možné sledovat riziko rozporuplných výsledků snahy o ochranu památky, neboť na jejím základě mohou vzniknout jednak nízké formy kuchyně typu rychlého občerstvení a jednak vysoká gastronomie, které si vzájemně nekonkurují a dobře prospívají, zatímco památka samotná je definována jen jako chráněný, avšak vylidněný prostor mezi nimi.

1.4.32 Mariachi, hudba strunných nástrojů, zpěvu a trubek

Mariachi, hudba strunných nástrojů, zpěvu a trubek (dále jen *mariachi*) spolu s mexickou kuchyní, patří ke skupině nehmotných kulturních památek, které jsou známé po celém světě. Tato památka v poslední době zažívá boom, což dokazuje fakt, že se objevuje například v

kategorii hudebních cen Grammy nebo že zájemci mohou navštěvovat Školu pro *mariachi* v části Garibaldi, která se nachází v historickém centru Ciudad de México.

Mariachi je neoddělitelná součást mexické kultury, která se řadí k ústní tradici národa a dědí se z generace na generaci.

Historikové se domnívají, že *Mariachi* se poprvé objevili v západní části země, ve státě Jalisco, ale podle samotných představitelů *Mariachi* nezná původ nikdo. Zakladatel skupiny *Mariachi Sol de México*, José Hernández dodává, že neznámý je také původ názvu *mariachi*. Jedna z možností bývá spojování s francouzským slovem *mariage*, manželství. (Hernández 2010) Toto tvrzení se zakládá na legendě, která popisuje, že v druhé polovině 19. století, v době francouzské intervence v Mexiku, dorazilo několik francouzských vojáků na typickou mexickou svatbu, kde byli zaskočeni hudební doprovodem. Když žádali bližší informace, místní jim odpověděli: *C'est un mariage*. (Alamilla 2010) A od této chvíle se šířil název *mariachi*, které vzniklo pravděpodobně z výslovnosti *mariach* nebo *mariache*. Jesús Jáuregui, autor knihy *Hudební symbol Mexika*, zmiňuje, že podle záznamů ze sedmnáctého století, pochází název *mariachi* z mariánského kultu. Název měl vzniknout zkomolením písně k Panně Marii *Maria ce son* jazykem nahuatl a španělštinou do slova *mariachi*. (Alamilla 2010)

Název se však nevztahuje pouze k typu hudby a rytmu, ale také k druhu tance, který hudebníky doprovázel. *Mariachi* hrají na tradičně vyrobené hudební nástroje (např. *vihuelas* a *guitarrones*) a ve svých písních se objevuje nejen téma lásky, ale také historie Mexika.

První *mariachi* byli oblečení pouze do bavlněných bílých kalhot a košile s velkým slamákem z kukuřičných listů. Na společenských akcích jako jsou křtiny a svatby hrávali na kytaru a malou harfu. Postupem času se přidávaly další nástroje, například housle. Převrat nastal v hlavním městě, kde mezi hudební nástroje *mariachi* přidali trumpetu. Podle Hernándezze se kvůli nátlaku publika museli *mariachi* více zabývat také svým zevnějškem. Z toho důvodu venkovské oblečení nahradilo sváteční oblečení tzv. *traje de charro de gala*.

Díky globalizaci a značné komercializaci se začali *mariachi* objevovat v holywoodských filmech, vytržení z kontextu většinou v roli ozbrojených banditů. Současná prezentace *mariachi* sestává z dvou různých stylů. Jak dodává Hernández, první z nich je původní lyrický projev, který nebývá ale tak žádaný u mladší generace. Ta upřednostňuje modernější provedení, které se hodí více k poslechu než k přenášení historických informací. (Kroupová 2010)

Současně *mariachi* vystupují na regionálních společenských akcích, při významných událostech jako jsou oslavy patronů nebo doprovází milostné serenády. Počet hudebníků se výrazně zvýšil, začíná u čtyř, ale většinou skupina mívá sedm členů. Horní hranice není stanovena. Oblíbená jsou vystoupení *mariachi* se symfonickým orchestrem. Nástroje, které se objevují, jsou zejména housle, violy, trumpety, *vihuelas* (malé kytary) a *guitarrones* (veliké basové kytary). Harfa se dnes neužívá v takovém zastoupení jako v minulosti. (Jáuregui 2012)

Na podporu nehmotného kulturního dědictví *mariachi* se každoročně pořádá řada festivalů a soutěží. Nejznámější je Mezinárodní setkání *mariachi* ve městě Guadalajara, které má tradici už od roku 1994. Každoročně se sem sjíždí *mariachi* z celého světa, například z Japonska nebo také Slovenska. (Mariachi y la Charrería 2012)

Nehmotná kulturní památka *mariachi* je po světě velice známá a spolu s pojmem tequila, sombrero a tortilla se hojně vyskytuje v turistických průvodcích a v prospektech cestovních kanceláří lákají na exotickou dovolenou. Mladá generace za hranicemi země si pravděpodobně už nikdy nebude moci uvědomit původ tohoto kulturního dědictví, protože, jak už bylo řečeno, spojuje si jej s populárními filmy, herci a nově i s talentovými soutěžemi, kde se například tento rok v soutěži „Amerika má talent“ (American Idol) představila skupina Mariachi Nuevo Estilo AVM, která v tradičním oblečení a za doprovodu typických nástrojů začala k překvapení všech přítomných mimo jiné i tančit a rapovat. Otázkou tak opět zůstává, jestli šíření této hybridní podoby mexické tradiční kulturní památky je kladnou nebo zápornou propagací Mexika a zda jakákoliv organizace, byť tak vlivná jako UNESCO, má dostatek nástrojů k tomu, aby zabránila dalšímu šíření tohoto populárního povědomí o takzvaných *mariachi*, nebo alespoň k tomu, aby změnila směr, kterým se jejich popularizace ubírá. Lze se domnívat, že starší generace o původním poslání *mariachi* ví, ale mladší generace se raději zúčastní komerční koncertní šňůry s prvky *mariachi* než semináře či workshopu o původním poslání této nehmotné kulturní památky.

1.4.4 Zvláštní položka

- *Xtaxkgakget Makgkaxtlawana: el Centro de las Artes Indígenas y su contribución a la salvaguardia del patrimonio cultural inmaterial del pueblo totonaca de Veracruz, México* (Xtaxkgakget Makgkaxtlawana: Centrum domorodého umění a jeho přínosu pro zachování nehmotného kulturního dědictví kmene Totonaků, oblast Veraruzu, Mexiko); 2012.

1.4.41 Xtaxkgakget Makgkaxtlawana: Centrum pro domorodé umění a jeho přínos pro zachování nehmotného kulturního dědictví kmene Totonaků, oblast Veraruzu, Mexiko

Poslední představenou položkou v rámci nehmotného kulturního dědictví UNESCO je Centrum pro domorodé umění a jeho přínos pro zachování nehmotného kulturního dědictví kmene Totonaků (dále jen Centrum umění), které je sice uvedeno na oficiálním seznamu nehmotných kulturních památek UNESCO, ale nezastupuje přímo slavnost nebo tradici. Centrum umění je speciální projekt vytvořený na žádost potomků kmene Totonaca ve státě Veracruz. Jedná se o první projekt toho typu financovaný UNESCO v oblasti Střední a Severní Ameriky. Cílem projektu je oživit a udržet tradice kmene za pomoci profesionálů z řad rady starších. Centrum umění vytvořilo čtrnáct tematických domů, z nichž každý je věnovaný určité tradici nebo řemeslu. Pouze jeden z uvedených domů nepatří mezi tematické tradiční, ale je kompletně věnovaný potřebám turistů, kteří mají zájem seznámit se s historií státu Veracruz.

Dům předků (*Kantiyán*) nabízí zájemcům základní kulturní vzdělání bez konkrétní specializace. Mezi specializační oblasti poté patří Hrnčířský dům, který se věnuje tradiční výrobě předmětů pro každodenní potřebu. Následuje Tesařský dům (*Púxwakni*) věnující se hlavně tradiční výrobě dřevěných hraček. Další jsou domy věnující se tradiční kuchyni (*Pulakgkaxtlawakantawá*), malířství (*Pumánin*), lidovému léčitelství (*Puma'akgsanin*), tradičnímu divadlu (*Kxpumalakakxtukán takatsín*). Dům bavlny (*Pulhatáwan*) se pak věnuje především umění vyšívání a tkalcovství. V Centru umění nalezneme také dvě specializace v oblasti tance. Jednou z nich je tematický Dům pro všechny tradiční totonacké tance (*Pulakgtáwakga*) a druhou již v úvodu popsaná nehmotná památka Rituál Voladores. Děti se zde učí tento rituál vykonávat ve Škole létajících dětí. Jednou z dalších oblastí specializace je oblast hudby (*Pumakgatáwakga*) a mluveného slova (*Pumastakayawantachiwín*).

Závan globalizace je patrný i v tomto Centru umění, protože jeden z tematických domů je zaměřený pouze na komunikaci přes media (*Pumakgpuntumintakatsín*) a má za úkol šířit kulturu v podobě videí a nahrávek a Tajínského internetového rádia. Poslední dům se věnuje pouze předávání kulturních znalostí turistům (*Pulakgatayan*). (CAI 2013)

Centrum umění jako takové představuje v rámci nehmotných kulturních památek UNESCO problém v tom, že se nachází na hranici kritérií přijetí. V 2. článku Úmluvy o přijetí se píše: „*Nehmotné kulturní dědictví*“ znamená *praktiky, představení, vyjádření, vědomosti a*

dovednosti, jakož i nástroje předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi spojené, které komunity, skupiny a v některých případech jednotlivci rozeznávají jako své kulturní dědictví. Toto nemateriální kulturní dědictví, předávané z generace na generaci, je neustále znovu utvářeno společenstvími a skupinami v závislosti na jejich prostředí, jejich interakci s přírodou a s vlastními dějinami, a poskytuje jim pocit identity a kontinuity, čímž podporuje respekt pro kulturní různorodost a lidskou kreativitu.“(UNESCO 2003) Centrum umění se stává na jednu stranu prostorem, na kterém komunita definuje svou identitu, ale na druhou stranu může svou povahou značně omezovat neustálé znovu utváření kulturního dědictví společenstvím a působit tak jako uměle udržovaný skanzen, který je předává sám a nahrazuje tak zdůrazňovaný přenos z generace na generaci, jenž je netypičtější projevem živé kultury.

V souhrnu lze říci, že ochrana památek na jednu stranu zabraňuje jejich zániku, ale na stranu druhou většinou mění jejich původní význam, zejména tím, že daná památka zemi spíše jen reprezentuje ve světě, čímž získává zcela nové poslání. Zdá se, že dalším důležitým faktem je národní migrace obyvatel, díky které dochází také k rozšiřování oblasti působnosti nehmotného kulturního dědictví. Díky šíření povědomí o původním významu tradice či svátku může docházet k situacím, kdy se obyvatelé dozví, že pro jejich oblast typická tradice, kterou považovali za vlastní, pochází z opačného konce země. Na jednu stranu zde může dojít ke zklamání v oblasti původu památky, ale na druhou stranu tento děj sjednocuje kulturní identitu země navenek. Ukazuje se, že daní za ochranu památky je její institucionalizace jako památky národní a vytvoření jejího marketingového obrazu, který často nemá s jejím původním smyslem mnoho společného.

2. Día de Muertos

2.1. Fenomén smrti před příchodem španělských dobyvatelů

Původní obyvatelé Mezoameriky v předkolumbovské době neměli strach ze smrti, ani z toho, co bude následovat. Věřili v přežití duše a smrt představovala v některých případech odměnu. Smrt se objevuje v mnoha legendách a příbězích, v nichž představuje začátek dalšího života. V následující podkapitole bych ráda představila přístup původních obyvatel Mezoameriky ke smrti a ke kultům s ní spojeným před příchodem Španělů. Většina této části se věnuje Aztékům jako etniku, které obývalo většinu území, na kterém se v dnešní době svátek Día de Muertos slaví.

V každé vyspělé civilizaci se setkáváme s obdobně definovanými rozdíly mezi božstvem a člověkem. Historik Eduardo Matos Moctezuma popisuje několik společných znaků, které jsou v odlišných kulturách vyzdvihovány. Typickým znakem božstva je nesmrtelnost. Bohové sice mohou zemřít, ale vzápětí dojdou vzkříšení, kterým se odlišují od obyčejných smrtelníků. Božstva mohou sestupovat do území mrtvých a vyvolené vracet do života. Moc nad smrtí je jedním z hlavních rozdílů mezi bohy a lidmi. Autor zmiňuje egyptského boha Osirise, křesťanského Syna Božího Ježíše Krista a mezoamerického boha Quetzalcóatla. Člověk se smrti bojí, nechce zemřít a v historii lidstva se stále hledají způsoby, jak smrt překonat a přemoci. Lidé často spojovali koloběh času s každodenními událostmi, které se také po určitém časovém období opakovaly; například zemědělský rok, který se pojí s putováním Slunce „kolem“ Země a jeho vztahem s vodou, vzduchem a samozřejmě smrtí. (Matos Moctezuma 2013: 8)

Člověk má ve své podstatě největší strach ze smrti. Tento koncept plný strachu, prázdnoty, osamění a bolesti člověka naplňuje nejistotou. Každá kultura si ke smrti vytvořila svůj odlišný vztah, většinou s prvky nesmrtelnosti, které se snaží smrt překonávat za pomoci hrdinů, bohů a mučedníků. Jak uvádí Marcela Suárez, člověk je jediný živý tvor, který ví, že jednoho dne zemře. Již v předkolumbovském Mexiku byla tato skutečnost chápána jako realita, která přirozeně spojuje smrt s životem. Zemřelí se pochovávali nebo pálili v pozici lidského plodu, aby byli připraveni vrátit se do mateřského lůna. Duše většinou odešla do země *Mictlán* a tělo posloužilo jako potrava pro božstvo *Tlaltecuhтли*. Úzce propojený je také koloběh života se zemědělstvím. Podle Suárezové je velmi důležité pochopit podstatu myšlení původních obyvatel Mexika, kteří věřili, že Matka Země sjednocuje živé i mrtvé, přičemž mrtví bdí nad zasetou úrodou a svým tělem půdu vyživují. Díky duchovním rituálům mají

možnost znovu čerpat sílu v mateřském lůně Země. Živí nabízejí zemřelým obětní dary, aby se odvděčili za ochranu úrody a vlastního života. Koloběh života ve spojení s přírodou se takto uzavírá. (Ríos, G., Ramírez, E., Suárez, M. (1997): 35-40)

Ne způsob života, ale to, jak člověk zemřel, určovalo v indiánských kulturách další osud. Předkolumbovské mezoamerická etnika věřila, že existuje 13 nebí a 9 podsvětí. Uprostřed se nacházela oblast, která zahrnovala svět a tvořila střed. Zbývající čtyři směry byly čtyři světové strany. Každé z nebí a podsvětí mělo svůj zvláštní symbolický název, ztotožňující se se symboly, barvami, rostlinami nebo zvířaty. Na jejich pomezí se nacházel tzv. *Tlalticpac* (Země), který patřil jak do nebe, tak do podsvětí. Významnou roli ve vztahu ke zmíněným posmrtným místům, představoval *Templo Mayor* (hlavní chrám) sloužící jako místo, ve kterém bylo možné komunikovat s božstvy. Většina obřadů a obětování se tedy prováděly v tomto hlavním chrámu, který byl jakýmsi místem pro vyživování božstev. (Matos Moctezuma 2013: 10-22) „*Bohyně nazývaná Tlaltecuhтли (Paní Země) měla za úkol požídat a plodit lidské bytosti. Tvořila tak dualitu mezi smrtí a životem.*“ (Matos Moctezuma 2013: 21) Podle autora se lidé vyskytovali na zemi uprostřed všeho bytí, od kterého se teprve odvíjela struktura okolního božského světa. Země hraje v oblasti duchovního chápání důležitou roli, protože již zmíněná *Tlaltecuhтли* se starala o to, aby lidské tělo bylo po smrti pohlceno, čímž se mrtvý dostal na cestu do bájného *Mictlánu*. Lidé mohou sledovat koloběh života ovlivňovaný pohyby vesmíru právě ze Země. Země hraje v historii mezoamerických kmenů důležitou roli a podle mytologie se právě na ní odehrávají duchovní aktivity milé božstvům. (Matos Moctezuma 2013: 14)

Nejvýznamnější místo, do kterého po smrti směřovali válečníci, kteří zemřeli ve válce nebo byli obětováni, bylo *Tonatiuh*. Patřili mezi elitní skupinu, ke které patřily také ženy, které zemřely při porodu. Tato skupina vyvolených po smrti směřovala do míst, kde na nebi přebývá Slunce, tzv. *Cielo del Sol*. Tělo válečníka bylo spáleno, přičemž srdce se obětovalo Slunci a tělo *Tlaltecuhтли* (Paní Země). Cesta ke Slunci trvala 80 dní. (Matos Moctezuma 2013: 27)

Druhým elitním bájným místem byl *Tlalocan*. Jedná se o stále zelené nebe, ráj v horách, ve kterém sídlí *Tlaloc*, bůh deště, a jeho pomocníci. Do těchto míst odcházeli lidé, kteří zemřeli smrtí spojenou s vodou. Například utopením, po zásahu bleskem, ale dokonce i ti, kteří zemřeli na vodnatost. Mrtví se rovněž pochovávali ve skrčené poloze symbolizující plod. Symbolickou barvou božstva deště byla modrá barva, kterou byl zemřelý označen na čele. Matos Moctezuma popisuje zajímavou skutečnost, že totiž v teoriích o vzniku člověka nebo

světa bývá voda často zmiňovaná. Podle autora by tento fakt mohl být opět spojován se zemědělským ročním koloběhem, protože v období dešťů se příroda probouzí, začíná znovu žít. V období sucha umírá. Voda je od pradávna nositelkou života a znamením očisty a jako dávkyně života se staví do protikladu se smrtí.

Třetí posmrtné místo, *Mictlán*, bylo cílem většiny lidí a občas bývá putování na toto místo přirovnáváno ke křesťanskému Očistci. *Mictlán* je poslední, devátou úrovní podsvětí, které se nacházelo na severu. Pouť na toto místo je plná nástrah a nebezpečí, která musí zemřelý překonat. Na pouti se setkává s nebezpečnými zvířaty, překonává hory, které se k sobě přibližují nebo jsou pokryté ostrými kameny. Oblast s rozvodněnou řekou pomáhá mrtvému překonat mytologické zvíře, pes. Pes byl většinou načervenalé barvy a kolem krku měl vytvořený obojek z bavlněných vláken. Pomáhal mrtvému překonat řeku *Apanhuaya*, která tvořila přechod do podsvětí. Na cestě do *Mictlánu* se zemřelý setkává s místy, kde postupně ztrácí části svého těla, například „*Místo, kde jsou pojídána lidská srdce, Místo bez jediného otvoru, které je plné dýmu a mlhy a přebývají zde božstva podsvětí.*“ (Matos Moctezuma 2013: 11) Podle tradice putovali do *Mictlánu* všichni, jejichž smrt se nepojila a s válkou, porodem, ani vodním živlem. Cesta trvala mrtvým čtyři roky, před smrtí byli většinou zpopelněni a popel byl v nádobě pohřben. V *Mictlánu* přebýval *Mictlantcuhtli* spolu s *Mictlancíhuatl* (Pán smrti a Paní smrti). (Masos Moctezuma 2013: 30)

Čtvrtá posmrtná oblast, tzv. *Chichihualcuauhco*, shromažďovala děti, které zemřely předčasně. Podle Matose Moctezumy zde hraje velkou roli strom, který se o děti stará a vyživuje je až do doby než se mohou znovu narodit. Toto spojení nenarozených s novým životem, podobně jako pohřební poloha zemřelých, poukazují na vnímání smrti jako hranice nejen mezi životem a posmrtným životem, ale také jako hranice mezi životem a tím, co mu předchází. Život je tak smrtí obklopen a paradoxně je smrt tím jediným, čím je život definován.

Historikové se dlouhodobě zabývají symbolickými čísly spojenými s pohřby. Jedním ze zmíněných čísel je číslo 80. Toto číslo představuje počet dní potřebných k tomu, aby se válečník nebo žena zemřelá při prvním porodu dostala k Slunci. Druhé číslo je číslo 4, které představuje dobu, za kterou se válečník je schopný proměnit v kolibříka, nebo zemřelý doputovat do *Mictlánu*. Historikové tuto skutečnost vysvětlují tím, že čtyři roky jsou dobou, za kterou většinou dojde k rozpadu svalů a v zemi zbude pouze kostra. Posledním symbolickým číslem zmíněným ve vztahu k smrti a zároveň narození je číslo devět. Toto číslo bývá používáno nejen jako počet kroků k dosažení *Mictlánu*, ale také bývá vysvětlováno jako

symbolické číslo, které zastupuje devět vynechaných menstruací při těhotenství. V těchto různých symbolikách spatřujeme neustálou dualitu a přirozenou spojitost mezi životem a smrtí. (Matos Moctezuma 2013: 33)

Jak jsem již popisovala dříve, důležité postavení Země se pojí také k chrámu Templo Mayor, hlavnímu dějišti všech rituálů. Tento chrám má symboliku dvou hor, které jsou prvním místem, do kterého se zemřelí dostanou. Jedná se o tzv. *Dos cerros que chocan* (Dvě hory které se sráží), kterými musí mrtvý projít, aby mohl pokračovat na své posmrtné cestě. Templo Mayor je postaven ze dvou chrámů, z nichž jeden je zasvěcen bohu Slunce, *Huitzilopochtlimu* představujícímu smrt, a druhý Bohu deště, *Tlálokovi*. (Matos Moctezuma 2013: 46-47)

Lidské oběti na počest božstvům se prováděly různými způsoby. Pokud šlo o válečného zajatce, jednalo se o významnější oběť než v případě otroka. Oběť mohla být vykonána pouze na posvátných místech, kterým kromě již zmíněného chrámu mohly být i různé přírodní útvary zasvěcené právě božstvům, kterým se obětovalo. Mezi tato místa patřily například hory, jezera a tzv. *cenotes*. *Cenote* má původ ve slově *tzonot*, jedná se o jeskynní jezírko, které vzniklo zhroucením stropu jeskyně. Například Mayové měli představu, že jeskyně je vstupem do podsvětí plného duchů a představovalo pro ně posvátné místo. *Cenote* tedy představovaly nejposvátnější místa spojená s božstvem deště, do kterých se vhazovaly oběti, především děti a mladí lidé. Nejznámější *cenote* se nachází v oblasti Chichén Itzá. (Kostičová, Křížová, Květinová 2011: 120) Obětní rituál mohli provádět pouze duchovní, kteří detailně znali postupy obětování po celý kalendářní rok. Tvořili médium mezi živými a božstvy. Obětované usmrcovali nejčastěji pomocí obsidiánového nebo křemenového nože. Obětovaní nebyli vybírání náhodně, jednalo se především o zajaté válečníky. Věřilo se, že po obětování přejde síla válečníka na toho, kterým byl zajat, tato skutečnost bývala doplňovaná rituálním kanibalismem. Nejčastější způsob lidské oběti, který byl nejrozšířenější v poklasickém období, bylo vyrvání srdce, které bylo poté nabídnuto Slunci a Zemi. Vyrvání srdce většinou buďto předcházelo dalšímu postupu v rituálním obětování, nebo právě naopak tvořilo zakončení mučení obětovaného. V prvním případě tento akt předcházela například rozčtvrcení oběti a následnému vaření jednotlivých částí těla, především hlavy. (Masos Moctezuma 2013: 48-49) Po uvaření docházelo někdy k již zmíněnému rituálnímu kanibalismu, přičemž někteří historikové, například Michael Harner, tvrdí, že se mohlo jednat o způsob, jak zajistit obyvatelstvu přísun kvalitních bílkovin. Druhé vysvětlení, které uvádí, se spojuje s tzv. *sympatetickou magií*, která zastupuje názor, že poté, co jedinec sní magický předmět, získá jeho vlastnosti. Kdo tedy zkonsumoval část těla obětovaného válečného zajatce, obdržel jeho

sílu. (Kostičová, Křížová, Květinová 2011: 132-133) Mezi rituály, které také předcházely vyrvání srdce, patří například neúplné stětí hlavy za účelem silného krváčení nebo pálení obětovaného na počest *Xiuhtecuhtliho* (Pána ohně). Nejčastěji v otevřené přírodě se poté provádělo vyhazování oběti do propastí nebo do již zmíněných posvátných jezírek. Po usmrcení vyrváním srdce docházelo také často ke stětí hlavy nebo ke stahování z kůže, přičemž kůže sloužila duchovním k dalším rituálům, ke kterým patřil průvod v kůži u příležitosti jarních svátků, symboliky toho, že jaro obléká přírodu do nové vegetace. (Masos Moctezuma 2013: 48-49)

Krvavé rituály, které se v této oblasti praktikovaly, jsou z pohledu Evropanů těžko pochopitelné, ale pro indiány zcela přirozené. Původní obyvatelé věřili, že božstvu musí být za stvoření vděční, a proto jim dávali obětní dary. Nejednalo se tedy jen o potraviny, květiny, zvířata, ale také o oběti, řekněme velmi vybrané, jako je lidská krev. Například v *Mýtu o stvoření páteho slunce* se oběť popisuje jako povinnost krmit Slunce, aby svět nezanikl jeho žářem. Rituální obřady se vykonávaly například při výročních svátcích, výjimečných příležitostech nebo podle rituálního kalendáře. Oběť bývala většinou zesměšňována, ale pokud na sobě obětovaný nedal znát strach ze smrti, byl hoden obdivu. Před vykonáním rituálu oběť oblékli pouze do bederní roušky, připevnili na ně ozdoby z rituálního papíru a pomalovali je. Krev bohům obětovali také králové a elitní skupiny obyvatel. Jednalo se o rituál oběti krve, který se od ostatních metod lišil tím, že se nejednalo o trest, ale o výsadu. Jedinci si nechali perforovat části těla a krev poté obětovali bohům. (Kostičová, Křížová, Květinová 2011: 141) Božstvu deště Aztékové obětovali především děti a kojence. Děti bývaly takzvaně pro dobro komunity násilím odebírány matkám a před smrtí trýzněny, aby více plakaly. Po smrti odcházely tedy do již zmiňovaného *Tlalocanu*, stále zeleného nebe, ráje boha *Tláloca*. Ženy byly také obětovány, jednalo se většinou o oběť u příležitosti svátků zasvěcených bohyni země a plodnosti, kterou nastrojená žena před smrtí představovala.

Způsoby obětování byly různé. Velmi rozšířeným zvykem v Mezoamerice bylo stětí, které se praktikovalo zejména v klasickém období nejen při významných svátcích, ale také bylo formou zisku trofejí, které se poté ve městě vystavovaly pro zastrašení nepřátel. Stětí se také pojí s míčovou hrou - rituálem, který nepochází přímo od Aztéků, ale přes olméckou kulturu se k nim rozšířil. Míčová hra se časem stala typickým rysem aztécké kultury. (Kostičová, Křížová, Květinová 2011: 54 – 110)

Důležité poznatky o chápání smrti pocházejí samozřejmě také od dalších etnik. Významné informace o způsobu pohřbívání získali historikové ze svědectví, která po sobě zanechali

Zapotékové, zejména v oblastech Monte Albán a Oaxaca. Božstvo smrti zde představoval kostlivec, který však vykonával různé aktivity, příslušící živým bytostem - mimo jiné měl roli obětujícího. (Matos Moctezuma 2013: 53)

Aztékové mrtvé zejména zpopelňovali a popel pohřbívali v urnách. Do hrobu přidávali květiny, jídlo a drahé kovy nebo smaragdy. Jiný způsob pohřbívání měli panovníci nebo významní válečníci v kmeni Mexica a Purépecha, kteří ozdobené tělo mrtvého spolu s obětními dary částečně zpopelnili a zbytek těla zabalili do drahých látek, na místo obličeje umístili posmrtnou masku a tento tzv. *posvátný balík* umístili v chrámu. Posvátné balíky mohly mít v oblasti hrudi otvor, do kterého se pravidelně vkládaly obětní dary. Velmi často byl při těchto pohřebních rituálech obětován jeden z otroků. Posvátné balíky poté sloužily jako orákula. (Masos Moctezuma 2013: 46-47)

Významné informace o pohřebních rituálech získali historikové a archeologové od Mayů. Věřili, že vládci po smrti odcházejí do podsvětí proto, aby mohli radit svým nástupcům a ovlivňovat tak dění na zemi i po smrti. Jak popsal již bratr Diego de Landa, Mayové, více než ostatní etnika, věřili v nesmrtelnost duše. Představovali si, že po smrti existuje lepší místo, na kterém si oddělená duše od těla užívá klidu a odpočinku. Místu, kde je dostatek všeho, měl vytvářet příjemný stín strom, tzv. *Yaxché*, pod kterým budou duše již navždy odpočívat a užívat si. Lidé, kteří se za svého života chovali špatně, měli po smrti odejít do nejhlubšího místa, tzv. *Mitnalu*, ve kterém odolávali útokům démonů, zejména hlavního démona *Hunhaua*. Zde je má trápit hlad, žízeň a nikdy nemají najít klid. (Landa (1982) 2013: 63)

Pojetí smrti v předkolumbovském Mexiku bylo odlišné od přijímání smrti v Evropě. Smrt v Evropě zažívala triumf kolem 14. století, kdy v podobě kostry s kosou v ruce představovala paní všech životů, která vykonávala spravedlivý soud nad všemi, bez rozdílu postavení. Během 16. století tak do Mexika z Evropy dorazil nový křesťanský pohled na život, pomíjivý přechod k věčnému životu, který každého osvobodí. Evropa lebkou znala především jako symboliku Kalvárie na barokních obrazech, na kterých většinou ležela u nohou ukřižovaného Ježíše Krista. Španělská kolonizace v Mexiku vytvořila hybridní lidový koncept, ve kterém se mísí pocity smutku, pomíjivosti, zármutku, pláče s veselím, posměšky a hrůzou. (Ríos, G., Ramáirez, E., Suárez, M. (1997): 47-49)

Indiáni si katolizaci ze strany misionářů mnohdy vykládali po svém. Mnozí tak dál vykonávali své tradiční obřady, zejména na nejposvátnějších místech, tedy v jeskyních. Existují důkazy, podle kterých Mayové prováděli rituály na dětech a vepřích v kostelích, kde byly jejich oběti křižovány, aby poté mohly být vhozeny do *cenote*. Aztékové se katolickým

misionářům stavěli spíše snahou vkládat do nového náboženství symboliku náboženství nativních. Biblické texty tedy psali na rituální papír z agave a texty doplňovali symboly. Poté, co misionáři synkretické praktiky mayského obyvatelstva prohlédli, došlo k tvrdým represím, při kterých zemřelo na následky výslechů nebo sebevražd až 4500 osob. Postupně také docházelo k nahrazování aztéckého obřadního papíru papírem dováženým z Evropy. (Kostičová, Křížová, Květinová 2011: 152-163)

Listopad, měsíc oslav Día de Muertos, spadá v porovnání mezi aztéckým kalendářem a gregoriánským kalendářem, podle batra Bernardina de Sahagúna na pomezí oslav čtrnáctého a patnáctého měsíce z celkového počtu osmnácti měsíců. Patnáctý měsíc aztéckého slunečního kalendáře je tzv. *Panquetzaliztli*, který odpovídá dnešnímu prosinci a jeho patronem byl bůh Slunce a války Huitzilpochtli. Patnáctý měsíc symbolizuje vyvěšování vlajky nebo praporu v modré barvě, která je spojována právě s *Huitzilpochlim*. Jednalo se o měsíc, ve kterém se obnovovaly vojenské odznaky a ve kterém se mladíci připravovali na tzv. *květinové války*, války, zaměřené pouze na zisk zajatců, kteří byli poté obětováni na počtu bohu *Huitzilpochtlimu*. Avšak v průběhu roku se s měsícem zasvěceným bohu Slunce setkáváme ještě několikrát, a to v období devátého měsíce, tzv. *Tlaxochimaco*, který odpovídá srpnu a představoval měsíc, ve kterém se obětovaly květiny. Rodiny měly ve zvyku připravovat sladkosti na památku zemřelým a bdít na uctění jejich památky. Druhého dne pak sladkosti umísťovali na hroby, okolo kterých poté urozená vrstva obyvatel společně tančila a zpívala, držíce se za ruce. V pátém měsíci, tzv. *Toxcatl*, měsíci sucha, který zastupuje květen, se duchovní zdobili věnci z květin a kukuřice jako symboly silného pouta mezi nimi a kalendářním rokem. (WDL 2013)

Dnešní kalendář se podle historiků těžko srovnává s aztéckým kalendářem, protože není úplně jasné, kdy podle něj začínal nový rok. Setkáváme se s názory, že rok začínal v únoru nebo v březnu. Uvedené odpočty měsíců uvádí bratr Bernardino de Sahagún s odkazem na začátek roku 2. února. (México Desconocido 2011)

Lze usoudit, že každodenní setkávání se smrtí v období před příchodem evropských dobyvatelů je vnímáno jako realita a samozřejmost. Utvrzování těchto kulturních náboženských prvků v běžném každodenním životě mělo za následek spojení smrti a života do duality, ve které se jeden bez druhého neobejdou. Tato skutečnost je důležitá pro pochopení rozdílnosti mezi evropským pohledem na spíše tabuizované téma smrti. Významné je, že v průběhu aztéckého kalendářního roku se obyvatelé setkávali hned několikrát s měsíci zasvěcenými bohu Slunce a války, přičemž především v měsíci *Tlaxochimaco*, představujícím

dnešní srpen, Aztékové měli ve zvyku obětovat květiny a sladkosti na hrobech, což představuje jeden z nejsymboličtějších aktivit právě při současné oslavě Día de Muertos. Je možné se tedy domnívat, že Día de Muertos v sobě spojuje řadu těchto předkolumbovských tradic, které byly jindy součástí různých rituálů v průběhu roku.

2.2. Día de Muertos dnes

Pro lepší pochopení dopadu zápisu Día de Muertos na seznam nehmotného dědictví UNESCO je třeba nejprve blíže poznat povahu svátku jako takového, jeho původ a vlivy, které utvářely jeho současnou podobu. Na následujících několika stranách se budeme věnovat vzniku svátku a jeho utváření synkrezí předkolumbovských mexických kultů s křesťanstvím a vzájemným působením indiánské a evropské kultury. Pozornost bude věnována také ilustraci vývoje svátku od příchodu Španělů dodnes, přičemž ve zhodnocení dnešní podoby svátku a jeho vnímání samotnými Mexičany budou využity výpovědi jednotlivců z různých částí Mexika.

Jak jsem popisovala již v minulé podkapitole, věnované fenoménu smrti před příchodem Španělů, při odpočtech měsíců aztéckého kalendáře podle bratra Bernardino de Sahagúna, původní obyvatelé měli ve zvyku v průběhu kalendářního roku vzpomínat na mrtvé především během „devátého“ měsíce, tzv. *Tlaxochimaco*, který představoval současný srpen. Po příchodu Evropanů se však museli adaptovat na nové termíny ustanovené katolickou církví pro oslavu svátků. Ramírezová uvádí, že připomínání zemřelých předků právě v den 2. listopadu ustanovil v roce 1049 sv. Odilon, opat z Cluny. Podle katolické církve je v tento den možné přimluvou na mši svaté a návštěvou hřbitova pomoci duším v Očistci. (Ríos, G., Ramírez, E., Suárez, M. (1997): 22) Takto se v oblasti dnešního Mexika začal slavit jeden z mnoha synkretických svátků, spojující katolické a předkolumbovské tradice. Tento svátek se s malými obměnami, které se do něj inkorporovaly díky společenským a historickým změnám, slaví dodnes.

Podle historičky Elsy Malvido jsou oslavy Día de Muertos v Mexiku ovlivněny zvyky dovezenými z Evropy. Uvádí, že v období vlády „katolických králů“⁹ se na oslavu Všech svatých, 1. listopadu, připravovalo ve Španělsku sladké pečivo, které napodobovalo relikvie svatých. Jednalo se především o cukroví ve tvaru končetin, které lidé donášeli do kostelů k posvěcení a poté je pokládaly v domovech na čestné místo, aby ochraňovaly všechny, kteří v

---

9 Titulem „Katoličtí králové“ byli označováni královští manželé Isabela Kastilská a Ferdinand II. Aragonský

domě přebývají. Ve Španělsku a poté v Novém světě se sladkostem říkalo *alfeñiques*. Tento název přetrval dodnes. (Malvido (2006) 2013: 75) Lze říci, že na vývoji současné podoby Día de Muertos se významně podílel i přenos zvyků z katolického Španělska, jehož vliv je možné vysledovat i na prvcích, které na první pohled mohou budit dojem mezoamerického původu.

Ve Španělsku se podle katolické věrouky duše zemřelých nevysílaly na dlouhou cestu, proto nebylo ani zvykem připravovat obětní dary v podobě jídel. Duše se symbolicky vracely mezi živé jednou za rok během svátku Dušiček. (Iglesias y Cabrera 2008, 54-56) Během 16. století bylo podle historičky Sonii Iglesias y Cabrery ve Španělsku zvykem pokládat na hroby jako pohřební oběť víno a chléb, které se také začaly vyskytovat na hrobech právě v době připomínání si španělských Dušiček. Během svátečních dnů se v domácnostech jedly jen nejlepší regionální pokrmy a připíjelo se na počest zemřelých. Iglesias y Cabrera uvádí, že pokládání obětí na hroby, odlišné od jiných katolických evropských zemí, mělo svůj původ ve spojení tradic různých kmenů, které se na Pyrenejském poloostrově vystřídaly a zanechaly zde samozřejmě své kulturní odkazy. Obětovat pokrmy ve smyslu oběti a připomínky zemřelých nebo během pohřebních rituálů měli ve zvyku zejména Keltové, ale prvky tohoto zvyku se dají přičítat také starověkým Iberům, Řekům a Římanům nebo Féniciánům. Historička také zmiňuje teorii, že tento zvyk se do Španělska mohl dostat díky přítomnosti Arabů, kteří mohli obyvatele seznámit se zvyky pocházejícími z Egypta nebo Číny. Každopádně lze s jistotou usuzovat, že po příchodu do Nového světa se dobyvatelé původem ze Španělska mnohdy s přípravou obětí zemřelým nesetkávali poprvé.

Také v různých oblastech Španělska měly tyto zvyky zvláštnosti, jejichž obdoby lze vysledovat v Mexiku. Na území dnešní Asturie se během slavení Día de Muertos věřilo, že duše se vrací proto, aby si na zemi odpočinuly. Proto rodina v tento den nešla spát, ale postele byly připravené pro přichozí zemřelé. Hlavní myšlenkou oslav Día de Muertos i zde bylo nezapomenout na své blízké a láskyplnou připomínkou spojenou s obětí udržet jejich přítomnost v životě komunity. I ve Španělsku se však objevují motivace velmi podobné přesvědčení původních obyvatel v oblasti Mezoameriky, a to snaha získat si mrtvého na svou stranu a dosáhnout tak ochrany nejen jednotlivců před životními tragédiemi, ale i celé komunity např. před přírodními katastrofami. Španělské a indiánské zvyky dosáhly synkreze o to snáze a vytvořily nové specifické prvky pokolumbovské kulturní reality. (Iglesias y Cabrera 2008: 56-57)

Podle Matose Moctezumy oslavy spadají pod současný listopadový termín až od příchodu Španělů v 16. století a místní obyvatelé si k tomuto datu museli najít blízký vztah

postupem času sami. (Matos Moctezuma 2013: 78) Proto se v oblasti Mezoameriky nedá zcela přesně rozlišit, co k oslavě Día de Muertos přidali ještě Evropané, aby původní obyvatelé s tak blízkým vztahem ke smrti motivovali, a co již postupem času dodali samotní indiáni. Jisté však je, že katolická tradice úcty ke svatým spojená s uchováváním jejich relikvií se stala katolickým misijním nástrojem a jedním z nosných prvků náboženské synkreze a kulturního prolínání, ke kterým v Mexiku docházelo.

Po příchodu Španělů bylo mnoho indiánů pohřbíváno novým způsobem, který se jejich pozůstalým příliš nezamlouval. Museli se však adaptovat na novou skutečnost, která jim zakazovala tisíciletou kremaci těla, a změnit své zvyky spojené s uctíváním kultu smrti. (Iglesias y Cabrera 2008: 59)

Původní obvyvatelé však nechtěli opustit své zvyky, a tak i přes nelibost Španělů a církve pokračovali v oslavě zemřelých způsobem, na který byli zvyklí, tedy připravovali květiny, pokrmy, nápoje a svíce, které umísťovali na domácí oltáře a venkovské hřbitovy, na kterých se začaly objevovat kaple a náhrobky bohatých Španělů a později i kreolů. Hřbitovy tak byly prvními svědky obřadů a lidových tradičních rituálů, které každoročně naplňovali původní obyvatelé svými zvyklostmi, které měnily nově šířenou katolickou úctu kolonizátorů k zemřelým na hmatatelný symbol prolnutí kultur. Adaptace na nový způsob pohřbívání, tj. katolický pohřeb, a nový způsob setkávání se zemřelými, tj. jen na Dušičky, musela být pro původní obyvatelstvo komplikovaná. Možné vysvětlení vidím v tom, jak úzce spolu souvisely různé způsoby indiánského pohřbívání s jednotlivými svátky v aztéckém kalendáři, které umožňovaly symbolické setkávání se zemřelými. Zákaz zpopelňování a dalších tradičních pohřebních rituálů a zavedení zcela odlišného, jednotného způsobu pohřbívání mohlo původním obyvatelům usnadnit chápání katolické listopadové Památky věrných zemřelých jako jediné příležitosti se s takto pohřbívanými předky setkávat.

V dějinách Mexika začaly být indiánské tradice vytlačovány a představovaly spíše poklesek a skutečnost, se kterou se potomci Evropanů nechtěli ztotožňovat. Například devatenácté století bylo plné chaotických změn a vlivů privilegovaných společenských vrstev. „*Do privilegované společenské skupiny patřili úředníci, klérus a vysoce postavení vojenští důstojníci. [...] Tato situace zvyšovala nenávist a byla původem většiny nenávistných projevů chudých obyvatel.*“ (Ríos, G., Rámirez, E., Suárez, M. (1997): 12) Mnozí obyvatelé odcházeli do velkých měst za prací, ale ani tam nebyla situace o mnoho lepší. Chaotickou situaci plnou politických šarvátek završila francouzská intervence.

Postupem času docházelo v Mexiku k mnoha politickým změnám, které měly za následek potlačení indiánských tradic a prosazování především světské moci, která omezila vliv katolické církve. Velikou změnou prošlo Mexiko během druhé poloviny 19. století, kdy se odpor aristokracie a movité vrstvy obyvatel ke všemu indiánskému začal postupně měnit díky vlivu politika Benito Juáreze s indiánskými předky, jeho působení ve funkci prezidenta mělo přínos pro obyvatele Mexika z kulturního pohledu především v podobě návratu původních tradic a vyzdvihování indiánských kořenů, tedy i tradicí spojovaných se smrtí. Hřbitovy se však nově musely nacházet mimo obydlené oblasti, pokud možno mimo města a vesnice a pohřbívání dostalo také nové technické předpisy, například hroby měly předepsanou hloubku jeden a půl metru a umísťovaly se půl metru od sebe. Kvůli pompéznosti a velmi přehnané prezentaci přepychu byly vytlačovány pohřby známé z období baroka.

Položení života v boji za vlast se stalo morálním poselstvím a také symbolem v boji proti nevídaným vetřelcům. Kvůli kapacitě byly rozšiřovány hromadné hroby. Hřbitovy se však vlivem toho staly jen veřejným místem, kde bylo možné vmísit se mezi pozůstalé a naslouchat vlasteneckým a mnohdy zpolitizovaným projevům nad hroby hrdinů. (Iglesias y Cabrera 2008: 62-63) Země se začala ekonomicky posouvat kupředu až za vlády Porfiria Díaze, který podporoval vývoz a dovoz zboží ze zahraničí. Obyvatelé z chudších sociálních vrstev v tomto období drželi pospolu zejména v rámci komunity. Slavením svátků a připomínáním si tradic překonávali nejisté období plné bojů.

V 19. století nepředstavoval den 2. listopadu pouze důstojný a melancholický den plný slz, jak bychom si mohli představovat dobu, kdy oslava podle tradičního indiánského způsobu byla potlačována. Bylo možné nalézt také společenské oslavy plné veselí, jídla a pití, přičemž prožití dne záviselo na té které společenské vrstvě. Podle Ramírezové *„existoval od pradávna velmi úzký vztah mezi přírodou, ročním obdobím a tradičními svátky. Día de Muertos patří mezi typicky podzimní oslavy, na které se svátečně obléká i sama příroda. Na podzimní svátky navazují zimní, vánoční svátky nebo svátek Panny Marie Guadalupské.“* (Ríos, G., Ramírez, E., Suárez, M. (1997): 21) .

V kostelích se v 18. a 19. století během oslav Día de Muertos zdobil oltář černým sukem a doprostřed kostelní lodi se umístila otevřená rakev, vystlaná taktéž sukem, do které se vyskládaly lebky. Do její blízkosti se umístily hořící svíce. Kněz v pohřebním rouchu postával před mší u vchodu kostela vedle stolku s černým sukem, na kterém ležela lebka, hostie, dvě svíce a malá nádobka se svčcenou vodou, a modlil se za duše v Očistci. Především v hlavním městě Mexika bývalo zvykem v odpoledních hodinách navštěvovat kostely a

uctívat památku svatých tím, že se lidé přišli poklonit svatým relikviím. (Iglesias y Cabrera 2008: 65)

Jak uvádí Ramírezová, přípravy na oslavy vytvářely napětí mezi smyslem katolického svátku a jeho lidovým pojetím, protože ve městech nepřevládala očekávaná nálada plná smutku, vzpomínek a modliteb, kterou v těchto dnech praktikovala katolická církev, ale spíše hluk, ruch a vzrušení z přípravy jídel a výroby dekorací. Pro všechny společenské vrstvy byl především den 2. listopadu spojený s návštěvou hřbitovů. Ty se tak staly centrem společenských setkání mnohých kultur, které k oslavám přistupovaly zcela odlišným způsobem. „*Představitelé aristokracie pojali procházku na hřbitov jako možnost předvést novou luxusní róbu, ušitou speciálně k této příležitosti. Mrtvým přinášeli zejména věnce s ozdobnými stužkami a na hrobech zapalovali svíčky*“ (Ríos, G., Ramírez, E., Suárez, M. (1997): 23). Potomci původního obyvatelstva oslavovali mrtvé zcela odlišným způsobem, který byl aristokraty viděn ve zlém světle, především zvyk přinášet mrtvým na hřbitovy oběti.

Na hřbitov přicházeli členové rodiny zemřelého již za svítání, na hrob rozprostřeli bílé ubrusy a vyskládali na něj obětní dary pro tento sváteční den. Nejdůležitější součástí obětí byly pokrmy, které se připravovaly několik dní dopředu. Typický dar mrtvým byla voda, kterou doprovázelo pečivo, čokoláda, ovoce, svíce, tradiční kvašený nápoj *pulque*, sladkosti, ovoce a papírové ozdoby. Hroby a jejich okolí se zdobily především afrikány (*cempoalxóchitl*). Na hřbitově lidé většinou zůstávali až do pozdních nočních hodin. Ramírezová uvádí, že někteří obědvali a večeřeli pokrmy, které představovaly obětní dary, ale stávalo se také, že jídlo si obstarávali ve stáncích, které k této příležitosti byly v blízkém okolí hřbitova otevřeny. Kombinace obou těchto světů vytvořila ze hřbitova nevšední útulné místo plné světla, která se na hřbitovech umísťovala nejen v podobě svící, ale také v podobě papírových či skleněných lampiónů. (Ríos, G., Ramírez, E., Suárez, M. (1997):25)

Pobyt na hřbitově byl také individuální. Bohatá vrstva většinou odcházela ze hřbitovů kolem dvou hodin odpoledne, aby se procházela po hlavních třídách nebo náměstích. Chudší vrstva se i přes nelibost bohatých a církevních představitelů bavila třeba loutkovým divadlem. (Ríos, G., Ramírez, E., Suárez, M. (1997): 26-28)

Pro děti se vyráběly speciální cukrovinky a hračky s pohřební tematikou, například malé černé rakvičky s bílými ozdobami nebo zmenšeniny katafalku z místní katedrály. Podle Iglesias y Cabrery se během oslav prodávala oblíbená hračka, hliněný kostlivec, jehož končetiny a hlavu držel pospolu malý drátek. Až morbidně dnes může působit další

popisovaná hračka, v pohřebním rubáši ležící kněz nebo jeptiška, kteří se posadí poté, co dítě zatahne za šňůrku. Obě postavičky svíraly v ruce malou svíčku. (Iglesias y Cabrera 2008: 66)

Při oslavách bývalo zvykem rozestavět kolem chodníků stánky, nejen se zmíněnými hračkami, ale především s občerstvením a okolo umístit židle a lavičky, aby si lidé mohli na svých procházkách odpočinout a popřípadě sledovat kolemjdoucí a komentovat jejich róbu. Během večera lidé psali, nebo později i nechávali tisknout na papírky básničky, ve kterých se s prosbou obraceli na zemřelého a žádali jej o pomoc a ochranu. Zvykem bylo také obcházet domy a žádat o almužnu. Podle Iglesias y Cabrery je tento zvyk známý také z historie Španělska, především ve středu a na severu země mladí lidé obcházeli domy a žádali o dar neboli almužnu, pod čímž si představovali především peníze, které následně předávali kněžím, aby odsloužili za mrtvé mše. V každém domě chvíli setrvali a s jeho obyvateli se za mrtvé pomodlili. Kněží se jim za vybírání příspěvku odvděčili svátečním pohoštěním. V některých oblastech, mimo jiné na Kanárských ostrovech, zvyk obcházet domy a vybírat na sloužení mše za duše v Očistci přetrvává dodnes. (Iglesias y Cabrera 2008: 66-67)

Připomínání si tisícileté tradice svátků, při kterých lidé vzpomínají na své zemřelé příbuzné a známé, je všeobecně znakem toho, že lidé stále dodržují zvyky svých předků a udržují tak při životě tradici, která vyzdvihuje nesmrtelnost duše. V současnosti je zejména ve venkovských oblastech Mexika možné sledovat přetrvávající jednotu komunit, které si i v dnešní době uchovávají soudržnost. Svátek Día de Muertos alespoň symbolicky spojuje obyvatele vesnic i měst. Přípravy na tyto dny naplňují ulice hlavními symboly svátku, lebkou a kostlivcem. Pro turisty jsou připravena v dárková balení rakve, kostry a tzv. *catrinas*, smrtky v ženských šatech. Pekárny lákají na *Pan de muertos* (chléb mrtvých) v tradičním tvaru mazance s překříženými kostmi a nebo ve tvaru zvířat, postaviček a nebo částí těla. Mexičané se tradičně obdarovávají cukrovými či čokoládovými lebkami, na jejichž čelo je možné doplnit jméno obdarovaného. Tento dar symbolizuje výsměch smrti, který je významným prvkem všeobecného veselí.

Význam slavení svátku Día de Muertos je v komunitách velmi silně podtrhován. Kdyby se našel někdo, kdo by se vůbec neobtěžoval vzpomínat na blízké zemřelé nebo jim nepřichystal občerstvení společně s oblíbenými věcmi z jejich života, jednalo by se o urážku mrtvého a ten by se mohl za toto začít mstít. Jeden takový příběh popisuje historička a výzkumná pracovnice z oblasti Chinanteco, Irma García Isido: „[...]Když se přiblížila oslava Día de Muertos, syn se zeptal tatínka: - „Tati, proč nepřipravujeme žádnou oběť pro mrtvé? Vždyť se za námi přijde podívat maminka.“ - „Nebudu nic připravovat.“ odpověděl otec –

„Tvá matka trávila celý svůj život v kuchyni. Pokud se vrátí mezi nás, ať jde do kuchyně. Tam trávila celý svůj život a najde tam i kámen, na kterém připravovala jídlo, když žila.“ - Přišel 2. listopad, den hlavních oslav Día de Muertos. Otec odvedl v tento sváteční den chlapce na pole, aby tam společně pracovali. Pole bylo v oblasti Chichilique, na severu vesnice. Pracovali celý den, když najednou si otec všiml zástupu bíle oděných postav, které šly z vesnice. Když se zástup přiblížil, poznal v něm mnoho známých zemřelých. Jednalo se o mrtvé, kteří si s sebou zpět z oslav odnášeli dary z oltářů, které pro ně připravili příbuzní a přátelé: banány, kokosy, tortilly, pečivo a spoustu dalších věcí. Když tu najednou si muž všiml, že na konci celého zástupu jde jeho žena a před sebou valí kámen, na kterém doma připravovali jídlo. Muž se vyděsil, když tu na něj žena promluvila. - „Podívej se, odnáším si tedy kámen z kuchyně, protože byl to jediné, co jsem poznala a znávala, když jsem s vámi žila.“ - Žena se o tom zmínila proto, že slyšela rozhovor, ve kterém její manžel odmítal připravit jí pohoštění na domácím oltáři. Netrvalo to dlouho a muž těžce onemocněl a zemřel. To proto, že porušil a nectil tradici, která se musí dodržovat.“ (García Isidro (1993: 86-87) 2008: 72-73) Živí jsou takto tradičně ve spojení se svými zemřelými, kteří ve vzpomínkách mají stále místo v jejich životech, přičemž domovy se stávají místem, do kterého se mrtví mohou vracet a stále pokračovat v tradici neoddělitelnosti života a smrti v každodenním životě, který přetrvává z dob předků.

Přípravy na svátek Día de Muertos začínají několik dnů, někdy i týdnů předem. Jedná se o období sklizně, a to umožňuje z úrody připravovat obětní dary a vyrobit výzdobu. Přípravy jsou závislé na ekonomické situaci rodiny. Pro všechny oblasti i sociální vrstvy však zůstávají stejné především přípravy domácích oltářů a opravy hrobů a křížů, které provádějí především muži. Ženy vyrábějí dekorace, lesklé ozdoby z barevného alobalu a připravují květiny. Chystá se pouze jídlo a zbytek práce jde v těchto dnech stranou. Hlavní oslavy v současnosti, stejně jako v minulých stoletích, probíhají hlavně dne 2. listopadu. Obyvatelé Mexika však na mrtvé vzpomínají i ve dnech, které hlavnímu svátečnímu dnu předcházejí. Oslavy jsou především prezentovány tak, že duše mrtvých mají v těchto dnech možnost vrátit se mezi živé na zem. (CDI 2009)

Nejemotivnější a nejdůležitější na oslavě Día de Muertos je napětí, které vzrůstá blížícím se okamžikem, ve kterém se živí mohou setkat s milovanými mrtvými, kteří sice odešli fyzicky z každodenního života, ale díky slavnosti se neztratili z života lidí. Iglesias y Cabrera uvádí, že duše se zpravidla vítají vyzváněním zvonů v místním kostele. Ty nejen opět připomínají církevní význam těchto dnů, ale z pohledu tradice a lidového přesvědčení vytvářejí spojení mezi zemí a nebem, které umožňuje duším dostat se zpátky mezi živé.

(Iglesias y Cabrera 2008: 161) Duše zemřelých jsou tak vyzvány, aby v dobrém úmyslu navštívily své blízké. Cestu jim zpřijemňují mše a modlitby, které se v tuto dobu slouží. Podobným způsobem se poté duše vyprovázejí. Po komunitním rituálním obětování darů na oltářích a po pobytu na hřbitovech, kde již svítí všechny svíce, se většinou znovu rozezní zvony, při kterých se odřikávají zádušní modlitby, ale také zní hudba z ozdobených hřbitovů. I když byly některé dary načaty a částečně snědeny při průběhu oslav, hlavní obětní pokrmy by se měly porcovat a jíst až v tomto okamžiku. Záleží však opět na oblasti, ve které se svátek slaví.

Doma připravují příbuzní pro zemřelé oltáře. Obecně platí, že je oltář umístěn v domě od 31. října do 2. listopadu. Podle již zmíněné tradice se duše zemřelých vracejí do domu, kde dříve bydleli, a tak v podvečer oslav se na oltáře chystají jejich oblíbená jídla a květiny. Navíc se na něj přidávají předměty, které zemřelého vystihují, nejčastěji pro muže cigarety či alkohol a pro ženy šátek. V případě dětí jsou vystavovány hračky. Podle novinářky Mary J. Andrade se v pokrmech objevuje symbolika předkolumbovských božstev, která byla spojována s určitými druhy potravin. (Andrade 2002) Prvky předkolumbovských tradic se zde mísí s novodobými prvky. Oltář se nachází na dominantním čestném místě a má pyramidový tvar, což je opět zvyk, který bývá propojován s posvátným místem předků, pyramidou. Ke konstrukci dnešních domácích oltářů se používá stůl přisunutý ke zdi, který tvoří jeho základ. Následně je z krabic vytvořeno pět schodů pyramidového oltáře, které představují pět úrovní: narození, smrt, přechod ze života do smrti, očistění duše a návrat do nového života. Na oltáři by měly být zastoupeny čtyři přírodní živly, tedy země, kterou představují potraviny; voda, která je na oltáři, aby mrtvý mohl uhasit žízeň; vzduch, který symbolizují vystřižené praporky z barevného papíru; oheň, přítomný ve svících, které jsou na oltáři rozmístěny. (Andrade 2002)

Podoba domácích oltářů se liší nejen podle oblasti, ve které se domácnost nachází, ale i v závislosti na ekonomických možnostech. Na oltářích dominují především čtyři prvky: ovoce, květiny, pokrmy a pečivo. Ovoce bývá paradoxně jiného než mexického původu. Je-li tento zvyk odvozen historicky, může dokládat, že svátek se v této podobě začal slavit až po příchodu Evropanů, kteří nové plodiny zavedli. Podobná situace je i v případě pečiva, především tzv. *Pan de muertos*, chlebu mrtvých. Mouka, ze které se připravuje dnešní obětní pečivo, je opět z nově přivezeného obilí, které nebylo v předkolumbovském období známo. Pokrmy, které se umisťují na oltáře, představují oblíbená jídla, která měl mrtvý rád. Zde tedy není přesně určený druh jídla, ale nejčastěji se jedná o vařené maso a zeleninu, ke kterému se chystá nápoj a množství sladkostí. Květiny, velmi oblíbené nejen k výzdobě oltářů, ale také

hrobů, jsou tzv. *Flor de muertos* nebo *Cempoalxóchitl*. Jedná se o žlutooranžové afrikány, které v příhodném středoamerickém podnebí dorůstají velmi velkých květů. Podle tradice by na oltáři mělo být něco typického pro daný region, a proto se na oltáře umisťují kukuřičné klasy, které jsou pro Mexiko typické. Občas jsou na oltářích k vidění cukrové lebky. Tento zvyk se ale neujal ve všech oblastech. Matos Moctezuma tento fakt vysvětluje tím, že některým potomkům původních obyvatel připadá nedůstojné umístit na oltář lebku z toho důvodu, že cukrové lebky se v těchto dnech prodávají spíše za účelem utahování si ze smrti, což by mohlo duši přicházející zpět mezi živé urazit. V 19. století se s oblibou mrtvým nechávaly sejmut posmrtné masky a za jejich pomoci vyrobit sádrové odlitky. Pokrok umožnil využívání moderních vymožeností při výrobě oltářů, a takto bylo toto složité a nákladné zpřítomňování zemřelých nahrazeno umisťováním fotografií zemřelých na oltář, který je jim určen. Mnohé oltáře jsou také zdobeny obrázky svatých, hlavně Pannou Marií Guadalupskou. (Matos Moctezuma 2013: 87) Všeobecně by se mělo dodržovat pravidlo, podle kterého může rodina zemřelému připravit oltář, až uplyne nejméně 40 dní po jeho smrti. (Andrade 2002) Toto se zřejmě váže k předkolumbovské víře o putování duše do místa, kde má strávit posmrtný život.

V šesti dnech mezi 28. říjnem a 2. listopadem je také patrné předkolumbovským kulturám vlastní rozdělení zemřelých nikoliv podle způsobu života, ale podle způsobu úmrtí. První obětní dary se přinášejí 28. října. Tento den se vzpomíná na ty, kteří zemřeli v důsledku nehody, ale také je to den, kdy se vrací na svět zesnulé nepokřtěné děti, tzv. *Limbo*s. Příbuzní připraví těmto zemřelým spolu s ovocem také svíce a kadidlo. Pro další dny se již připravuje v domácnostech oltář zdobený černým, ovšem poslední dobou čím dál častěji také různobarevným krepovým papírem. Důležitou roli v přípravě obětních darů hraje palmová rohož, tzv. *petate*, na kterou se většina darů pokládá. Na oltář se opět umisťují svíce a kadidelnice, ve které se pálí kopálová pryskyřice. (Matos Moctezuma 2013: 82)

Indiáni tedy oficiálně směstnali veškeré oslavy týkající se kultu smrti do dvou dnů, které jim předepsali Evropané. Většinou se jednalo o oslavu v hodně podobném duchu. Iglesias y Cabrera tuto změnu popisuje na příkladu vzpomínek na zemřelé děti. Původně si obyvatelé Mezoameriky připomínali děti, které byly většinou v kojeneckém věku a podle tradice měly možnost se po určitém období, kdy znovu nabraly síly v podsvětí, znovu narodit. S příchodem křesťanství se děti po smrti stávaly andílky, kteří putovali rovnou do nebe a stali se posly Božími, ovšem pod podmínkou, že dítě bylo pokřtěné. (Iglesias y Cabrera 2008: 60) Zde již je dost patrný posun v chápání svátku. Původní obyvatelé chápali smrt dítěte jako smutnou událost, kdy ale mělo možnost vrátit se mezi živé, dostat druhou šanci, bez rozdílu

pro všechny. Nové pojetí smrti však děti, i když všechny bezbranné, dělilo na vykoupené a zatracené, což jistě představovalo pro původní obyvatele jen jeden z těžkých okamžiků v rámci zásahu do pradávnej kultury.

V noci 31. října se podle tradice vrací domů duše dospělých, kteří tragicky zemřeli. Už během odpoledne se tohoto dne připravují první obětní dary, především pokrmy, kterými poté domácí obdarovávají chudé, kteří si v průběhu dne přijdou pro almužnu. Většinou se během dne zdobí domácí oltáře. Následující den během dopoledne 1. listopadu se postupně na svět vrací duše zemřelých. Tento den je určený hlavně dětem, kterým se na domácí oltář přidávají hračky a dětské pamlsky. Někteří rodiče vystřelují světlice, aby děti našly snadněji cestu domů.

Podle tradice se duše většiny zemřelých dostaví na zem do svých domovů až v poslední den oslav, což je 2. listopadu, a radují se z krásy oltářů a z vůní potravin, které pro ně rodiny připravily. Poté rodiny odnesou připravená jídla na hřbitov, kde na hroby rozprostrou bílé šátky a rozloží na ně jídlo, pití, sladkosti a květiny. Obvykle je doprovází hudebníci. Tento den je chápáný jako den vzpomínek a celá rodina většinu dne stráví na hřbitově, kde na zemřelé členy rodiny a na přátele vzpomínají. Na hrobech jsou kromě květin také kousky ovoce, aby mrtvý cítil jejich vůni. (Andrade 2002)

Podle Andrade se v některých oblastech Mexika oltáře v domácnostech nezdobí, ale zato se zdobí pouze hroby. Jako příklad zmiňuje město Mazatlán ve státě Sinaloa. (Andrade 2002: 66) Přátelé a příbuzní společně sedí na hrobě a vykládají si zážitky a vtipy, které měl mrtvý rád. Často také nechávají hrát jeho oblíbené písně. Andrade popisuje situace, které lze v dnešní době stále častěji na hřbitovech pozorovat a které mezi přihlížejícími mohou vyvolat smíšené pocity: *„Pokud se kolem sebe podíváte o něco pozorněji, spatříte dva nebo tři lidi v dálce, jak na hrobě hrají oblíbenou deskovou hru. Děti tak doprovázejí rodiče při vzpomínce na zemřelé řekněme svým vlastním způsobem. V jiné části hřbitova můžete pro změnu spatřit dospívajícího chlapce, který opřený o roh vedlejšího hrobu dopisuje školní úlohy a ty si osvětluje hřbitovní svíci.“* (Andrade 2002: 71) Způsob oslav na hřbitovech je pro mnohé turisty nepochopitelný. Smrt má i v dnešní době mezi živými své místo a v Mexiku je předmětem velkých komunitních oslav, jejichž součástí je zároveň její zesměšňování a utahování si z ní, což je podle mého názoru docela v rozporu s původním kultem smrti v předkolumbovském období i s pojetím křesťanským. Během náboženských oslav lze spatřit množství paradoxních odlišností spojených v jedno. Akt od pradávna posvátný se mezi mladší generací může změnit v něco z pohledu předků rouhavého. Oslavy každoročně spojují dva

odlišné světy, přičemž předkolumbovský svět umožňuje dodnes lépe pochopit rituály původních obyvatel a nabídnout pokračování kulturního synkretismu mezi evropským a předkolumbovským myšlením, který se začal rozvíjet intenzivně od 16. století a stmeluje komunity dodnes. Umožňují tak přežití specifických kulturních prvků, které však s příchodem nové doby stále nabalují novější moderní prvky. Lze si klást otázku, zda se při oslavách Día de Muertos jedná stále o realitu spojenou s pradávnou dualitou mezi životem a smrtí nebo jen o způsob, jakým je dnes možné zaujmout zahraniční turisty.

Od 20. století se v Mexiku začali objevovat umělci, kteří ve svých dílech zobrazovali smrt jako kostru, v podobě karikatury, které se není třeba bát. Zdá se, že tento rys přetrvává dodnes především v zastoupení mladé generace, která do současných oslav přibírá populární prvky z okolních států.

V současnosti jsou oslavy Día de Muertos v Mexiku dávány z pohledu oblíbenosti na úroveň Vánoc a velikonočního Svatého týdne. Oslavy jsou stále chápány jako tradice s dlouhou existencí, které přetrvaly dobývání Španěly i kolonizaci, v jejímž období začaly nejviditelnější procesy synkreze dvou kultur doprovázené míšením původních obyvatel s evropskými. Změna, která však nastala, je, že z původní jedné velké oslavy se postupně stala spíše oslava složená z vícera menších. (Iglesias y Cabrera 2008: 69) Z původní tradice je multikulturní oslava plná bohatství, kterým je výjimečná a odlišná od jiných zemí, slavicích podobné svátky. Stalo se tak v důsledku kulturní diverzity Mexika, ve kterém se, podle Iglesias y Cabrery, hlásí obyvatelé k více než padesáti indiánským etnikům. Každé z těchto etnik si svátek upravilo tak, aby vyhovovalo danému regionu či kulturním odlišnostem komunity. Nelze tedy jednoznačně říct, že v případě oslav Día de Muertos se jedná o homogenní oslavu, která bude stejná po celé zemi. Z toho vyplývá, že prostřednictvím UNESCO nebo všeobecně skrze média a propagační materiály je možné prezentovat základní myšlenku svátku se společnými hlavními prvky, jako jsou vítání a loučení se s dušemi mrtvých, zdobení hrobů, výroba domácích oltářů a příprava obětních darů, především jídla, pití, květin a svící, ale každá oblast si zachovává svá specifika. (Iglesias y Cabrera 2008: 69) Vystává otázka, zda propagovaná generalizovaná verze Día de Muertos tato specifika pomůže udržet, nebo je naopak postupem času setře.

Již zmiňovaný zvyk obcházet domy s prosbou o peníze na mše za zemřelé v 19. století, kdy od domu k domu chodívali za tímto ušlechtilým účelem mladí lidé, nabyl v některých oblastech Mexika zvláštní podoby. Vtipným zvykem v některých oblastech Mexika je tzv. *Pedir muerto* (žádání mrtvého). Například v oblasti Oaxaca 2. listopadu obcházejí sousedi po

okolních domech a klepou na dveře. Když přijde soused otevřít, tak se ho přichozí zeptá: - Daruješ mi mrtvého? - Když se jedná pouze o známého člověka, domácí ho pozvou k oltáři, aby se s nimi za jejich mrtvé pomodlil, a při odchodu jej obdarují nějakou drobností, která byla součástí domácího oltáře. V případě, že přichozím do domu je člen rodiny nebo blízký přítel, pečují o něj domácí s největší možnou péčí a pohostí ho nejlepšími kousky, které se na oltáři nachází. Nejčastěji bývají pro tuto příležitost připravené nápoje, například horká čokoláda, sladké pečivo, kořalka nebo něco sytějšího k snědku. (Iglesias y Cabrera 2008: 173)

Zvyk obcházet domy mají také děti z vesnice Mixquic, místa, které se nejvíce proslavilo svým tradičním průběhem Día de Muertos. Dne 1. listopadu kolem 19 hodin vyražejí děti ve skupinkách do domů rodičů, prarodičů nebo známých, aby dostali také obětní dary. Během obcházení po sousedství zvoní na zvoneček. (Iglesias y Cabrera 2008: 174)

Oslavy svátku Día de Muertos jsou odlišné nejen pro samotné Mexičany žijící v různých částech země, ale rozhodně se liší, stejně jak tomu bylo v minulosti, oslavy ve městech od oslav na venkově. Pro ilustraci jsem se pokusila získat krátké postřehy Mexičanů různých věkových skupin, většinou středoškolsky nebo vysokoškolsky vzdělaných, kteří bydlí v odlišných částech země. Z nich čerpá poznatky závěrečná část této podkapitoly.

Nepřekvapilo mne, že mnoho dotazovaných slaví raději Día de Muertos na vesnici, protože zde dodnes přežívá komunitní soudržnost a je zde cítit tradice předků. Ve městech dochází již k zmiňovanému ovlivňování svátku jiných států, především USA, kde je stále populárnější oslava *Halloweenu*, který se, bohužel, do Mexika dostává mezi mladou městskou generaci a bývá zaměňován za původní oslavu Día de Muertos.

Mexická města, především velkoměsta, tradiční průběh svátku téměř nedodržují. Město pro oslavu vyhledávají především mladí, kteří se vyhýbají právě intimnosti rodinných setkání a dávají přednost bujarému veselí ve společnosti svých mexických i zahraničních přátel na veřejných prostranstvích, zejména na náměstích. Paradoxně je městská mládež přesvědčena, že vesničané nejsou schopni v současnosti dodržet původní tradice oslav a zejména pobyty na hřbitovech dopadají jako opilecké dýchánky, které znehodnocují památku zesnulých v místě jejich odpočinku, což dokazuje nepořádek a nad ránem spící opilci na hrobech.

Zajímavá je také výpověď některých dotazovaných, že propagace této tradice již v raném věku při povinné školní docházce může zanechat odpor k oslavě v pozdějším věku. Mnozí Mexičané berou oslavu spíš jako součást národního kulturního folklóru než intimní a osobní prožitek, který by rádi praktikovali sami za sebe.

Pro připomínku zemřelých nezáleží na tom, že se někteří nachází v místech se silnější tradicí, především na venkově, ale důležitý je fakt, že v dnešní době, plné mezikulturní výměny a okolních vlivů v kombinaci s lidskou lhostejností a pohodlností, se některé tradice už tolik století stále slaví a jsou nově předávané budoucím generacím, které je snad také budou slavit, i když pravděpodobně s novými prvky, pro danou dobu vlastními.

Díky kulturní různorodosti, která je typickým rysem zemí, ve kterých došlo k míšení původních obyvatel s evropskými dobyteli, se oslava rozšířila postupem času do míst, kde by se nikdy předtím neuchytila, např. do měst. Při svém šíření tradice přibírala regionální odlišnosti a připomínání si tohoto svátku je zajisté důležitým obohacujícím faktorem pro každou oblast.

Hlavním důvodem připomínání si Día de Muertos je okamžik, ve kterém se s radostí vzpomíná na zemřelé předky, kteří se díky tomu alespoň pomyslně stále vyskytují mezi živými. Z výpovědí dotazovaných vyplývá, že pro Mexičany tento svátek není důležitý pouze pro to, že se za své zemřelé mohou pomodlit a zavzpomínat na ně s přáteli, nýbrž že se jedná o neoddělitelnou součást historie a kultury, která dodnes obyvatele země spojuje, i když si to někteří neuvědomují a oslavy odmítají. Současná generace mladých Mexičanů na tradiční oslavy spíše jen vzpomíná z dětství nebo z vyprávění, ale málo z nich je zažilo na vlastní kůži v dospělosti. Je však pravda, že uznávají jejich důležité postavení v rámci kulturního dědictví a národní identity.

V souvislosti s oslavami stoupá oblíbenost nejvyhledávanějších tradičních vesnic, například *Mixquic*, kde obyvatelé berou průběh svátku s větší vážností, a na turisty může působit až magicky. Především se jedná o oslavu velmi osobní, která ve skupině přátel či v kruhu rodiny nabývá na intimním individuálním významu.

Navzdory zvýšené komercializaci Día de Muertos se neztrácí původní význam tradice, který je díky podpůrným projektům často připomínáný. Díky zápisu na seznam UNESCO je možné získávat finanční podporu k živému udržení tradice a její uchování pro budoucí generace. Na druhou stranu se díky přehnané komercializaci v oblastech turisty často navštěvovanými svátek přeměnil pouze na divadlo se zajímavou, až morbidní tematikou, která neskutečně láká zahraniční turisty, kteří na tento způsob kulturního projevu nejsou ve svých zemích zvyklí. Původní záměr tradičních oslav spojený se vzpomínkou na zemřelé se tedy k turistům málokdy dostane ve svém původním duchovním, obřadním a intimním provedení, jelikož díky často nejasným turistickým průvodcům je mnoho informací prezentováno nepřesně (čemuž se zvláště věnuje další podkapitola).

Jak je zřejmé z historického vývoje svátku Día de Muertos, jeho podoba vychází z mnoha souběžných kulturních a náboženských proudů. Hlavním momentem je svázání všech celoročních indiánských svátků, které zahrnovaly lidské oběti, do jednoho podzimního svátku vzpomínky na mrtvé. V tomto ohledu je klíčové, které aspekty Día de Muertos se stanou předmětem ochrany UNESCO. Je rovněž zřejmé, že svátek zažívá neustálé změny v závislosti na socio-kulturním vývoji Mexika, což bude pro ochranu UNESCO představovat další výzvu, neboť bude rozhodovat o tom, které vlivy jsou a které nejsou v souladu s povahou svátku. Toto rozhodnutí by však mělo spíše příslušet lidem, kteří Día de Muertos skutečně intimně slaví. Tyto dva aspekty ochrany UNESCO spolu s ochranou svátku před globalizačními a komerčními tlaky jsou zásadní pro utváření jeho budoucí podoby.

I. Ilustrativní názorový průzkum mezi obyvateli Mexika

Na následujících stránkách shrnuji informace získané od obyvatel Mexika z různých míst, kde je Día de Muertos slaveno. Ti odpovídali na dotazník sestavený pro ilustrativní výzkum bez ambicí na kvalitativní či kvantitativní výpověď, neboť informace byly shromažďovány dálkově a zajištění jejich spolehlivosti bylo velmi limitované. Respondenti odpovídali mimo jiné na následující otázky:

- Myslíte si, že je lepší slavit Día de Muertos na venkově nebo ve městě? Proč? Můžete popsat rozdíl z vašeho úhlu pohledu? Na výběr byla možnost: město, vesnice, neslavím.
- Co pro Vás znamená oslava Día de Muertos?
- Jaké výhody a nevýhody vidíte v prezentaci tradic a oslav přes UNESCO

„Jedná se o slavnostní den významný pro mnoho Mexičanů, kteří ctí své předky nebo důležité osoby z jejich život, které již zemřely. Výhodou je prezentace země a sjednocuje obyvatele Mexika.“ (Torreón, Coahuila)

„Vzpomínám na své předky s radostí. Výhodou oslav je připomínání tradic předků, aby byly k dispozici také pro budoucí generace. Nevýhodou je, že mnozí během oslav pijí hodně alkoholu a místní tradice berou jen jako jakoukoliv jinou oslavu.“ (Cuernavaca, Morelos)

„Oslavy jsou lepší na venkově, protože sem zatím nezasahuje tolik komerce. Jedná se o den, kdy mohu vzpomínat na své blízké, kteří již nejsou mezi námi. Výhodou prezentace oslav přes UNESCO je připomínka pradávných tradic, které mají historickou hodnotu.“ (Monterrey, Nuevo León)

„Před několika lety jsem byla ve městě Pázcuaru, ve kterém obyvatelé zachovávají tradice, které nejsou tolik ovlivněny modernizací. Upřímně však pro mě nemá tato oslava význam. Je to krásná tradice, ale v naší rodině se neslaví.“ (Monterrey, Nuevo León)

„Pro mě je oslava lepší na venkově. Oproti městu se zde více udržují tradice. Je to den, ve kterém se k nám na zem mohou přiblížit zemřelí a pobývat s lidmi, které mají rádi. Výhody ani nevýhody zapsáním památky na seznam UNESCO nevidím.“ (Veracruz, Veracruz)

„Svátek bych zajisté doporučil slavit na venkově, protože tam je možné se setkat s živými tradicemi a také na venkově se slaví více než ve městech. UNESCO dává poznat naši kulturu

do dalších zemí a tam mohou spatřit naše kulturní bohatství a zapomenout na stereotypy, které jsou prezentovány v telenovelách a reklamách. Nevýhodou je, že někdy nejsou prezentovány takové, jaké doopravdy jsou.“ (Monterrey, Nuevo León)

„Raději slavím na venkově, protože se tam slaví nejčistším způsobem, například oblečení a jídlo je zde tradiční. Oslava je pro mě dnem, ve kterém si vzpomenu na ty, kteří již nejsou mezi námi. Propagace přes UNESCO je výhodná pro rozšíření oslav. Nevýhody si myslím, že snad neexistují, protože díky UNESCO je jisté, že se oslavy zachovají.“ (Ciudad de México, Distrito Federal)

„Myslím si, že oslavy jsou lepší na venkově, protože je tady oslava typičtější. Ve městech se však také dá slavit. Během dnů ve kterých vzpomínáme na někoho, kdo zemřel, mu nabízíme to, co měl za života rád, jako oblečení a jídlo. Výhodou prezentace UNESCO je, že se mexická kultura dostává do povědomí, ale nevýhodou je, že se může špatně interpretovat, když se bude prezentovat mnoho informací.“ (Cuernavaca, Morelos)

„Doporučuji slavit na venkově, protože zde je více emocí, ve městech se základní myšlenka těchto dnů vytrácí. Slavím jen 2. listopadu, v tento den se vzpomíná na drahé zemřelé, kteří tady už s námi nejsou. V ten den jim nabízíme oblíbené věci, jako by tady s námi byli živí. UNESCO napomáhá k tomu, aby tradice nezmizela.“ (Monterrey, Nuevo León)

„Doporučuji slavit na venkově, především proto, že se svátky nesou v tradičním a původním duchu, bez vlivu USA a *Halloweenu*. Během těchto dnů vzpomínáme na naše zemřelé blízké. Organizace UNESCO pomáhá k rozšiřování a prezentaci. Navíc díky finančním prostředkům ulehčuje organizaci.“ (Monterrey, Nuevo León)

„Mexická kultura vytvořená ve 20. století byla přechodem od zemědělství k městskému životu. Nicméně to, co vidíme ve městech dnes, je odrazem přistěhovalců z venkova do města a jejich nového způsobu života. Typickým příkladem je právě oslava Día de Muertos. Pro mě oslava představuje z jednoho pohledu konec zemědělského roku zakončený sklizní a její dělení mezi zástupci komunit. Na druhou stranu se jedná o vzpomínkový akt, protože sklizeň je v zemědělských oblastech spojována se vzkříšením, obnovou a setrváváním mrtvých ve vzpomínkách živých. Výhodou zápisu do organizace UNESCO je fakt, že jsou úřady nuceny k zavádění strategií k přežití nebo obohacení a propagování oslav. Díky tomu se tradice uchová.“ (Ciudad de México, Distrito Federal)

„Slavila bych na vesnici, protože pro vesničany více znamená. Oslavy se konají na počest zemřelých členů rodiny. Díky UNESCO je možné naši zemi více poznat, zvýšit příliv turistů a rozšířit povědomí o důležitosti udržení naší této tradice.“ (San Luis Potosí, San Luis Potosí)

„Preferuji oslavy na venkově. Venkov umožňuje prožít oslavu s větší intenzitou. Města tyto dny prožívají hodně povrchně. S rodinou během těchto dnů vzpomínáme na naše milované blízké osoby, které nás předešly. Modlíme se za ně, vzpomínáme a na hrob jim nosíme květiny a jídlo. Díky propagaci přes UNESCO se svátek stane známým v mezinárodním měřítku.“ (Los Mochis, Sinaloa)

„Bydlím ve městě a zde není moc zvykem tento svátek slavit. Ale měla jsem možnost jet do vesnice San Martín Chalchicuautla (San Luis Potosí) a viděla jsem, jak slaví Día de Muertos (Xantolo) zde. Je to tradičnější a úplně odlišné, samozřejmě velmi poutavé. UNESCO pomůže ztotožnit se s danou zemí. Mnoho oslav se ale vytrácí, protože jsou náboženského původu.“ (San Luis Potosí, San Luis Potosí)

„Dávám přednost oslavám ve městě, to z toho důvodu, že tam žiji. Během oslav si připomínáme památku zemřelých z naší rodiny.“ (Puebla, Puebla)

„I když jsem zvyklejší na městský způsob života, nezapomínáme na tradice a na jejich původní smysl. Slavím svátek ale ve městě. V tento den si připomínáme všechny lidi, kteří již zemřeli, a na oltář jim klademe jídlo, které měli za života rádi. Výhodou propagace přes UNESCO je to, že je možné poznat danou zem víc z hloubky díky tradičním oslavám.“ (Guadalajara, Jalisco)

„Já doporučuji oslavovat během těchto dnů ve městech. Důvodem je fakt, že během oslav na venkově se pije mnoho alkoholu na hřbitovech a na hrobech do druhého dne opilí přespávají. Jedná se o dny, ve kterých vzpomínáme na ty, co nás na cestě předešli, ale to bychom měli i v jiné dny, nejen v tyto. Je to spíš způsob jak vštípit kulturu. Žádné výhody a nevýhody v UNESCO nevidím. Oslava by se ale měla více prezentovat, aby dnes více ovlivnila společnost.“ (San Luis Potosí, San Luis Potosí)

„Já svátek Día de Muertos neslavím. Je to sice část mé kultury, ale nepraktikuji jej a představují pro mě pouze další dny navíc. Výhodou organizace UNESCO však je zajištění pokračování kultury.“ (Monterrey Nuevo León)

„Svátek je třeba udržovat jak ve městech, tak na venkově. Jedná se o kulturně nejbohatší tradici našeho národa, ale musí se vštěpovat spíš forma prezentovaná na venkově, protože ve městech už oslava ztratila svůj původní význam, mám na mysli především instalaci oltářů, které se v městech spíše vytrácí.“ (Los Mochis, Sinaloa)

„Día de Muertos je tradice, která má původ v domorodých kulturách a díky míšení obyvatel se rozšiřuje do městských oblastí a stále ji obohacují faktory jako náboženství, současná

situace, atd. Proto si myslím, že slavení tohoto svátku je obohacující pro každou část naší země s vědomím toho, co znamená každá část této oslavy. Výhodou UNESCO je zhodnocení obyvatelstva, napomáhá k lepšímu pochopení a poukazuje na fakt, že současné kultury jsou odrazem minulosti. Velkou nevýhodou je komercializace tradic, které se často předvádí pouze za účelem vytvoření dojmu „aby ostatní viděli“, ale už nezastává svou původní obřadní funkci, která byla posvátná a spojená s tradicí.“ (Ciudad de México, Distrito Federal)

„Myslím si, že oslava tohoto svátku je důležitá jak ve městě, tak na venkově. Je dobré, když si každé z nich udržuje určité odlišné tradice, například se liší v jídle. Obě však oslavují zemřelé, což je spojuje. V zápisu na seznam UNESCO vidím jako výhodu to, že se nevytráí některé z tradic, které se už začaly vytrácet nebo míchat s dalšími. Pomáhá kultuře přetrvat.“ (San Luis Potosí, San Luis Potosí)

„Myslím si, že není důležité, jestli se slaví na vesnici nebo ve městě, ale že je to pouze mexická tradice závazná pro obě dvě místa. Musí se brát na vědomí přistěhovalectví. Obyvatelé venkova se stěhují do měst a s sebou si přináší své tradice, které zde udržují. Pro mě je Día de Muertos rodinnou oslavou, na které se slaví mrtví členové rodiny. Jedná se o jediný den v roce, ve kterém můžeme na mrtvé vzpomínat. Díky propagaci se tradice nevytráí, ale na druhou stranu se z ní stává spíše turistická atrakce.“ (San Luis Potosí, San Luis Potosí)

„Svátky Día de Muertos neslavím. Znáám je z města a vyráběla jsem oltáře jen z povinnosti ve škole. Kdyby někdo chtěl slavit, doporučuji jednoznačně venkov. Na venkově je obsáhlá celá tradice a zvyky. Rozruch okolo oslav je ale známější než důvod, proč se oslavy konají. Výhodou prezentace přes UNESCO je zachování oslav, ale nevýhodou, jak už jsem zmiñovala, je, že lidé mnohdy nevědí, co vlastně slaví, ale oslavují jen proto, že se to z pohledu kultury žádá.“ (San Luis Potosí, San Luis Potosí)

„Oslava Día de Muertos pro mě nemá žádný význam, ale je pravda, že žiji ve městě. Ve městě se saví jinak než na venkově, oltáře se umisťují kromě domů třeba do veřejných budov. Výhodou šíření přes UNESCO je, že se navzájem mohou seznámit a pochopit odlišné kultury a díky tomu, že pochopíme co je pro ně významné, budeme i tolerantnější. Nevýhodné však je, že vybrané památky zastíňují ostatní tradice, které tak nemají možnost se prosadit.“ (Ciudad de México, Distrito Federal)

Z odpovědí je jasné, že všichni respondenti chápou Día de Muertos jako oslavu spojenou se vzpomínkami na předky či přátele, kteří již zemřeli. Oslavy na venkově jsou chápány jako tradiční, bez prvků komerce nebo alespoň s jejím omezeným vlivem. Organizace UNESCO otvírá nové možnosti propagace a prezentaci svátků v zahraničí, přičemž kladem i záparem se může stát turismus.

Propagace v zahraničí je výhodná z pohledu kulturní tolerance a respektu, díky níž se mohou národy lépe pochopit. Zachování tradiční památky není podle některých respondentů v rozporu s šířením do mezinárodního povědomí. Každoroční honosná prezentace a příprava svátků v Mexiku může naopak vést k nelibosti, a to nejen na veřejnosti, ale také ve školním prostředí. Objevují se také obavy z přehnané prezentace a zásobování zahraničí spoustou informací, ze kterých jsou cizinci spíše zmatení. Lze říci, že se respondenti domnívají, že orientace ve velkém množství propagačních materiálů může nehmotné dědictví spíše poškodit desinterpretací, která se může objevovat právě ve zjednodušené a zkrácené verzi.

Výběr jen několika nehmotných památek z tak velkého území, které podle sčítání obyvatel z roku 2010 má 112 336 538 obyvatel, může vyznít v porovnání s menšími státy až směšně. (INEGI Cuéntame) Například porovnání s Českou republikou, která disponuje čtyřmi nehmotnými památkami při počtu obyvatel 10 562 214. (CZECH 2012) Vzhledem k této situaci může být chápán výběr památek organizací UNESCO nevýhodné pro jiné tradice, které se díky mezinárodní propagaci pouze vybraných nemohou prosadit, což respondenti také reflektují.

I. Ilustrativní názorový průzkum mezi Mexičany pobývajícími v Praze

Díky spolupráci s mexickým velvyslanectvím v Praze bylo možné získat ilustrativní odpovědi na stejné otázky, jaké byly kladeny e-mailovou komunikací obyvatelům Mexika, také od mexických občanů žijících v České republice. Způsob získávání odpovědí byl upraven přímo požadavkům velvyslanectví ve snaze nezatěžovat respondenty zveřejňováním osobních údajů a také z časových důvodů respondentů, čímž došlo ke zkrácení dotazníků. Tři klíčové otázky však byly zachovány. Na následujících řádcích představuji vybrané odpovědi respondentů, kteří se neomezili na jednoslovné odpovědi. Originály vyplněných dotazníků jsou k nahlédnutí v příloze č. 2.

„Oslavy doporučuji na vesnici. Díky UNESCO dochází k jejímu šíření za hranice země.“

„Doporučuji venkov. Oslavy jsou „zdravější“, bez větších zásahů, protože ve městech se kopíruje *Halloween*. Upřímně pro mě svátek nic moc neznamená.“

„Preferoval bych oslavy na vesnici, protože situace je tam rodinnější a bez turistů, na rozdíl od velkých měst. Jedná se o den, ve kterém se setkáváme s našimi předky. Den rodinného soužití, kdy se setkají všichni členové, dokonce i ti, kteří žijí mimo rodné město nebo vesnici. Výhoda zápisu do seznamu UNESCO je fakt, že se stávají památky uznávanými a zachovávají se. Nevýhoda je, že se předvádí spíše turistům a kvůli tomu dochází k jejich změnám, některé části se přizpůsobují.“

„Tradice se ve městě střetává s *Halloweenem* a pravý úmysl uctění předků je ovlivněn globalizací, zatímco na venkově přetrvává. Není na místě pochybovat o hlavním prvku pocházejícím od našich předků, který přežil ovlivnění kolonizací. Přežil do současnosti v podobě směsice tradic a katolického náboženství a teď se slučuje s globalizací a přežije stejně jako síla naší kultury. Výhody UNESCO vidím v šíření kultury. Nevýhodou je fakt, že mnohokrát se ztrácí původní smysl památky, aby mohla být spatřována jako zajímavá atrakce.“

„Doporučuji oslavy na venkově, protože se zde slaví tradičněji. Oslava Día de Muertos je spojení mezi mnou a předky a dědictvím předkolumbovských obyvatel. Připomínáme si podstatu synkretismu, která tvoří Mexiko. Výhodou UNESCO je větší reklama na mezinárodní úrovni. Nevýhodou je nástraha komercializace.“

„Na vesnici jsou více zakořeněné původní tradice, bez míšení s *Halloweenem* nebo jinými podobnými zahraničními oslavami. UNESCO svátky zaštiťuje a šíří, více poutá pozornost. Nevýhodné je, že prezentace může o Mexiku vytvářet stereotypní obrazy.“

„Vesnice je vhodnější, protože se zde žije tradičněji. Ve městě se aktivity spojené s oslavami pojí s těmi, které nepochází od nás. Během Día de Muertos můžeme s našimi předky komunikovat přímo. Organizace UNESCO pomáhá chránit památky před vymizením.“

„Oslava ve městě ztrácí svůj význam, proto doporučuji slavit na venkově. Día de Muertos jsou dny, ve kterých vzpomínáme na zemřelé, ale ne se smutkem, nýbrž s radostí. Výhodou UNESCO je poznání kultur po celém světě a turismus. Turismus se však stává také nevýhodou.“

„Oslavy na venkově umožňují autentickou oslavu tradice našich předků, zatímco ve městě je kontaminovaná cizími svátky. Díky UNESCO se šíří v mezinárodním měřítku. Prezentace umožňuje Mexiko představit v zahraničí tak na 80%.“

„Lepší je slavit na venkově. Obyvatelé venkova jsou opravdovější a respektují tradice. Ve městech je rychlý rytmus života, což brání rodinnému charakteru oslav. Zápis na seznam UNESCO je výhodný kvůli světovému poznání kultury. Nevýhodou může být, že poznávání „na dálku“ nikdy nevede k pochopení podstaty oslav.“

„Doporučuji oslavu na venkově. Osobně svátek беру jako kulturní pozůstatek, který pokud nesdílím z pohledu filozofie, kterou zastupuje, tak si ho alespoň vážím a užiju si to.“

„Mělo by se slavit ve městě i na venkově, protože to je tradice a neměly by existovat rozdíly. Osobně svátek беру jako mexickou památku, během které se schází rodina a vzpomíná na zemřelé předky. UNESCO prezentuje zázraky, jaké společně dokáží vytvořit příroda a člověk. Nevýhodu vidím v tom, že UNESCO není mezi lidmi známá.“

„Vyrůstal jsem v Ciudad de México, které je jedno z nejlidnatějších na světě. Oslava se zde změnila v akci, na které se děti oblékají do kostýmů, aby mohly vyrazit do ulic a žadonit o peníze. Jednou mě rodiče vzali do Mixquiku, malé vesnice nedaleko od Ciudad de Mexico, ve kterém se slaví tak, jak by se mělo. Tím jsem změnil pohled na mou zemi a vlastně i na tyto oslavy. Možná to byli lidé, vůně, barvy, obětní dary, víra, co já vím. Ale fascinovalo mě to.“

„Oslava pro mě představuje radostnou vzpomínku na ty, kteří již odešli z našeho života. Smrt je smutná, ale vzpomínky na ni ne. Během Día de Muertos rozpoznáváme potěšení i starosti ze zemřelých a tak je oslavujeme, aby zůstali živí v našich srdcích. Výhody přinášející

UNESCO podle mě jsou v seznámení se s cizími tradicemi, poskytnutí možnosti k tomu, aby lidé pochopili a akceptovali své rozdíly. Nabízí se prostor pro zdravé soužití a člověk může otevřít svou mysl novým horizontům. Organizace usiluje o zachování kultury národů. Nevýhoda je možnost rozšiřování památek komerčně a ohrožující jsou špatné interpretace, pokud nebudou předávány s dostatečným taktem.“

„Měl jsem možnost slavit Día de Muertos v různých částech Mexika, jak na vesnici, tak ve městě. Myslím si, že největší rozdíl je mezi vesnicemi a malými městy, oproti velkým městům, například Ciudad de México. Šlo o to, že celá komunita, živých i mrtvých, se mezi sebou znali, tím oslava nabyla společenský ráz. Toto se neděje na hřbitovech velkých měst, kde oslava měla především rodinný charakter. Pro mě svátek znamená setkání s předky. Výhodou zápisu na seznam UNESCO je upozornění na památku, tím se jednodušeji zachovávají tradice, protože více lidí ví o jejich existenci. Nevýhodou je nebezpečí komercializace nebo obchodování s oslavou nebo jejím kulturním projevem.“

„Není důležité, kde se slaví, ale fakt, že se udržuje tradice našich předků. Pro mě znamenají tyto dny možnost vzpomínat na rodiče a přátele. Vzpomínka se směsí smutku a radosti. Výhodou UNESCO je propagace kultury a jejich prvků. Nevýhodou je nedostatek prostředků.“

Po srovnání odpovědí lze konstatovat, že stejně jako Mexičané žijící v Mexiku, tak i Mexičané v České republice vidí venkov jako lepší prostředí pro oslavu Día de Muertos. Ve městech je znatelný větší zásah komerce a především se zde projevuje stále populárnější svátek *Halloween*. UNESCO je chápáno jako organizace, která napomáhá k šíření povědomí o kultuře v zahraničí a brání jejich vymizení.

V následujících odstavcích se věnuji způsobům a míře dějinného, současného a možného budoucího ovlivnění Día de Muertos komercí. Vycházím z předpokladu, že všechny veřejně slavené svátky, ať již kladou požadavek na jistou intimitu slavení či ne, jsou v podstatě společenskou manifestací přesvědčení účastníků oslav. Jako takové jsou veřejně slavené svátky velice otevřené novotvarům a podléhají různým formám komerce, která však, zdá se, jde ruku v ruce se zachováváním svátků. Při oslavách Día de Muertos je na druhou stranu třeba zvážit vliv institucionalizace ze strany UNESCO. Klíčové pak je, jakými způsoby se jednotlivé faktory spojovaly, spojují a budou nadále spojovat v utváření podoby Día de Muertos.

2.3 Nejasné postavení Día de Muertos

2.2.1 Chronologie vývoje synkretického svátku

Nejbližší a možná i paradoxně nejpřirozenější vztah mezi lidstvem a smrtí je možné v historii Mezoameriky sledovat v období před příchodem Španělů. Smrt je chápána jako realita spojená s narozením a životem. Pro původní obyvatele Mexika existovala možnost dostat se do lepších míst, než jaká člověk obýval na zemi, jelikož od způsobu smrti se odvíjely další „kroky“ zemřelého. Božstva byla spojována s živly a posvátná místa představovala nejen chrámy, které pro ně lidé vybudovali, ale také přírodní útvary, např. jeskyně či hory. K uctívání božstev byly určeny během kalendářního roku měsíce nebo slavnostní dny významné pro komunitu, ve kterých obyvatelé obětovali danému božstvu květiny, jídlo, ale na počest bohům byly obětovány v hojném počtu i lidské oběti. Lidské oběti byly nejčastěji vybírány z řad otroků a válečných zajatců pocházející z *květinových válek*, ale v některých případech se jednalo o výsadu nejkrásnějších mladých lidí z komunity. Způsob oběti záležel na božstvu, kterému byla osoba nabízena, nejčastěji se jednalo o vytržení srdce, stažení z kůže nebo topení v posvátných jezírcích *cenotes*. Odvážný a klidný přístup oběti ke smrti dokázal u ostatních vzbudit respekt a obdiv. Podobnost s oslavou Día de Muertos je možné spatřovat v devátém měsíci aztéckého kalendáře, tzv. *Tlaxochimaco*, ve kterém se k počtě bohu *Huitzilipochtlimu* zdobila místa odpočinku zemřelých květinami a sladkostmi. Předkolumbovské období je příkladem toho, že smrt a život tvoří nerozpojitelnou dualitu, v níž jedno bez druhého nemůže existovat. Smrt je však přítomná nejen z pohledu respektu, ale také ve fyzické podobě při obětech.

Příchodem Španělů došlo k pokřesťanštění stávajících oslav a obřadů, přičemž nejvýznamnější změnou byl zákaz krvavých obětí a zpopelňování. Lze říct, že v oblasti došlo k jedné z nejvýznamnějších synkrezí, která přetrvala do současnosti. Oslavy spojené se smrtí tedy sestávaly ze samotných pohřbů a z nově ustanovených listopadových svátků, při kterých měli lidé možnost připravit zemřelým dárky, protože se během oslav mají možnost vrátit do míst, ve kterých bydleli nebo ve kterých zanechali zbytek rodiny. Některé zvyky, například příprava pečiva ve tvaru končetin se dochovala ještě ze Španělska, takže u některých prvků oslav, které jsou pro dnešní Mexiko typické, je těžké určit, zda měly svůj původ v Evropě nebo v Mexiku. Jisté však je, že díky podobným prvkům oslav v obou zemích došlo k jednoduššímu vzájemnému porozumění. Postupem času oslavy spojené se zdobením hrobů a bděním u nich přežívaly zejména mezi potomky původních obyvatel. Kreolové a lépe situované sociální vrstvy se od těchto prezentací spíše distancovaly a omezily svou aktivitu

spíše jen na návštěvu hřbitova spojenou s položením květin či věnců na památku zemřelým. Stále však přetrvával význam komunitní, díky němuž se na hřbitovech setkávaly všechny sociální vrstvy a mrtvé oslavovaly alespoň obrazně společně, i když každý odlišným způsobem. Kreolové spolu s katolickou církví se distancovali zejména od bujarých oslav, které se rozcházely s nastolením katolického způsobu slavení, který sestával především z tichého a důstojného průběhu těchto dnů plných modliteb a rozjímání.

2.2.2 Počátky komercializace

Změny v oblasti původního chápání oslav svátku se začaly objevovat ke konci 19. století a především na začátku 20. století, kdy politické změny ve vedení země postupně začaly znovu vyzdvihovat kořeny obyvatel a jejich tradice. Spolu s oslavou se začaly rozšiřovat i stánky, ve kterých měli lidé možnost nakoupit vše potřebné k přípravám nejen hrobů, ale také domácích oltářů. Zvykem bylo obcházet domy a žádat almužnu v podobně finančního příspěvku, za účelem sloužit mši za zemřelé. Lze říci, že do této synkretizované podoby slavení vstoupil první komercializační zásah, který významně ovlivnil průběh těchto dnů tak, jak je známe dnes.

Nejzřetelnější předchůdce humorného lidového umění v dnešním Día de Muertos pochází z druhé poloviny 19. století. V této době se ve značných nákladech začaly vyskytovat tiskoviny zvané calaveras (lebky). Ty byly [...] následkem rozvoje svobodného tisku, který v Mexiku nastal po osamostatnění od Španělska v roce 1821. [...] První ilustrované noviny, které začaly v Mexiku vycházet v lednu 1874, se jmenovaly El Calavera. Specializovaly se na satirické kresby, verše a eseje, trefující se do vůdčích osobností národa. [...]

Nedlouho nato najal žurnalista Antonio Vanegas Arroyo ilustrátora José Guadalupe Posadu (1852-1913), aby ilustroval tematické balady, které prodával na ulicích, trzích, poutích a veřejných shromážděních. Ke sklonku devatenáctého a na začátku dvacátého století vytvářel Posada velmi silné obrazy u příležitosti každoročního Dne mrtvých. Tyto „výrazné obžvlé kostry a lebky s vyceněnými zuby tančily, jezdily na kolech, hrály na kytary, věnovaly se svým řemeslům, pily a nosily převleky“ (Childs and Altman, 1982:54) [...] Asi nejslavnějším Posadovým výtvozem je catrina, světačka ztvárněná jako bezmasá kostra s luxusním, širokým kloboukem, zdobeným velkými vlnitými péry a dalšími dekoracemi.

Posadův vliv na mexické umění a kulturu je nezměrný.

[...]

Ve 30. letech 20. století se již Posada se svými calaveras stal symbolem Mexika. Ikonoklastické calaveras souzněly s tehdejší mexickou revoluční ideologií, ovšem mezinárodní umělecká komunita již prohlásila tyto satirické lebky a kostry za velmi vysoké umění. Podle analýzy Lizy Bakewell uspokojila Posadova tvorba potřeby „kulturního nacionalismu“, který začal za Mexické revoluce a pokračuje dodnes. (Brandes, 1998: 202)

Prvním umělcem, který *catrinu* vyobrazil jinde než v satirické kresbě, byl Diego Rivera. *Catrina* se objevila na nástěnné malbě v díle *Sueño de una tarde dominical en la Alameda Central* (Nedělní odpoledne v Alameda Central, 1947) (Spurný 1973: 21) Ve městě Aguascalientes se každoročně koná Festival Calaveras na počest jejímu tvůrci.

Lebka se ve spojení se svátkem Día de Muertos objevovala běžně, ale největší rozmach popularizace nastala právě na základě Posadových grafik. Zde je vidět, jak komercializace dokáže vytvořit prvek, který nemá mnoho společného s původním smyslem svátku. Lebka je v kontextu nativních tradic spíše symbolem výsměchu smrti než oslavy mrtvých, ovšem dnes bývá využívána jako jeden z nejtýpčtějších symbolů v turistických prezentacích či blozích cestovatelů a často je vyvedena v Posadově stylu, tedy usměvavá, oblečená a v běžných životních situacích.

Do synkreze dvou náboženství se tak na přelomu 19. a 20. století vkládá prvek svobodného projevu tisku s politickým nádechem, jenž vytváří novou image svátků, která se v porovnání za relativně krátký čas stala jejich nejviditelnější a nejpopulárnější součástí. K rychlému nastolení této změny přispěl i fakt, že Posadovy grafiky a jejich styl byly velmi blízké společnosti, která byla zasažena mexickou revolucí proti diktatuře Porfiria Díaze. Lze říci, že lebka jako dávný symbol smrti ve spojení se současným oblečením dopomohla k opětovnému sjednocení rozdělené společnosti, což vzbuzovalo větší zájem o původní oslavy i v řadách bohatých kreolů. Do synkretizované podoby oslav s prakticky ustálenými dvěma formami veřejného projevu náboženského přesvědčení (původních obyvatel a křesťanské tradice) tak silně vstoupil třetí směr, nikterak nesouvisející s náboženstvím, který poskytuje prostor pro prezentaci národní identity z pohledu lidských práv a svobody projevu. Posada tohoto národně-obrodného statutu svých děl dosáhl způsobem, kterým *catrina* v jeho grafikách paroduje původní obyvatele vystupující ze svých zvyků a snažící se napodobovat Kreolce.

Postava kostry v ženských šatech se v současnosti prezentuje jako hlavní symbol Día de Muertos v propagačních materiálech cestovních agentur. Na internetu lze nalézt bezpočet návodů k tomu, jak si na obličej a krk co nejvěrohodněji vykreslit masku lebky, zdobenou květinami nebo ornamenty. Ženské šaty bývají někdy nahrazovány hábity a celkový vzhled podtrhují afrikány, které se s oblibou přidávají do vlasů v podobě samostatných květů nebo čelenek, a neodmyslitelný klobouk. Ztvárnění *catrinas* se dostalo na úroveň uměleckých prezentací, kdy se každoročně předvádí např. na již zmíněném festivalu v Aguascalientes. S blížícím se obdobím oslav Día de Muertos se *catrinas* objevují také na tematických módních přehlídkách, na kterých vizážisté modelky právě ke *catrinas* připodobňují.

Zdá se, že *catrinas*, hlavní promotérky dnešní podoby svátku, nemají s původní podobou, společensky založeno na náboženských přesvědčeních obyvatel, ideově *de facto* nic společného. Jsou následkem politické instrumentalizace symbolů známých v předkolumbovském období. Lze však říci, že toto pojetí obyvatelům vyhovovalo, protože každý měl možnost najít v oslavě sobě blízké prvky, čímž popularita oslav stoupala, díky komercializaci svátku nevyhnutelně nadále stoupá a dostává se do povědomí i za hranicemi Mexika. O některých nehmotných mexických památkách zmíněných již v první kapitole, například v případě mexické kuchyně nebo mariachi, lze konstatovat, že tyto již mexické hranice překročily dávno před zapsáním na seznam UNESCO a jsou ve světě známé, i když ne ve zcela žádoucí podobě. Día de Muertos patří mezi několik památek, které si člověk může zažít na vlastní kůži a pokusit se je tak alespoň částečně pochopit. Na rozdíl od Día de Muertos toto štěstí nemá např. rituál *Voladores*, který se sice může díky UNESCO dostat do povědomí turistů a za hranice státu, ale při bližším srovnání těchto dvou nehmotných památek je jasné, že rituál *Voladores* bude vždy spíše podívanou, do které se málo který turista bude kdy moci zapojit tím, že by sám vystoupal na sloup do výšky 20 metrů, aby se spustil hlavou dolů do rotace na laně. Proto Día de Muertos má také praktické předpoklady k tomu, aby se do světa rozšířil, a lze předpokládat, že se tak určitým způsobem stane.

2.2.3 Halloween jako schéma globalizace svátku

Svátek, který je ve své podstatě velmi podobný Día de Muertos a komercializací si již prošel, je svátek *Halloween*. Mezi Día de Muertos a *Halloweenem* je možné nalézt početné styčné plochy a na *Halloweenu* je možné částečně ilustrativně vysledovat možný budoucí vývoj oslav Día de Muertos právě ve spojení s komercializací.

Z pohledu této diskuse lze za hlavní styčné plochy považovat pohanský původ svátků, jejich následné ovlivnění stejným křesťanským svátkem a částečně i následným rozšiřováním se za hranice země původu.

Název *Halloween* pochází z anglického spojení *All Hallows Eve* (předvečer svátku Všech svatých), ale integruje v sobě i výslovnost původního předkřesťanského irského svátku *Samhain* (sa:wi:n). (Santino, 1982) Tento svátek má původ u Keltů, slavil se 31. října a byl spojován nejen se sklizní, ale především s příchodem nového roku. Podle Iglesias y Cabrery nejznámější místo pro oslavu původního pohanského svátku byl ostrov Mann, rozkládající se uprostřed Irského moře.

Santino uvádí, že keltská druidská božstva, která byla uctívána v době původních keltských svátků, se po kristianizaci a zavedení svátku Všech svatých snížila na úroveň obyčejných víl a skřítků. Došlo k tomu především díky papeži Řehoři Velikému, který místo plenění původního náboženství nařídil zasvětit původní posvátná místa a období Kristu, čímž došlo k tomu, že si původní obyvatelé udrželi své zvyky, aniž by byli v rozporu s církví, a postupem času plynule přešli ke křesťanství. Víly a skřítky, kteří byli pozůstatky původního božstva, se v den oslav *Halloweenu* vraceli spolu s mrtvými na zem, aby zde mohli strašit. Mrtví, kteří se na zem vraceli, se dělili na ty, kteří mají dobré a špatné úmysly. Jako ochranu proti těm se špatnými úmysly si lidé začali vyrábět masky, aby je zlé duše v davu nenašly. (Santino 1982) Během noci z 31. října na 1. listopadu se na zemi objevovali víly a duchové, aby strašili ostrovany. Za svítání 1. listopadu obyvatelé tančili a zpívali. Tuto noc bylo možné věštit, jaký bude následující rok. V průběhu oslav se mezi živé vracely duše zemřelých, aby si ve svých domovech odpočinuly, ohřály se u ohně a posílily se jídlem, které pro ně bylo nachystáno. (Iglesias y Cabrera 2008: 40) Během oslav se na zem vraceli nejen duchové s dobrým, ale také se zlým úmyslem, které obyvatelé ostrova mátlí maskami, které si během noci nasazovali.

Kristianizovaná verze oslav, která se pojí s katolickým svátkem Všech svatých, se díky emigraci obyvatel rozšířila hlavně do USA a Kanady. V současnosti je oslava *Halloweenu* spojená s prvky legendy o opilci zvaném „*Stingy Jack*“ (Jack of the Lantern či Jack O’Lantern), který byl chytřejší než Dábel a vyhnul se peklu. Pro svůj špatný život se ale nemohl dostat do nebe, a proto bloudil světem se svítilnou, kterou si vyrobil z tykve a rozžhaveného uhlí, které dostal od Dábla. Symbol *Halloweenu*, dýňové svítilny tedy vznikly na základě tohoto příběhu, přičemž původně byly v Irsku k tomuto účelu používány tuřiny a brambory. Tato legenda je i v současnosti rozšířena především ústně či na blozích, které se

věnují prezentaci dnešní formy *Halloweenu*. Podle tradice měla rodinu, která si dýňovou svítilnu vystaví před dům, ochraňovat právě před bludnými dušemi či zlomyslnými skřítky a vílami, v pozdějším americkém podání před Jackem O'Lanternem. (A&E Television Network, 2013) Zvyk nošení masek se do značné míry propojil s pověstmi o skřítcích, vílách a bludných duších, a tak v dnešní době během večera děti ve strašidelných maskách obcházejí domy a koledují. (A&E Television Network, 2013)

Dýně jako symbol *Halloweenu* se rozšířila podobným způsobem jako symbol lebky nebo catriny v případě Día de Muertos bez přímé návaznosti na původní svátek. Na tomto případě zle vidět, že se svátek dostává do světa díky zpopularizované složce nebo symbolu, který jej předejde. Symbol je šířen obchodními řetězci v období oslav prostřednictvím reklam, či motivů na oblečení. Globalizovaná komercializovaná forma *Halloweenu* strhává do podobně komercializovaného povědomí také Día de Muertos, který bývá na propagačních stránkách již nyní označován například jako „*Halloween Latinské Ameriky*“ či „*Mexický Halloween*“. Día de Muertos se postupně díky *Halloweenu* dostává do povědomí. Protože mají podobný základ, je také možné, že pro obchodníky bude oslava Día de Muertos komerčně využitelná podobným způsobem, kvůli čemuž v budoucnu může dojít ke komerčnímu sloučení obou svátků.

Pro svou relativní novotu a komplikovanější estetiku by Día de Muertos mohl sloužit ke vzniku produktů marketingově zacílených na náročnější zákazníky. Není přitom možno pochybovat o tom, že by nadnárodní společnosti váhaly kroky ve směru ke komercializaci Día de Muertos podniknout. Jak upozorňuje organizace Union Solidarity International, největší světový supermarketový řetězec Walmart nezastavuje své snahy z jara tohoto roku o výstavbu v blízkém okolí Teotihuacánu, bez ohledu na fakt, že se jedná o historicky bohatou a archeologicky neprozkoumanou oblast. Walmart přitom v USA nechvalně proslul bezohledností k podobným archeologickým nálezům na svých stavbách. (USI 2013) Také Zpráva o implementaci z roku 2012 v sekci zhodnocení rizik pro nemotné dědictví již zmiňuje počátky procesu narušení svátku komercializací: „*Co se týče různých hmotných prvků spojených s tímto svátkem, zejména těch, jejichž součástí je proces tradiční ruční výroby, bylo zaznamenáno oslabení poté, co se objevila jejich masová výroba.*“ (UNESCO 2012:21)

2.2.4 Současná podoba

Oslavy Día de Muertos již v této kapitole jsou detailně popsány, (od str. ....), pro chronologický přehled je však třeba dodat to, že dnešní podoba oslav se nese, stejně jako v historii, především v soudržném komunitním duchu a je možné se s ní setkat zejména na venkově. Oslava ve městech je spíše záležitostí jednotlivců nebo menších skupin. Obchody již v předstihu nabízí Pan de muertos, pečivo v podobě končetin, a cukrové, či čokoládové lebký. Pro děti jsou připraveny hračky s podobnou tematikou a turisté si mohou z Mexika odvézt postavičky *catrinas*. Přípravy na sváteční dny začínají v předstihu několika dnů nebo týdnů. Nejčastěji se připravuje výzdoba a stavějí se oltáře, které jsou v domech umístěny na čestném místě nejčastěji od 31. října do 2. listopadu a pokládají se na ně dary pro zemřelé spolu s věcmi, které je za života vystihovaly. Mezi dary jsou především ovoce, pokrmy, květiny a svíce. Na zemi se podle data oslav vystřídají duše zemřelých různých skupin, které se na zem vrací v tomto „pořadí“: 28. října nepokřtěné děti, 31. října duše dospělých, kteří zahynuli tragicky a 1. listopadu duše zemřelých dětí. Hlavním dnem pro oslavy Día de Muertos je den 2. listopadu, který je chápán jako den, ve který se na zem vrací duše většiny zemřelých, aby se setkaly s živými, potěšili se pohledem na výzdobu pro ně přichystanou a načerpali sílu z vůně pokrmů. Tento den rodina tráví na hřbitově, kde za zvuku kapely vzpomíná na zemřelé a u toho se začínají konzumovat připravená sváteční jídla. Tato část bývá jednou z nejatraktivnějších pro turisty a v mnohých vyvolává rozporuplné pocity. Zejména ve městech se v těchto dnech promenují masky, které představují smrtku, zejména postavu catrina, což je pravděpodobně nejoblíbenější část oslav pro mladou generaci. V tradičnějších oblastech zejména mezi dětmi se zachoval zvyk koledovat v sousedství o pohoštění či sladkosti.

2.2.5 Potenciální rizika

Budoucí rizika pro oslavu Día de Muertos lze vidět především v již zmíněné komercializaci. V této oblasti je možné vysledovat vliv komercializace na svátku *Halloween*, který v tomto ohledu pokročil mnohem dále než Día de Muertos a díky tomu je možné předvídat, kterým situacím bude v budoucnu UNESCO muset čelit při snaze o zachování tradičního způsobu oslav. Bylo by jistě v zájmu lepší implementace ochrany UNESCO vypracovat detailní studii, která by tyto hrozby pojmenovala. Na jejím základě by bylo možné se připravit na příchozí kroky komercializace a globalizace a lépe dosahovat cílů, které byly v oblasti ochrany této nehmotné památky vytyčeny. Vzniká paradoxní situace, ve které se instituce, která má chránit dědictví minulosti, stane institucí, která by měla předvídat

budoucnost současných forem svátku, který chrání, a *de facto* chránit i jeho budoucnost. Tento postup by organizaci UNESCO zajistě velmi pomohl, ačkoliv by byl samozřejmě velikou výzvou nejen pro historiky, ale také pro komunitu a vlastní organizace zabývající se přípravami podkladů pro nemotné památky. Je třeba počítat také s tím, že Día de Muertos je na seznamu UNESCO zapsán teprve pátým rokem, je tedy zřejmé, že s postupem času bude popularita svátku narůstat, a tak se stále intenzivněji vypořádávat s vlivem komerce, turismu a globalizace a nejasné interpretace.

Na seznamu nemotného dědictví UNESCO je podle jeho kritérií možné nalézt památky z oblastí ústních tradic, divadla, společenských zvyků, tradic a rituálů, znalostí spojených s přírodou a vesmírem a také tradičních řemesel. Oslavy Día de Muertos nejspíše spadají do dvou až tří oblastí. Památkami patřícími do skupiny ústní tradice jsou například přísloví, legendy a mýty, zpěvy a modlitby. Hrají velkou roli v udržování kultury, přičemž k předávání ústní tradice bývají v některých kulturách určení profesionální vypravěči a umělci. Památky ústního dědictví se předávají z generace na generaci a v dnešní době jsou důležitým prvkem v předávání tradic mladé generaci a to nejen ústně, ale také přes nová média, která k šíření ústních tradic napomáhají. (UNESCO 2003) Oslavy Día de Muertos ústní tradici představuje z pohledu legend o návratu mrtvých na zemi.

Způsob přípravy tradičních pokrmů a zdobení oltářů jsou spíše spojeny s oblastí společenských událostí, obřadů a slavností, které jsou významné v procesu utváření kulturní identity sociální skupiny. Rituální slavnosti bývají nejčastěji spojovány právě se zemědělským kalendářem a fázemi života, které bývají úzce spojovány s pohledem na svět dané komunity. Díky těmto zvykům může okolí lépe pochopit odlišný pohled na vnímání světa. Komunita díky udržování slavností poznává svou historii. Obřady bývají nejčastěji spojovány se začátkem nebo koncem života, se začátkem či koncem kalendářního nebo zemědělského roku, či s gastronomií nebo oblečením. (UNESCO 2003) Tato oblast je velmi ovlivněná migrací a komercializací, jelikož obřady a tradiční oblečení si s sebou lidé přinášeli jako jeden ze základních pilířů kultury při hledání nového bydliště například kvůli nezaměstnanosti. Díky přenosu do jiných míst poté dochází k adaptaci na nové prostředí a díky globalizaci a komercializaci poté vzniká hybridní forma oslav či tradic. Oslava Día de Muertos je v této oblasti zastoupena více než v předchozí ústní tradici. Zdobení oltářů a hrobů, vyrábění pokrmů a obětních darů je hlavním prvkem viditelným při současné oslavě, objevujícím se také nejčastěji na propagačních materiálech. Všeobecně si komunity postupně uvědomují, že důležitou roli v přežívání tradice hrají právě turisté, jejichž příjezd a výdaje

spojené se službami v oblasti podporují ekonomiku společnosti, díky čemuž si mnohé komunity mohou dovolit často nákladné kostýmy a masky, které by si bez přílivu peněz z terciárního sektoru dovolit nemohly.

Mohlo by se zdát, že s oslavou svátku Día de Muertos se pojí také oblast tradičních řemesel z pohledu výroby předmětů sloužících jako doplňky nebo rekvizity potřebné k rituálům. Nicméně všudypřítomné suvenýry a hračky s motivy lebek, kostlivců a rakví nejsou nijak spojené s původní oslavou, nýbrž značí jedny z prvních následků komercializace.

Ve Zprávě o implementaci mexických nehmotných památek zapsaných na Reprezentativním seznamu UNESCO je možné se setkat s předpokladem nutnosti zahrnovat do inventarizace památek novodobé zásahy a globalizaci - například fakt, že při definování tradiční podoby nehmotné památky je třeba vzít v potaz nové výrazy, které obohacují tradici a jsou důkazem vitality dědictví národa či komunity. Změna v tradici je tedy podle Zprávy o implementaci možná, pokud se komunita shodne na tom, že inovace a nové prvky jsou vhodné k posílení a udržení tradice. Mnohdy prý také dochází k situaci, ve které inovace ze strany mladé generace napomáhají k popularizaci nebo oživení tradice. (UNESCO 2012: 10-12)

Oslavy historicky i v současnosti spojují protichůdné skutečnosti života a smrti a poukazují na fakt, že je nelze od sebe oddělovat. I současná komercializace a turismus se v dnešních podmínkách spojují s intimní obsahovou rovinou svátku, která by však bez udržování svátku a zvyků jeho propagací mohla ztratit svou nosnou formu. Doposud se zdá, že Mexičané dokážou Día de Muertos stále upřímně prožívat i pod drobnohledem turistů. Krása intimního prožívání svátku láká a rostoucí poptávka v dnes již velice otevřené společnosti by na druhou stranu mohla postupem času veřejné projevy intimního prožívání neutralizovat. Snoubení profánního a intimního prožívání svátku je však v Mexiku také dlouhodobě zakotveno. Jak popisuje Zdeněk Šmíd ve své cestopisné knize *Jak se mají Mayové*, při hostině na hřbitově mezi připíjejícími si vesničany zahlédl manželský pár, v zármutku vzpomínající na své nedávno zesnulé dítě: „*Kousek od nás tahali smutný muž se smutnou ženou nákladní autíčko po dětském hrobě a ze všech sil se usmívali.*“ (Šmíd 2004: 61)

2.2.6 Vliv nehmotného dědictví na turistiku v Mexiku

Propagace Día de Muertos na oficiálně podporované úrovni se děje v různých oblastech, například dochází k podpoře domorodých umělců nebo šíření původních jazyků. Programy se zaměřují na stmelování komunity. Jedním z prezentovaných programů za podpory UNESCO je *Encuentro de rituales, Procesión de Espíritus* (Setkání rituálů, Procesí duchů). Akce je pořádána pod záštitou Národní rady pro kulturu a umění (CONACULTA). Cílem je představit veřejnosti různé způsoby oslav Día de Muertos, které se mírně liší podle regionu. Aby mohl být projekt uskutečněn, setkávají se představitelé jedenácti států, které jsou nejrepresentativnějšími zástupci oslav Día de Muertos. Každá komunita má za úkol představit vlastní způsob oslav, ve kterém se často představují i domorodé jazyky. Na přelomu října a listopadu, ve dny oslav Día de Muertos, si tak turisté a obyvatelé Mexika mohou udělat představu o různorodosti svátku, který na jednu stranu představuje již zmíněnou pestrost, ale na druhou stranu zásadním způsobem stmeluje národní kulturní povědomí. Například v roce 2008 se program odehrával na různých místech, např. v Guanajuatu a San Luis Potosí a pokračoval ve svém programu až k hlavní části celé akce, která probíhala v Národním muzeu lidových kultur v hlavním městě Mexika. Během akce je možné spatřit oltáře, hudební představení, vyslechnout legendy a ochutnat regionální speciality. (Rituales y Procesión 2008).

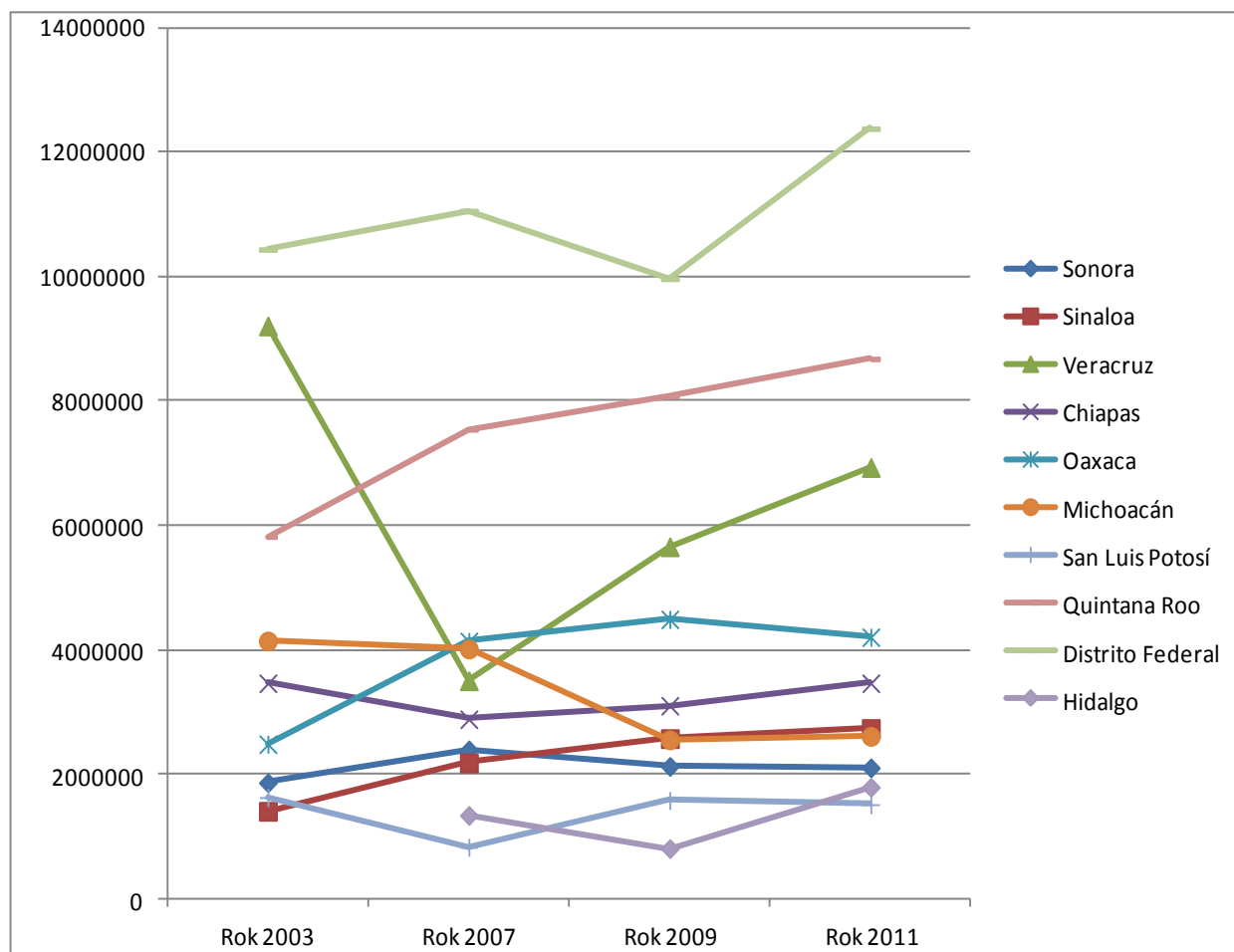
Podle následující tabulky, která je následně převedená do grafu, lze ilustrativně vysledovat vzestup a pokles přílivu turistů do vybraných oblastí. Státy prezentované v tabulce a grafu jsou vybrané podle účasti na akci Setkání rituálů a Procesí duchů, jelikož se jedná o území s nejsilnější tradicí těchto oslav. Údaje byly poskytnuty Národním statistickým a geografickým institutem v Mexiku (INEGI). Navzdory velkému množství zkoumaných a porovnávaných oblastí v sektoru turismu není možné mezi průzkumy INEGI nalézt konkrétnější ukazatele pro zmapování návštěvnosti jen při Día de Muertos. V tabulce je proto prezentován počet turistů, kteří se při pobytu v oblasti v daném období ubytovali.

Souhrnný počet turistů v jednotlivých státech, kteří se ubytovali v místě pobytu.

	Rok	2003	2007	2009	2011
Stát					
SONORA		1 867 617	2 396 691	2 130 303	2 108 227
SINALOA		1 409 634	2 186 291	2 577 529	2 739 788
HIDALGO		Není k dispozici	1 343 245	810 423	1 795 890
VERACRUZ		9 210 143	3 507 561	5 661 162	6 935 000
CHIAPAS		3 466 521	2 888 250	3 106 162	3 466 521
OAXACA		2 487 084	4 139 641	4 493 982	4 207 420
MICHOACÁN		4 146 298	4 017 200	2 558 418	2 614 067
SAN LUIS POTOSÍ		1 631 194	831 744	1 583 275	1 516 728
QUINTANA ROO		5 824 209	7 546 720	8 080 899	8 679 586
DISTRITO FEDERAL		10 438 037	11 057 203	9 966 507	12 380 036

Tabulka 1. Souhrnný počet turistů v jednotlivých státech, kteří se ubytovali v místě pobytu.

Zdroj dat: Roční statistiky INEGI

Graf 1. Souhrnný počet turistů v jednotlivých státech, kteří se ubytovali v místě pobytu.

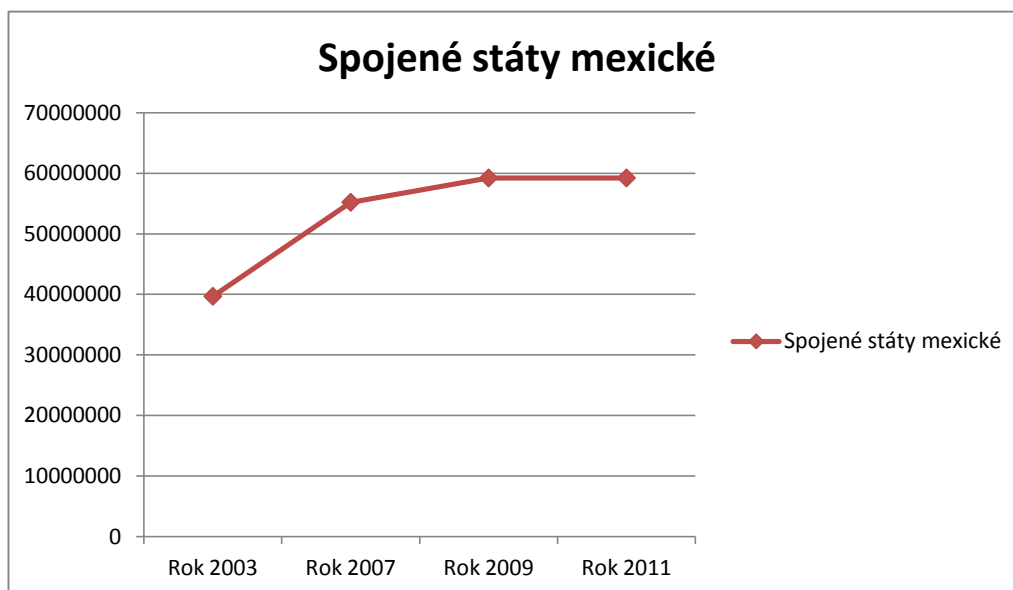
Zdroj dat: Roční statistiky INEGI

Pro srovnání situace v jednotlivých státech je v následující části prezentován počet turistů, kteří byli zaregistrováni v období 1995 – 2011 podle údajů INEGI v celém Mexiku.

Rok	2003	2007	2009	2011
Mexiko	39 684 000	55 211 000	55 131 000	59 237 000

Tabulka 2. Roční příliv turistů do Mexika.

Zdroj dat: Statistika INEGI 1995-2011

Graf 2. Meziroční příliv turistů do Mexika.

Zdroj dat: Statistika INEGI 1995-2011

Při porovnání všech uvedených dat je zřejmé, že do počtu přílivu turistů se promítl celosvětový ekonomický růst, který byl zřejmý od roku 2001 do roku 2008. Nejen v celém Mexiku, ale také u většiny vybraných států je možné pozorovat mírný vzestup. Výjimkou jsou státy Veracruz, Chiapas a San Luis Potosí, kde je zaznamenán výrazný sestup počtu turistů. Vysvětlení je možné větší propagací okolních států, které část turistů přitáhly na své oslavy. Opakem je stát Oaxaca, ve kterém počet turistů za stejné období, tedy od 2003 do 2007, vzrostl téměř o 34%. Po zápisu nehmotné památky Día de Muertos na seznam UNESCO v roce 2005 došlo ve většině států k vzestupu přílivu turistů. Nejviditelnější vzestup se objevil ve státě Veracruz a Michoacán, opačný vývoj měl stát San Luis Potosí, kde došlo k rapidnímu úbytku turistů.

Vliv na následný příliv turistů do oblastí měla nejen celosvětová ekonomická krize, která vypukla v roce 2008, ale především války mezi drogovými kartely. V roce 2006 vyhlásil tehdejší mexický prezident Felipe Calderón drogovým kartelům válku. V tomto období lze zaznamenat viditelný úbytek turistů především ve státě Michoacán v období od roku 2007 do 2009. V roce 2009 byla v tomto státě zaznamenána čilá aktivita kartelu La Familia Michoacana, který do této oblasti spadá. Útoky, vraždy a únosy ve spojení s doporučeními ministerstev zahraničí necestovat do této oblasti zajistě turismus velmi

negativně ovlivnily. Kvůli početným silným faktorům ekonomické a bezpečnostní povahy nelze z dat s jistotou vyčíst, zda zápis na seznam UNESCO oblastem přispěl. Lze však říct, že větší kulturní informovanost díky organizaci UNESCO v kombinaci s bezpečnostními opatřeními ze strany Mexika a opatrností ze strany turistů povede k zachování tradic pro budoucí generace i s přispěním finanční pomoci z turismu.

2.2.7 Počátky mezinárodního svátku: Oslava Día de Muertos v České republice

V Praze se zájemci o propagaci mexické kultury mohli v posledních letech setkávat se dvěma akcemi. Od listopadu 2011 do března 2013 proběhla na dvou místech České republiky v Náprstkově muzeu v Praze a v Muzeu české loutky a cirkusu v Prachaticích výstava *Veselí kostlivci. Jak se slaví v Mexiku?* Expozice doplněná o doprovodný program a workshopy pro děti představila obyvatelům České republiky odlišné pojetí oslav Dušiček v Mexiku. Výstava se zaměřovala nejen na Día de Muertos, ale také na obřady a svátky konající se v podzimním a zimním období, například oslavy Vánoc, Tří Králů a Masopustu s karnevaly s karnevaly. Výstava měla mimo jiné za cíl porovnat mexický a český způsob slavení svátku a představit návštěvníkům společné znaky oslav se vzdálenou zemí. Zájemci měli možnost vyslechnout si přednášku o českém masopustu a mexickém karnevalu, nebo si vyrobit ve výtvarných dílnách výrobky spojené s tématem výstavy. (Náprstkovo muzeum 2011) Návštěvník výstavy se při bližším zaměření na Día de Muertos mohl setkat jak s tradičním domácím oltářem, tak s ilustrací ozdobeného hrobu. Českého návštěvníka však pravděpodobně nejvíce zaujaly pestrobarevné vitríny plné figurek představujících *catriny* nebo kostry v každodenním životě. Nechyběly ani ukázky tradičního pečiva a cukrových lebek.

Propagaci Día de Muertos se v České republice dále věnuje Mexické velvyslanectví ve spolupráci s neziskovou organizací Motus, o.s., která je tvořena mladými umělci. Každoročně se ve spolupráci s divadlem Alfréd ve dvoře a sdružením Loutky bez hranic za přispění MČ Praha 7 věnují propagaci svátku Día de Muertos v Praze v parku Stromovka. (Praha 7, 2013) Program letošního osmého ročníku začal v odpoledních hodinách a trval až do setmění, respektive do večerních hodin. Během odpoledne se herci a hosté věnují zejména dětem, kterým se snaží mexický způsob oslav svátku přiblížit. Jedná se o happening spojený s expozicí výtvarných děl a užitého umění. Návštěvníci akce mají možnost v prostředí vyzdobeném v duchu mexických oslav zúčastnit se různých aktivit. Jsou zde připraveny stánky s materiálem na výrobu lampiónů, cukrových lebek nebo mexických

ozdob. Děti si mohou nechat pomalovat obličej symboly pro oslavy typickými, tedy lebkami. Na břehu jezírka je instalovaný domácí oltář, na kterém nechybí základní prvky obětních darů spolu s fotografiemi zemřelých, vystřihovanými barevnými vlaječkami, květinami a svíčkami. Oltář je pro střídající se návštěvníky akce během odpoledne několikrát doprovázen komentářem, který představuje jeho významnou roli při oslavách Día de Muertos. Zpestření představují loutková představení nebo hudební vystoupení mariachi. Pro zájemce je připraveno mexické občerstvení. (Alfred ve dvoře 2013) Podzimní sychravé prostředí parku ve spojení s mexickými veselými instalacemi vytváří zvláštní atmosféru, která vzbuzuje zájem návštěvníků, kteří se na místo oslav každoročně vracejí.

Závěr

První kapitola se věnuje především prezentaci orgánů, které byly pro Mexiko ustanoveny, aby nemateriální dědictví UNESCO podporovaly. Organizace dohromady vytváří již od roku 2010 Národní komisi nemateriálního kulturního dědictví. Jedná se o Národní radu pro kulturu a umění (CONACULTA), Národní institut antropologie a historie (INAH), Národní institut múzických umění (INBA), Generální ředitelství pro lidové kultury (DGCP), Národní komisi pro rozvoj domorodých kultur (CDI) a Národní institut domorodých jazyků (INALI). Organizace působí na různých polích zájmu a pořádají aktivity, workshopy, přednášky či vedou distribuci metodických vzdělávacích materiálů do školních zařízení. Následuje prezentace mexických nematných památek, které jsem podle jejich charakteristiky rozdělila na Mexické nematné památky lokálního významu a Mexické nematné památky mezinárodního významu. Lze říci, že v případě obou skupin dochází ke komercializaci a přizpůsobování průběhu oslav či tradic k zjednodušené turistické atrakci. V této kapitole jsou úmyslně vynechány oslavy Día de Muertos, kterým jsou věnovány další části práce.

Z porovnání památek v první kapitole vyplývá, že některé nemateriální památky mají větší tendenci k šíření. Jsou to vesměs ty, na nichž se každý může podílet, čímž si získávají širší oblibu a snáze se šíří. Naproti tomu nemateriální památky, které tuto možnost neposkytují, zaujímají jen svým průběhem, který se vesměs omezuje na danou oblast a velmi specifický svátek či rituál. Všeobecně lze říci, že se nejlépe šíří památky, které svou tradici váží s běžnými fenomény lidského života, jakými jsou zpěv (Mariachi), potrava (mexická kuchyně), či smrt (Den zemřelých).

Památky, které jsou již dostatečně známé na světové úrovni, bývají zpravidla velmi ovlivněny globalizací. Jedná se především o mexickou kuchyni, která na jednu stranu dodává Mexičanům pocit národní hrdosti, ale na druhou stranu čelí realitě, která mexickou kuchyni přetváří v hybridních bistrech nebo řetězcích s rychlým občerstvením do podob, které s ní mají málo společného.

Propagace nemateriálních památek napomáhá k zviditelnění hmotných památek, které se nacházejí v blízkém okolí.

Za nešťastný krok považuji ustanovení zvláštní památky *Xtaxkgakget Makgkaxtlawana: Centrum domorodého umění a jeho přínosu pro zachování nematného kulturního dědictví kmene Totonaků, oblast Veraruzu, Mexiko*. Domnívám se, že umělé prezentace kultury a předávání umu předků ve specializovaných centrech nemá s přežíváním

opravdové tradice nic společného. Její udržování v takových podmínkách vyznívá spíše jako skanzen pro pobavení turistů a centrum volného času pro potomky kmene Totonaca.

Prezentace se zvýšenou propagací jak na národní, tak na mezinárodní úrovni vyplňuje prostor v oblasti turismu, který se věnuje zážitkovým cestám. Cestovní kanceláře budou jistě reagovat na poptávku po jiné, než pouze relaxační dovolené „slunce a pláž“, které jsou pro oblast Latinské Ameriky nabízeny. Šíření povědomí mezi obyvateli Mexika o původním místě vzniku tradic také může vést k většímu sjednocení komunit a obyvatel, k podpoře pocitu národní sounáležitosti.

Druhá kapitola práce v několika podkapitolách představuje chronologický vývoj svátku Día de Muertos. Nejprve jsem se zaměřila na přístup ke smrti z pohledu původního obyvatelstva před příchodem Španělů a pokoušela se hledat rysy oslav Día de Muertos v tomto období. Blízká souvislost mezi smrtí a životem je prezentována původními obyvateli během celého roku, který je symbolicky spojen s koloběhem života. Důležitým faktem je dělení obyvatel do podsvětí ne podle způsobu života, ale podle způsobu smrti, která může působit jako hlavní idea života. Důležitou roli hrály v tomto období rituály a lidské oběti, které byly obětovány na počest božstev především při slavnostech nebo svátcích. Smrt byla chápána jako přirozená realita, kterou člověk mohl vyjadřovat vděčnost božstvům. Co se týče prvků společných pro oslavu Día de Muertos, lze říci, že nejvíce se dnešní podoba blížila oslava v měsíci *Tlaxochimaco*, dnešním srpnu. Po příchodu Španělů došlo k represí indiánských tradic a katolizaci. Objevovaly se synkretické podoby oslav. Pro oslavu Día de Muertos přechod z předkolumbovské podoby do podoby katolizované znamenal především změnu období pro oslavy, zjednodušeně řečeno ustanovení pouze dvou dnů, ve kterých bylo možné se s mrtvými „setkat“. Rovněž významným poznatkem je, že několik prvků památky Día de Muertos je známých ještě ze Španělska v období před zaoceánskými objevy, což může vést k závěru, že tyto kulturní podobnosti mohly zapříčinit rychlejší a nenásilnější vzájemnou adaptaci Španělů a Mexičanů na „zvláštní“ přístup k oslavám. Dnešní podobu listopadových svátků ovlivnily již zmíněné politické a sociální změny a soudržnost obyvatel v komunitách v období složitých situací národa. Nejdříve odmítavý přístup kreolů k prvkům oslav, které pocházely od původních obyvatel, se především na konci 19. století začal vytrácet vlivem politiky Benita Juáreze. Oslavy z přelomu 19. a 20. století se již velmi podobají současným, kdy se připravují pro vracející se mrtvé obětní dary, které se umísťují na domácí oltáře. Rodina či komunita se poté schází na hřbitovech, kde tráví společné chvíle se zemřelými. Na začátku 20. století vytvořil umělec José Guadalupe Posada postavu catriny, která se stala

hlavním propagačním elementem oslav. Mezi lidmi se rychle ujala a v současnosti kostra v ženských šatech láká na listopadové sváteční dny nejen turisty na propagačních materiálech k oslavě Día de Muertos s velkým předstihem.

Oslavy začínají na mnoha místech již 28. října, ale vrcholí na celém území 2. listopadu. Tradiční oslavy je možné nalézt na venkově, kde jsou tradice více zakotveny. Ve městech jsou oslavy brány spíše jako možnost pobavit se, bez důrazu na původní myšlenku oslav.

Svátek Día de Muertos se hlavně ve městech začíná propojovat s oslavou keltského pohanského svátku *Halloween*, který, jak ukazují, je ve své podstatě velice podobné povahy. Día de Muertos se tak pravděpodobně bude vyvíjet podobným směrem. Znalost tohoto trendu je na jednu stranu výhodou, ale samozřejmě velikou výzvou pro Národní komisi nemateriálního kulturního dědictví v Mexiku, aby ji využila k účinnému a vyváženému hájení původní podoby Día de Muertos v průběhu procesu jeho globalizačního přejímání do ostatních kultur.

Poznávání nových kultur se stává světovým fenoménem, který je velice žádaný z pohledu turismu. Zvýšený příliv turistů přitom zajistě napomáhá k rozvoji infrastruktury regionu a k vytváření nových pracovních míst. Propagace nemateriálních památek navíc napomáhá k zviditelnění hmotných památek, které se nacházejí v blízkém okolí. Dle mého názoru se však prezentace kultur prostřednictvím masového přílivu turistů stává divadelní aktivitou adaptovanou na požadavky turistů, kteří často, přesyceni nabídkami, hledají šokující podívané, které mnohdy nemají moc společného s původním smyslem tradičních oslav.

Domnívám se, že organizace UNESCO může zabránit vymizení tradic a být nápomocná k dlouhodobé propagaci kultury na mezinárodní úrovni. Díky seznamování se s neznámými kulturami a jejich tradicemi je možné předcházet nevraživostem mezi národy a naléznout společnou řeč na poli kulturního porozumění. Díky oficiální záštitě se země může pokusit bojovat s mezinárodními stereotypy a hybridními dezinterpretacemi oblastí, které jsou pro zemi z pohledu zahraničí typické.

Uvažujeme-li o nevýhodách a negativních vlivech, které plynou ze zápisu do seznamu UNESCO, je možné zmínit dopad na prezentaci svátků, které se z nějakého důvodu na seznam nedostaly. Může docházet k jejich vymizení právě kvůli zastínění prezentovaným a oficiálně uznávaným mexickým svátkem. Zahlcení turistů informacemi může vést k dezinterpretaci. Existuje riziko, že lidé, kteří nepocházejí z Mexika, nebudou schopni

pochopit esenciální myšlenku či intimní rovinu svátku, který by v nejhorším případě mohl vyznít nepochopitelně až směšně.

V úvodu práce jsem si stanovila několik vzájemně propojených otázek: Jedná se opravdu o ochranu světového dědictví, o udržení původní hodnoty tradice pro budoucí generace, nebo o vytvoření fenoménu a atrakce pro turisty, který ztrácí svůj původní význam? Jak moc je možné udržet oslavy tradic v intimní rovině a nevytvořit z nich výkladní skříň? Dospěla jsem k názoru, že organizace UNESCO je velmi přínosná pro šíření povědomí na mezinárodní úrovni. Lidé mají možnost obohacovat své znalosti o oblastech, do kterých se nemají možnost nikdy podívat nebo právě naopak se mají možnost připravit na přijetí ze strany odlišné kultury, aniž by došlo k velkému kulturnímu šoku, který by mohl mít za následek odmítavý postoj. Velkou výhodou je možnost získávání financí na organizaci akcí podporujících nehmotné dědictví. UNESCO svými programy napomáhá překonávat předsudky. Bohužel, zvýšená prezentace s sebou nese větší zájem ze strany komerčního sektoru, který si nehmotné dědictví při jeho šíření do odlišných částí světa interpretuje svým způsobem, odlišným od původní myšlenky. Dochází k vlivu globalizace a míšení svátků s podobnými, ale v zásadě odlišnými, což má za následek vznik hybridních přeživších variant.

Oslavy, například právě Día de Muertos, jsou velmi poutavé a atraktivní jak pro přihlížející tak pro praktikující. Myšlenka, že smrt nemusí být vždy jen smutná, ale že se na zemřelého dá vzpomínat s radostí a připomínat si je nejen v myšlenkách, ale také praktickými projevy, je dle mého názoru obohacující. Domnívám se, že komerce a růst zájmu o zajímavý zážitek, především v tradičnějším prostředí vede obyvatele venkova ke krokům vstříc turismu, jelikož z jejich příjezdu pramení mnoho finančních výhod. Ze zde učiněných zjištění lze předpokládat, že intimní rovina se do budoucna bude vytrácet více, než tomu je doposud. Zdá se, že opačná tendence by se mohla týkat domácích oltářů, které jsou většinu skryty před zraky turistů a jsou pouze projevem osobním a intimním. I tyto jsou však ve městech nahrazovány společnými oltáři na veřejných místech. Je tedy možné, že na venkově budou komunitní oslavy u nábožensky praktikujících ustupovat do pozadí a svátky se stanou spíše rodinnou záležitostí, zatímco veřejné projevy naleznou vlastní, odlišnou formu.

Z informací získaných z dotazování se nejen obyvatel Mexika, ale také Mexičanů žijících v Praze, je možné sledovat tendence ke komercializaci a ovlivňování svátku zahraničními vlivy. Vliv organizace UNESCO na příliv turismu od zápisu památek, především Día de Muertos, nelze s přesností vysledovat. Domnívám se, že nárůst turismu po zápisu do organizace UNESCO není v Mexiku možné vysledovat, jelikož se jedná o zemi,

která je blízce spojována s narkomafií a politikou USA, což jsou dílem faktory, které statistická data značně zkreslují. Informace o stavu v Mexiku jsou navíc často generalizovány na celou zemi, čímž vznikají předsudky mezi potenciálními návštěvníky a jejich počty tak neodrážejí skutečnou situaci v zemi.

Z práce vyplynulo množství otázek, na které by bylo dobré nalézt odpovědi. Na jednu stranu je nutné zvážit, nakolik se má UNESCO stát jen ochráncem nemotného dědictví minulosti, který dává vzniku skanzenům typu Centrum pro domorodé umění, a na druhou stranu je třeba hledat rovnováhu v integraci nových proudů do nemotného dědictví. Současné ustanovení UNESCO přijímá nové proudy na základě kvantitativní definice jejich většinového převzetí v dané společnosti, což by mohlo vést k volnému spojení Día de Muertos s *Halloweenem*, ke kterému podle respondentů ve městech často dochází. Další zásadní otázkou je, které nemotné památky jsou takto privilegovány a do jaké míry jejich výběr ohrožuje ostatní památky, které se tohoto uznání nedočkávají. V počátečních letech fungování institutu Nemotného dědictví UNESCO jsou tyto otázky naprosto klíčové a nalézání odpovědí na ně by pozitivním způsobem ovlivnilo osud nejen Día de Muertos, ale i ostatních mexických i mezinárodně uznaných památek. Oblast nemotných památek UNESCO je proto velice významná a jistě by si do budoucna zasloužila zvýšenou pozornost kulturologické a antropologické vědecké obce, aby byla neustále hledána rovnováha mezi přirozenou existencí památek a jejich nevyhnutelně umělou podporou.

Seznam použité literatury

- ANDRADE, Mary J. (2002) *A Traves de los Ojos del Alma, Dia de Muertos en Mexico*. (2. Vyd 2002) San Jose: La Oferta. Review Newspaper, Inc.
- FLORES Y ESCALANTE, J. (2004). *Breve historia de la comida mexicana*. Primera edición. Debolsillo, 2004. México.
- GARCÍA ISIDRO, I. (1993). In: *Igesias y Cabrera, S. (2008). Cuando los abuelos regresan. Origen y simbología del Día de Muertos en México*. (1.vydání). Mxico: Ex. Libris.
- IGESIAS Y CABRERA, S. (2008). *Cuando los abuelos regresan. Origen y simbología del Día de Muertos en México*.(1.vydání). México: Ex Libris.
- KOSTÍCOVÁ Z.,M., KŘÍŽOVÁ, M., KVĚTINOVÁ S. (2011). *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*. Nakladatelství XYZ s.r.o., 2011. Praha.
- LANDA, D. (1982) Relación de las cosas de Yucatán. In: *Arqueología mexicana*. Edición Especial 52. 10/2013.
- MALVIDO, E. (2006). *Influencias europeas en la celebración del Día de Muertos en México*. In: *Arqueología mexicana*. Edición Especial 52. 10/2013.
- MATOS MOCTEZUMA, E. (2013). *La muerte en México. De la época prehispánica a la actualidad*. In: *Arqueología mexicana*. Edición Especial 52. 10/2013.
- RÍOS, G., RAMÍREZ, E., SUÁREZ, M. (1997). *Día de Muertos: La celebración de la Fiesta del 2 de noviembre en la segund mitad del siglo XIX*. (1.dotisk; 1.vyd. 1995). México,D.F.: Molino de vientos.
- SPURNÝ, Josef. Jose Guadalupe Posada. Odeon, 1973. Praha
- ŠMÍD, Z. (2010), *Jak se mají Mayové aneb proč bychom se neděsili*. Olympia, 2004. Praha.

Internetové zdroje

ALAMILLA, P. (2010). *El Sitio del Mariachi. Origen y significado*. [Online]. [cit. 08-04-2013]. Dostupné na: <<http://www.mariachi.com.mx/elmariachiorigenysignificado.html>>

ALFRED VE DVOŘE (2013). *Den mrtvých – Día de los Muertos*. [Online]. [cit. 29-11-2013]. Dostupné na: <<http://www.alfredvedvore.cz/cs/program/den-mrtvyeh--dia-de-los-muertos--motus-o-s-a-loutky-bez-hranic-o-s-?pid=374&bck=program>>

A&E Television Network (2013). *The Legend of "Stingy Jack"*. [Online]. [cit. 24-11-2013]. Dostupné na: <<http://www.history.com/topics/jack-olantern-history>>

BRANDES, S.. (1998). *Iconography in Mexico's Day of the Dead: Origins and Meaning. Ethnohistory, Vol. 45, No. 2*. The American Society for Ethnohistory, JStor: Duke University Press. [PDF]. Zveřejněno: jaro 1998 [cit. 29-11-2013].

Dostupné na:

<<http://www.jstor.org/discover/10.2307/483058uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21103112655991>> CAI (2013). *Centro de las Artes Indígenas*. [Online]. [cit. 11-04-2013]. Dostupné na: <<http://cai.wkeeh.com>>

CCGM (2009). *Cocina Tradicional Mexicana*. [Online video]. [cit. 18-01-2013]. Dostupné na: <<http://www.ccgmx/ccgm.2/Videos.html>>

CDI (2009). *Día de muertos en México*. [Online]. Zveřejněno: 16-10-2009. [cit. 19-04-2013]. Dostupné na: <http://www.cdi.gob.mx/index.php?option=com_content&view=article&id=555:dia-de-muertos-en-mexico&catid=52&Itemid=73>

CIA (2012). *The World Factbook* [Online]. [cit. 29-11-2013]. Dostupné na: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>>

CIUDAD Y PODER (2013). *Periódico Diario en la Red de Querétaro. 6 películas filmadas en Querétaro*. [Online]. Zveřejněno: 8-02-2013. [cit. 19-03-2013].

Dostupné na:

<<http://ciudadypoder.com.mx/blogs/noticias/index.php/component/k2/item/8855-6-pel%C3%ADculas-filmadas-en-quer%C3%A9taro> >

CONACULTA (2012). *Lugares de memoria y tradiciones vivas de los pueblos ñaňha de Tolimán. La Peña de Bernal, guardián de un territorio sagrado*. Zveřejněno: 03-10-2012. [cit. 11-02-2013]. Dostupné na:

<http://sic.conaculta.gob.mx/ficha.php?table=frpintangible&table_id=139>

DEL TACO (2013). [Online]. [cit. 12-11-2013]. Dostupné na: <<http://deltaco.com>>

FESTIVAL DE CALAVERAS (2013). *Qué es el Festival de Calaveras*. [Online]. [cit. 15-11-2013]. Dostupné na:

<<http://www.festivaldecalaveras.com.mx/Interiores/FestivalCalaveras.html>>

FLICKR (2013). *Zdroj fotografií*. [Online]. [cit. 10-12-2013]. Dostupné na:

<<http://www.flickr.com/>>

GÓMEZ PONCET, J. (2012) *Los parachicos, leyenda y tradición en Chiapa de Corzo*. In: *Guía México Desconocido*. [Online]. [cit. 02-04-2013]. Dostupné na:

<<http://www.mexicodesconocido.com.mx/los-parachicos.-tradiciones-y-leyendas-de-chiapa-de-corzo-chiapas.html>>

GUÍA MÉXICO DESCONOCIDO (2012). *Encuentro Internacional del Mariachi y la Charrería 2012*. [Online]. [cit. 08-04-2013].

Dostupné na: <<http://www.mexicodesconocido.com.mx/encuentrointernacional-mariachi-charrería-jalisco.html>>

HERNÁNDEZ, J. (2010). *Historia del Mariachi*. In: *El Sitio del Mariachi*. [Online]. [cit. 08-04-2013]. Dostupné na:

<http://www.mariachi.com.mx/historiadelmariachi_josehernandez.html>

HUACUZ, N. D. (2013). *La tradición de la pirecua en la sociedad p'urhepecha*. [PDF]. [cit. 02-03-2013]. Dostupné na:

<<http://www.colmich.edu.mx/files/relaciones/059/pdf/Nestor%20Dimas%20Huacuz.pdf>>

INAH (2010). *Canto p'urhépecha, más vivo que nunca*. [Online]. Zveřejněno: 22-11-2010. [cit. 11-03-2013]. Dostupné na: < [http://www.inah.gob.mx/boletines/9-declaratorias/4721-cantopurepecha-](http://www.inah.gob.mx/boletines/9-declaratorias/4721-cantopurepecha-mas-vivo-que-nunca)

[mas-vivo-que-nunca](http://www.inah.gob.mx/boletines/9-declaratorias/4721-cantopurepecha-mas-vivo-que-nunca)>

INAH (2013). *Danza de parachicos, tradicion de siglos*. [Online]. Zveřejněno: 18-01-2013. [cit. 08-04-2013]. Dostupné na: <<http://www.inah.gob.mx/boletines/16-antropologia/6339-danza-de-losparachicos-tradicion-de-tres-siglos>>

INEGI (2013). *Anuario estadístico de estados*. [Online]. [cit. 04-12-2013].

Dostupné na:

<<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/biblioteca/sfi/detalle.aspx?c=265&upc=702825046057&s=inegi&tg=13&f=2&pf=Prod&ef=16&cl=0>>

INEGI (2012). *Anuario estadístico de los Estados Unidos Mexicanos 2012*. [pdf]. [cit. 04-12-2013]. Dostupné na:

<http://www.inegi.org.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/integracion/pais/aeeum/2012/Aeeum2012.pdf>

INEGI CUÉNTAME (2010). *Número de habitantes*. [Online]. [cit. 30-11-2013]. Dostupné na: < <http://cuentame.inegi.org.mx/poblacion/habitantes.aspx?tema=P>>

JÁUREGUI, J. (1990). *El mariachi: símbolo musical de México*. México: Instituto de Antropología e Historia y BANPAÍS. [PDF]. [cit. 08-04-2013]. Dostupné na:

< <http://etzakutarakua.colmich.edu.mx/relaciones/058/pdf/Jesus%20Jauregui.pdf>>

KÁBELOVÁ, A. (2012) *Sčítání lidu v České republice – cizinci navýšili počet obyvatel ČR*. [Online] Zveřejněno: 23-02-2012. [cit. 29-11-2013]. Dostupné na:

<<http://www.czech.cz/cz/Objevte-CR/Fakta-o-CR/Obecna-fakta-o-CR/Scitani-lidu-v-Ceske-republice-%E2%80%93-cizinci-navysili>>

KROUPOVÁ, L. (2010). *La ranchera mexicana y su entrecruzamiento con el género de la lírica popular* [online]. [cit. 05-04-2013]. Diplomová práce. Masarykova univerzita,

Filozofická fakulta. Školitel Daniel Vázquez Tourino. Dostupné na:

<http://is.muni.cz/th/133415/ff_m_b1/?furl=%2Fth%2F133415%2Fff_m_b1%2F;so=nx;lang=cs>

- LEVS, J. (2011). *U.S. cuts UNESCO funding after Palestinian membership vote*. [Online]. Zveřejněno: 01-11-2011. [cit. 14-10-2013]. Dostupné na: <<http://edition.cnn.com/2011/10/31/world/meast/unesco-palestinian-membership/>>
- MARIACHI Y LA CHARRERÍA (2012). *Historia*. [Online]. [cit. 14-04-2013]. Dostupné na: <<http://www.mariachi-jalisco.com.mx/historia>>
- MARROQUÍN, C. (2013). *El Herald de Chiapas. Comunidad y Cultura Local: María de Angulo se hizo presente*. [Online]. Zveřejněno: 24-01-2013. [cit. 02-04-2013]. Dostupné na: <<http://www.oem.com.mx/elheraldodechiapas/notas/n2854186.htm>>
- MÉXICO DESCONOCIDO. *Los voladores de Papantla*. [Online]. [cit. 12-11-2012]. Dostupné na: <<http://www.mexicodesconocido.com.mx/los-voladores-de-papantla.html>>
- MÉXICO DESCONOCIDO (2013). *Explora el Corazón de México. 4 rutas saliendo por el norte de la Ciudad de México*. [PDF]. [cit. 12-01-2013]. Dostupné na: <http://www.iasanet.com.mx/TRVERSE_md_parte1.pdf>
- MÉXICO DESCONOCIDO (2011) *El calendario azteca*. [Online]. [cit. 16-11-2013]. Dostupné na: <<http://www.mexicodesconocido.com.mx/calendario-azteca.html>>
- NÁPRSTKOVÝ MUZEUM (2011). *Veselí kostlivci*. [Online]. [cit. 01-12-2013]. Dostupné na: <<http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Vystavy-NpM/VESELI-KOSTLIVCI.html>>
- PRAHA 7 (2013). *Den mrtvých ve Stromovce*. [Online]. [cit. 02-12-2012]. Dostupné na: <http://www.praha7.cz/6288_Den-mrtvych-ve-Stromovce>
- RITUALES Y PROCESIÓN (2008). *Festividad indígena dedicada a los muertos en México*. [PDF]. [cit. 02-12-2013]. Dostupné na: <<http://sic.conaculta.gob.mx/documentos/1212.pdf>>
- SANTINO, J. (1982). The American Folklife Center of the Library of Congress. [Online]. [cit. 31-10-2013]. Dostupné na: <<http://www.loc.gov/folklife/Halloween.html>>
- UNESCO (2003). *Texto de la Convención 2003 ¿Qué es el patrimonio cultural inmaterial?* [Online]. Zveřejněno: 17-10-2003. [cit. 15-11-2013]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=es&pg=00006>>

UNESCO (2009). *Lugares de memoria y tradiciones vivas de los otomi-chichimecas de Toliman: la Peña de Bernal, guardiana de un territorio sagrado*. [Online]. [cit. 11-02-2013]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=es&pg=00011&RL=00174>>

UNESCO (2012). *Report of the implementation of the Convention and status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*. Periodic report No.00798/Mexico. Paris: UNESCO. [PDF]. Zveřejněno: 27-07-2012. [cit. 31-10-2013]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/download.php?versionID=18497>>

UNESCO (2013). *Patrimonio Cultural Inmaterial*. [Online]. [cit. 11-02-2013]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php>>

USI (2013). *Walmart destroys the cultural heritage of Mexico*. [Online]. Zveřejněno: 26-04-2013. [cit. 29-11-2013]. Dostupné na: <<http://usilive.org/walmart-destroys-mexicos-cultural-heritage/>>

VISIT MICHOACÁN (2012). *Michoacán: el Alma de México. Cocineras Tradicionales*. [Online]. [cit. 03-03-2013]. Dostupné na: <http://www.visitmichoacan.com.mx/descubre_Las-cocineras-tradicionales_15-63-102.aspx#ancla>

VOLADORES DE PAPANTLA. Los voladores de Papantla. *Los hombres pájaro de México*. [Online] [cit. 19-01-2013]. Dostupné na: <http://voladoresdepapantla.com/index_esp.htm>

WDL (2013). *Tovar Codex: Calendar Section*. [Online]. Zveřejněno: 26-10-2012. [cit. 17-11-2013]. Dostupné na: <<http://www.wdl.org/en/search/?series=tovar-codex-calendar-section>>

Seznam grafů:

Graf 1. Souhrnný počet turistů v jednotlivých státech, kteří se ubytovali v místě pobytu.....77

Graf 2. Meziroční příliv turistů do Mexika.....78

Seznam tabulek:

Tabulka 1. Souhrnný počet turistů v jednotlivých státech, kteří se ubytovali v místě pobytu.....76

Tabulka 2. Roční příliv turistů do Mexika 77

Přílohy:

- 1. Obrázky**
- 2. Dotazníky ilustračního názorového průzkumu – Mexiko**
- 3. Dotazníky ilustračního názorového průzkumu – Praha**

1. Seznam obrázků

Obrázek 1.	Hřbitov během Día de Muertos
Obrázek 2.	Peña de Bernal
Obrázek 3.	Voladores de Papantla
Obrázek 4.	Voladores de Papantla v porovnání s kostelem
Obrázek 5.	Pirekua
Obrázek 6.	Parachico
Obrázek 7.	Mariachi
Obrázek 8.	Ukázka mexické kuchyně – Thales
Obrázek 9.	Catrina

1. Obrázky

Obrázek 1. Hřbitov během Día de Muertos.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 2. Peña de Bernal.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 3. Voladores de Papantla.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 4. Voladores de Papantla v porovnání s kostelem.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 5. Pirekua.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 6. Parachico.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 7. Mariachi.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 8. Ukázka mexické kuchyně – tamales.

Zdroj: www.flickr.com

Obrázek 9. Catrina.

Zdroj: www.flickr.com

1. Dotazníky ilustrativního názorového průzkumu – Mexiko

1. Dotazníky ilustrativního názorového průzkumu – Praha

